

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI**

İSLAMİ FİNANS VE BLOK ZİNCİR SİSTEMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

EBRU ŞAHİDE DOĞAN

Çorum 2021

İSLAMİ FİNANS VE BLOK ZİNCİR SİSTEMLERİ

Ebru Şahide DOĞAN

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇAKAR

Çorum 2021

Ebru Şahide DOĞAN tarafından hazırlanan “İslami Finans ve Blok Zincir Sistemleri.” adlı tez çalışması 30/12/2021 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN

.....

Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin BAŞARAN

.....

Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇAKAR (Danışman)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../.....tarih ve ..... sayılı kararı ile Ebru Şahide DOĞAN'ın Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Asif Yoldaş

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Ebru Şahide DOĞAN

İSLAMİ FİNANS VE BLOK ZİNCİR SİSTEMLERİ

Ebru Şahide Özdemir

ORCID: 0000-0001-7414-6282

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans

Aralık 2021

ÖZET

Günümüzde hızlı bir şekilde ilerleyen teknoloji her alanda hayatın odak noktası haline gelmiştir. İslami finansın kullanıcı sayısının giderek artması ve İslami finansal araçların en çok kullanım alanı bulduğu katılım bankacılığının her geçen gün pazar payını artırmasında teknolojinin desteği büyüktür. Son dönemlerde teknolojik anlamda adını sıkça duymaya başladığımız farklı sektörlerde kullanım alanı bulan blok zincirin İslami finans alanında ne denli etkisi olacağı konusunda genel bir çerçeve çizmek için bir saha araştırması ihtiyacı doğmuştur. Çalışmada ilk olarak blok zincir teknolojisinin işleyişine değinilerek İslami finans alanında kullanım alanları, uygunluğu konularına değinilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma tekniklerinden doğrudan görüşme yöntemi kullanılmış olup önceden literatür taramaları ve sektör temsilcileriyle yapılan görüşmeler neticesinde hazırlanan sorular Türkiye’de faaliyette bulunun 6 katılım bankasının farklı illerde bulunan şube müdürlerine yöneltilmiştir. Görüşmelerin bir kısmı ses kaydı ile bir kısmı yazılı bir şekilde olmak üzere toplam 14 görüşme kayıt altına alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda katılım bankalarının ürün çeşitliliğinin her geçen gün artmakta olduğu ve güncel teknolojiyi (yapay zekâ, Big Data) kısmen aktif olarak kullandıkları ve daha da adapte olmak açısından çalışmalar yaptıkları söylenebilir. Blok zincir teknolojisinin, katılım bankacılığı sektöründe yönetici pozisyonunda olan kişilerin değerlendirmeleri dikkate alındığında çeşitli çekinceler olmakla birlikte kullanılabileceği, kripto para konusunda ise İslam hukukuna uygunluk noktasında gerekli prensiplere bağlı kalmak kaydıyla entegre olabileceği bazı yöneticilerce ifade edilse de sektörün konuya uzak durduğu söylenebilir. Ayrıca şu anda yasal dayanaktan yoksunluk ve

devlet otoritelerince mesafeli bir konu olması nedeniyle katılım bankalarının blok zincir ve kripto para alanlarından uzak durduğu da ayrıca ifade edilebilir. Ancak gerek blok zincir teknolojisi gerekse kripto para kavramları şeffaflık ve güvenilirlik noktasında ön plana çıktıkları göz önüne alındığında katılım bankalarının, birçok sektörün dönüşüm yaşadığı günümüzde bu kavramlarla daha da yakından ilgilenmeleri gerektiği aksi halde dönüşüme ayak uyduramayan bir noktada sonucu öngörülemeyen tehditlerle karşı karşıya kalınabileceği yapılan değerlendirmeler sonucunda söylenebilir.

Anahtar Kavramlar: İslami Finans, Blok Zincir, Kripto Para

Bilim Kodu: 115306

ISLAMIC FINANCE AND BLOCKCHAIN SYSTEMS

Ebru Şahide DOĞAN

ORCID: 0000-0001-7414-6282

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science

December 2021

ABSTRACT

Today, rapidly advancing technology has become the focal point of life in every field. Technology has a great support in increasing the number of users of Islamic finance and increasing the market share of participation banking, where Islamic financial instruments find the most usage area, day by day. There is a need for field research to draw a general framework on how the blockchain, which has been used in different sectors, which we have been hearing frequently in the technological sense recently, will have an impact on the field of Islamic finance. In the study, first, the functioning of the blockchain technology was mentioned and the areas of use in the field of Islamic finance and its suitability were mentioned. In the research, the direct interview method, one of the qualitative research techniques, was used and the questions prepared because of previous literature reviews and interviews with sector representatives were directed to the branch managers of 6 participation banks operating in Turkey in different provinces. A total of 14 interviews were recorded, some of which were audio-recorded and some of them in written form. As a result of the evaluations made, it can be said that the product variety of participation banks is increasing day by day, and they are partially using up-to-date technology (artificial intelligence, Big Data) and are working on adapting them even more. Although it is stated by some executives that blockchain technology can be used with various reservations, considering the evaluations of people in managerial positions in the participation banking sector, and that it can be integrated with the subject of crypto money, if it adheres to the necessary principles in terms of compliance with Islamic law, it can be said that the industry stays away from the subject. In addition, it can also be stated that participation banks stay away from blockchain and crypto money fields due to the lack of legal basis and the distance from the state authorities. However, considering that both the concepts of blockchain

technology and crypto money come to the fore in terms of transparency and reliability, it has been evaluated that participation banks should deal with these concepts more closely in today's world where many sectors are transforming, otherwise, they may face unforeseen threats at a point that cannot keep up with the transformation. can be said as a result.

KeyTerms: Islamic Finance, Blockchain, Cryptocurrencies

Science Code: 115306

TEŞEKKÜR

Önlisans eğitimimden bugüne bilgileriyle ışık tutan ve tez çalışması süresince her zaman destek olarak yardımlarını esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi. Recep ÇAKAR'a,

Üniversite hayatım boyunca bilgi ve donanımlarını benimle paylaşan ve tez çalışma sürecinde katkıda bulunarak beni destekleyen Doç. Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN'e

Çalışmanın uygulama kısmında bilgi birikimini ve deneyimlerini benimle paylaşan Ziraat Katılım Bankası İstanbul/Çekmeköy Şube Müdürü Murat GÜL'e ve diğer katılımcı Katılım Bankası şube müdürlerine,

Hayat boyu her daim yanımda olarak bugünlere gelebilmemde büyük emeği olan aileme,

Bana olan inancını ve desteğini esirgemeyen, her an yanımda olan eşim Hasan DOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Ebru Şahide DOĞAN

İÇİNDEKİLER

İSLAMİ FİNANS VE BLOK ZİNCİR SİSTEMLERİ	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
ŞEKİLLER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
LİTERATÜR TARAMASI.....	2

1. BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KAVRAM VE KAPSAMI

1.1. İslami Finans Kavramı.....	4
1.2. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi	5
1.2.1. İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi	5
1.2.2. İslami Finansın Türkiye’de ki Gelişimi.....	8
1.3. İslami Finansal Araçlar	9
1.3.1. Murabaha	9
1.3.2. Mudarebe	11
1.3.3. Müşareke.....	13
1.3.4. İcare (Kiraya Vermek).....	14
1.3.5. Seleme	15
1.3.6. İstisna	16
1.3.7. Teverruk.....	17
1.3.8. Sukuk.....	19
1.4. İslami Finansın Temel Yasakları	22
1.4.1. Faiz Yasağı (Riba)	22
1.4.2. Aşırı Belirsizlik (Garar)	22
1.4.3. Kumar ve Şans Oyunları Yasağı (Maysir)	23
1.4.4. Haram Kazanç Yollarının Yasak Olması	24

BÖLÜM 2.

BLOK ZİNCİR KAVRAM VE KAPSAMI

2.1. Blok Zincir Tanımı.....	25
2.2. Blok Zincir Bölümleri.....	26
2.3. Blok Zincir Alt Yapısı.....	27
2.4. Blok Zincir Nasıl Çalışır?.....	28
2.5. Blok Zincir Çeşitleri	28
2.5.1. Açık Blok Zinciri	29
2.5.2 Özel Blok Zinciri.....	29
2.5.3 Yarı Özel Blok Zincir.....	29
2.5.4 Konsorsiyum Blok Zinciri	30
2.6. Blok Zincir Özellikleri.....	30
2.7. Blok Zincir Faydaları.....	31
2.8. Blok Zincir Kullanım Alanları.....	31
2.8. Kripto Para Tanımı	33
2.9. İslam Hukukunda Kripto Para	34
2.10. Çeşitli Kurumlarca İslam Hukukuna Uygun Kabul Edilen Kripto Paralar.....	35
2.10.1. Stellar.....	35
2.10.2. GoldX.....	35
2.10.3. OneGram.....	35
2.10.4. Qintar	36
2.11. Blok Zincir ve İslami Finans	36
2.12. Akıllı Sözleşmeler	37
2.13. Blok Zincir Uygulamasında Sukuk.....	38
2.14. Blok Zincir Geleceği	39

BÖLÜM 3

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN İSLAMİ FİNANS SEKTÖRÜNDE KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZRİNE BİR SAHA ÇALIŞMASI (KATILIM BANKALARI ŞUBE MÜDÜRLERİ ALGISI)

3.1. Araştırmanın Amacı	40
3.2. Araştırmanın Önemi.....	41
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	42
3.4. Araştırma Alanı ve Katılımcılar	42

3.5. Araştırmanın Bulguları	43
3.5.1. İslami Finansın Yapısı ve İşleyişi	43
3.5.2. İslami Finansın Blok Zincir Sistemleri Üzerine Genel Değerlendirme	44
3.5.3. İslami Finans ve Kripto Paralar Değerlemesi	45
3.5.4. İslami Bankacılık ve Blok zincir.....	47
3.5.5. Finansal işlemlerde Blok Zincirin Türkiye’de ki oluşum süreci, Geleceği ve Öneriler	47
SONUÇ	51
KAYNAKÇA	54
EK	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. İslami Finans Tarihsel Gelişimi.....	7
Şekil 1.2. Katılım Bankaları Yıllara Göre Aktif Büyüklükleri.....	9
Şekil 1.3. Muaraba Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi.....	11
Şekil 1.4.Klasik Taverruk Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi.....	18
Şekil 1.5. Organize Teverruk Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi.....	19
Şekil 1.6. Sukuk, Tahvil ve Hisse Senedi Arasındaki Farklar.....	21
Şekil 2.1.Blok Zincir İşleyişi Şekil.....	26
Şekil 2.2. Blok Zincir Bölümleri.....	27
Şekil 2.3. Blok Zincir Bölümleri.....	28
Şekil 2.4. Blok Zincir Bölümleri.....	28
Şekil 2.5. Blok Zincir Ağ Çeşitleri.....	29
Şekil 2.6. Konsorsiyum Blok Zincir	31

KISALTMALAR

AAOIFI	Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CBDC	Central Bank Digital Currency
CIBAFI	Council of Islamic Banks and Financial Institutions
DESİYAB	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DLT	Dağıtılmış Defer Teknolojisi
FİNTEK	Finansal Teknoloji
IDB	Islamic Development Bank
IFRS	Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
IFSB	Islamic Financial Supervisory Board
IOT	İnternet of Things
IBAN	International Bank Account Number
IT	Information Technology
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kurumu
PoW	Proof of Work
PoS	Proof of Stake
SRB	Shariyah Review Bureau
SWİFT	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
ZKB	Ziraat Katılım Bankası

GİRİŞ

İslami finans, toplumsal refahı merkeze almak suretiyle faizli işlemlerden uzak durmak, reel ekonomik faaliyetlerle üretim ve yatırımları artırmak, garar, spekülasyon ve kara borsacılıktan uzak, paylaşım dayalı toplumun her kesiminin üretimden pay aldığı, infak anlayışının ön planda olduğu bir finans modeli önermektedir. Bu bağlamda 6. Yüzyılda ortaya çıkan prensipler orta çağla birlikte gelişmiş fakat 15. Yüzyıldan sonra çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlerle durgunluk dönemi yaşamıştır. 1950'lerden sonra bağımsızlıklarına kavuşan İslam ülkeleri ve petrolün değer kazanmasıyla oluşan sermaye birikimi İslami finansın yeniden modern anlamda kurgulanmasını sağlamıştır. 1950'lerde Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkelerde modern anlamda İslami finans modelleri akademik olarak çalışılmaya başlanmış ve nihayetinde 1963 yılında Mısırda kurulan Mith Ghamr Tasarruf Bankası ile hayata geçmiştir. Türkiye'de ise 1983 yılında kanun hükmünde kararname ile özel finans kurumu adıyla İslami finans kurumlarının temelleri atılmıştır. Bunun üzerine 1985 yılında ilk olarak Albaraka Türk Özel Finans Kurumu kurulmuş 2005 yılında özel finans kurumları Katılım Bankası adını almıştır. 2015 yılı itibariyle kamu katılım bankaları açılmasıyla sektöre güven gelmiş ve aktif büyüklüğü hızla artış trendine girmiştir. Katılım bankaları kendine özgü enstrümanları bulunmaktadır. Bu enstrümanlar arasında en büyük öneme sahip olanı peşin alım yapıp karlı vadeli satışa dayalı murabaha işlemleridir. Günümüzde birçok sektörün ilgi alanına giren ve büyük bir dönüşümün yaşanacağı sinyali veren blok zincir teknolojisi güvenlik ve şeffaflığa dayalı yapısıyla İslami finans ve ürünlerinde de bir dönüşümü sağlayacak potansiyel içermektedir. Ancak günümüzde teknolojiye en hızlı ayak uyduran sektörlerin başında gelen katılım bankacılığı açısından değerlendirildiğinde blok zincir teknolojisi ve kripto para kavramlarına yaklaşım noktasında farklı fikir ve fetvalar bulunmaktadır. Bu tezde İslami finans ve blok zincir sistemleri detaylı bir şekilde anlatılacak ve mevcut durumları ve blok zincir teknolojisinin İslami finans sektöründe uygulanabilirliği konusunda sektör temsilcileri ile doğrudan görüşme yöntemi kullanılarak yaklaşımları analiz edilecek ve değerlendirmeler yapılacaktır.

LİTERATÜR TARAMASI

Mohd Masum Billah (2019), yaptığı “Cryptocurrency Its Halal Alternative Model” adlı çalışmasında öncelikle kripto paralar ve teknolojisine değinirken kripto paralara ilişkin düzenleme ve değişikliklere Fıkhi bakımından nasıl meşrulaştırma durumunu sorgulayarak sonuç bulmak adına bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Fatih Özden (2019), “Fıkhi Açidan Kripto Para Sistemi: Bitcoin Örneği” adlı çalışmasında kripto paralar ve blok zincir hakkında bilgi verirken Bitcoin detaylı bir şekilde ele almıştır. Yapılan çalışmada kripto paralar ve blok zincir hakkında Fıkhi görüşlere de yer vermiş özellikle de bitcoin mal olabileme bakımından incelemiştir.

Mustafa Raza Rabbani, Shahnawaz Khan, Eleftherios I. Thalassinou (2020), “FinTec, Blockchain ve İslami Finans: Kapsamlı Bir Literatür İncelemesi” isimli çalışmalarında İslami finans ve blok zincir hakkında detaylı bilgi verirken FinTech/Blokchainin şariat uyumuna değinilmiş sonrasında da İslami finansın sunmuş olduğu avantaj ve dezavantajlarını vurgulamışlardır.

Mahmut Samar, Murat Şimşek (2020), “İslami Finans Açısından Blok zincir Teknolojisi” isimli çalışmalarında blok zincir konusunu daha detaylı incelemişler ve İslami finans ile blok zincir teknolojisinin oraya çıkış sebeplerinin aynı olduğu fakat blok zincirin İslami finansa alternatif bir yol olup olmadığını söylemek için henüz erken olduğu ama blok zincir ilerleyen zamanlarda imkanları doğru bir şekilde değerlendirirse İslami finans için alternatif olabileceği kanısına varmışlardır.

Muhammet Yurtseven (2020), “Bilgi Teknolojisine Dayalı Finansal Ürünlerin İslami Finans İlkeleri Bağlamında Değerlendirilmesi: Kripto Para ve Blok zincir Örneği” adlı çalışmasında daha çok kripto paraları ve İslami açıdan mevcut durumunu ele alırken kripto paraların ardında ki teknolojiden yani blok zincirden de bahsetmiştir. Blok zincirin mevcut haliyle İslami finans ilkeleri açısından kabul edilemeyeceği, sistemin İslam hukuku çerçevesinde tekrardan revize edilerek kullanılabilir hale gelmesinin gerekli olduğu çıkarımını yaptığı araştırmalar sonucunda elde etmiştir.

Fait Muedini (2018), “The Compatibility of Cryptocurrencies and Islamic Finance” adlı çalışması da para ve kriptoparalardan bahsetmiş ve İslam hukuku açısından değerlendirerek Fıkhi açıdan uygun olduğunu, itibari paraların tersine belirsizliğin olmadığı ve enflasyona yol açmadığını belirtmektedir.

Yavuz Demirdöğen (2020), “Avrupa’daki İslami Fintek Ekosisteminin Analizi” isimli çalışmasında fintek ve İslami fintek üzerine genel bir bilgi verilmiş ve Avrupa’daki fintek şirketleri ve ürünleri kıyaslanmıştır. İslami finansın gelişiminin yavaş olması sebebinin İslami fintek girişimlerinin az olmasından kaynaklandığına ama aslında ihtiyaca cevap

verebilecek ürün ve hizmet konusunda esnekliği ve çeşitliliği finteklerin sağlayacağını belirtmiştir.

Fatmanur Çiydem, Hamide Selçuk (2019), “Kripto Paralar ve Blockchain Teknolojisi Kullanım Alanları, İslami Finanstaki Uygulanabilirliği” adlı çalışmalarında kripto paralar ve blok zincirin temel yapısı ve özellikleri hakkında genel bilgi verilmiş sonrasında ise İslami finans dünyasında kripto paraların ve blockchainin tereddütten öteye gidemediğinden bahsederek İslami finans bakımından oluşan tereddüt ve görüşlere yer verilmiştir.

Kutluğhan Savaş Ökte (2010), “İslam Ekonomisi ve Finansının Temelleri: Teori ve Uygulama” adlı çalışmada İslam ekonomisi ve İslami finansın temel ilkelerine yönelik bilgi verilmiştir. İslami finansın merkezinde yer alan katılım bankacılığı, konvansiyonel bankacılığa üstün bir alternatif önerilmesine karşın beklentilerin karşılayamaması sebebinin İslam ekonomisi ve İslami finansa karşı tartışmaların iktisadi olmasından çok Müslüman kimliğini korumasından kaynaklı olduğu düşünülmüş ve İslami finansın bugüne kadar gelişmesinin istenen seviyeye gelinmediğini belirtmiştir.

Demirdöğen (2020), “İslami Fintek Ekosistemi Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme” isimli yapmış olduğu çalışmanın amacı İslami Finteklerin ‘İslami’ kalarak istenilen farklılığı oluşturabileceğini göstermektedir. İslami Finansal teknolojileri ekosistemi üzerine bilgilendirme yapılan bu çalışmada, kategoriye dahil olan kuruluşların Şer-i uyumu, karşılaştığı avantajlar ve dezavantajlar ve yapısı ele alınmıştır. Çıkarılan sonuç ise İslami finteklerin ilerlemesi Katılım bankaları entegrasyonu ile daha hızlı sağlanacağı yönündedir.

1. BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KAVRAM VE KAPSAMI

1.1. İslami Finans Kavramı

İslami finansın temelinde toplumsal refahı korumak, İslam dinine göre haram kılınan faizli işlemlerden kaçınmak ve insanlar arası adaleti tesis etmek vardır (Chapra, 2008: 12). İslami finans sisteminde elde edilecek kar veya kişisel çıkarlar değilde ahlaki değer ve etik tutumlar sisteminin zeminini oluşturmaktadır (Ahmad, Prentice, 2015: 5). İslami finans kurumları da düşünce doğrultusunda hareket eder. Bu şekilde İslam hukuku toplumda düzenini oturtur. Bu düzen, toplumdaki maddi doyumsuzluğu bastırmaktadır (Chapra, 2008: 12).

Böylelikle İslami finans, İslam hukukunun temel ilkelerine göre inşa edilmiş her türlü finansal faaliyetlerin uygulanmasını ifade eden hem ekonomik hem de sosyal yaşantının içinden meydana gelecek sorunları çözmeye yönelik faiz dışı finans sistemi olduğu söylenebilir. İslam dini gereği faizin ve belirsizliğin yasak olması sebebiyle modern finans anlayışına yeni bir alternatif alan olarak değerlendirilmiştir.

İslami finans her ne kadar İslami prensiplere dayanıyor olsa da her ne kadar İslami finanstan bahsedildiğinde akla ilk olarak Müslümanların yapmış olduğu finansal işlemler gelse de sadece İslamiyet'in kurallarına göre yaşayan kesimle sınırlandırılmamıştır. Tüm kesimin de tercih edeceği bütün insanların refahına yönelik bir sistem olduğu söylenebilir. Haksız getiri elde edilmesine karşı, iş ahlakının korunması, toplumsal çıkarların öncelenmesi ve sosyal sorumluluk yatırımlarının yapılmasını teşvik eder. İslam dininin kurallarının dışına çıkmayacak kadar katı fakat bütün finansal işlemleri uygun bir şekilde yerine getirebilecek kadar da esnek bir sistemdir. İslami finans, İslamiyet'in haram kıldığı faizli işlemler, belirsizlik gibi işlemlerden kaçınmak isteyen özellikle Müslüman kesim için alternatif bir yol olarak ortaya çıkmıştır (Doğan, 2020).

Son zamanlarda gelişmeye başlayan İslami finans Türkiye'de ilk olarak 1985 yılında 'Özel Finans Kurumları' adıyla faaliyete başlamıştır. Özel finans kurumları 2005 yılında 5411 sayılı kanun ile 'Katılım Bankası' adını almış ve hızlı büyüme trendine girmiştir. 2015 yılında devletin desteğini alarak kurulan kamu bankalarıyla büyümesi hız kazanmıştır. Bankalar dışında da kurulan İslami kurumlar (İslami sigorta şirketleri, sukuk ihracı vb.) ile birlikte İslami finansında büyüdüğü görülmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017).

Altmış yıl öncesine kadar hayal olan İslami finans, altmış yıl içinde küresel finans piyasasında hızla gelişen bir pay elde ederek dünyada ve Türkiye'de kayda değer bir konuma ulaşmıştır. İslami finasta büyümenin sebeplerinden biri ise İslamiyet anlayışına uygun finansal hizmetlere ve işlemlere olan güçlü talebin olduğu söylenebilir.

Dindar Müslümanların günümüzdeki en büyük kaygılarından biri de finans ve ticaret işlemlerini İslami kural ve ilkelere göre uygun bir şekilde uygulayıp uygulamadıklarını anlamaktır. Hemen hemen birçok ülkede geleneksel bankacılık sistemi piyasanın hakim sistemi olmuştur. Böylesi bir durum özellikle nüfusu Müslüman ağırlıklı olan ülkelerdeki dindar kesimlerin piyasada işlem yapmaya korkmasına neden olmuştur. Bu durumun giderilmesi için İslami finans sisteminin geliştirilmesi kadar bu piyasada işlem yapacak potansiyel müşterilerin piyasa ve ürünleri hakkındaki farkındalık düzeyleri ve bilgileri de önemlidir (Kayed, 2008:185-187).

1.2. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi

Ekonomik sistemlerde finansal varlıklar, fon fazlası olan kişilerden fon açığı olan ihtiyaç sahiplerine aktarılmaktadır. Bu uygulama genel olarak bankaların finansal işlemleriyle gerçekleştirilmektedir. Bankalar tasarruf sahipleriyle fon açığı olanların ihtiyaçlarının karşılanması bakımından önemli rol alsalar da İslam dininin faizi reddetmesi, bankaların gerçekleştirdiği bu işlemi İslamiyet ekseninde oluşturmasını gerekli kılmaktadır (Molyneux ve Iqbal, 2005: 146- 147).

İslami finansın ortaya çıkışı İslam tarihinde yeni bir sayfa açmaktadır. İslami finansın ortaya çıkış sebebi büyük ölçüde dini olarak bilinse de kapitalist ve sosyalist sistemin sebep olduğu nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Sosyalist düzende faiz ve kar kullanımlarının ekonomiyi negatif yönde etkilediğini savunulurken, kapitalist düzende faiz ve kar uygulamasının gerekli olduğu savunulmaktadır. Kapitalist sistemdeki savunulan bu düşünce, toplumdaki gelir dağılımı arasındaki uçurumun artmasına neden olmaktadır. Sosyalist ve kapitalistin birbirinden farklı savunulan iki sistem olduğu görülmektedir. Bu iki farklı düzene karşı faizi ve haksız elde edilen kazancı kabul etmeyen İslami finans görüşü ortaya çıkmıştır (Görmüş, 2018: 7-9).

Dünya üzerinde İslami finansın önemli rol oynamasında etken olan sebepler işe şu şekildedir;

- Büyüyen varlık esası
- Sukuk pazarının kayda değer şekilde büyümesi ve gelişmesi
- İslami finans zemininin gelişimi
- Piyasalarda tekafülün kullanımının artması
- İslami varlık yönetimi işleyişinin sahip olduğu kaynakları şeklinde sayılabilir (Akın ve Ece, 2010:151).

1.2.1. İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi

İslami finans gelişiminin başlangıcı olarak İslam dininin son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yaşadığı dönem yani 7. Yüzyıl kabul edilebilir (Gait ve Worhington, 2007: 5). Hz.

Muhammed (s.a.v.) zamanında Devlet Hazinesi'nin yoksul kesimlerin yararı için kullanılmış ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından sonraki zamanda Doğu Asya ile birlikte ticaret yapan tacirlerin sakk adı diye bilinen bir finansal araç ile ticaretlerini yapmaları İslami finansın başlangıcının bu döneme dayandığının ispatıdır (Marifa Academy, 2014: 30; Jamaldeen, 2012: 48).

7. yüzyılda İslam diniyle birlikte İslam ekonomisinin de temelleri atılmaya başlanmıştır. Yalnız bu dönemde ticarete tüccarlardan alınan faizsiz kredilerden başka bir düzen geliştirilmemiştir. Ticaret büyümesiyle İslamiyet'in emir ve yasaklarına hitaben bir düzen kurulması gerektiği düşünülmüş ve kabul edilmiştir (Halk Yatırım, 1997). İslamiyet'in hızla yayılması sebebiyle İslami finans gündemde kalmış ve bir sistemi oluşmaya başlamıştır.

1800'lü yıllara gelindiğinde ise sömürge altında olan Müslüman ülkeler, hayatlarının her alanında inandıkları değerleri yeniden hayata geçirmek istemişler ve böylelikle ülkelerinde bulunan yabancı kuruluşlara ve faaliyetlere karşı itirazlar başlamıştır (Iqbal ve Mirakhor, 2011: 13).

1890'lı yıllarda bir İngiliz bankası Barclays Bank, Süveyş kanalının inşaatını finanse etmek Kahire'de bir şube açmıştır. Bankanın yapmış olduğu faizli işlemleri uygun bulmayan Mısırlı İslam alimleri bu konu üzerinde çeşitli yayınlar yapmışlardır (Kettell, 2010: 15).

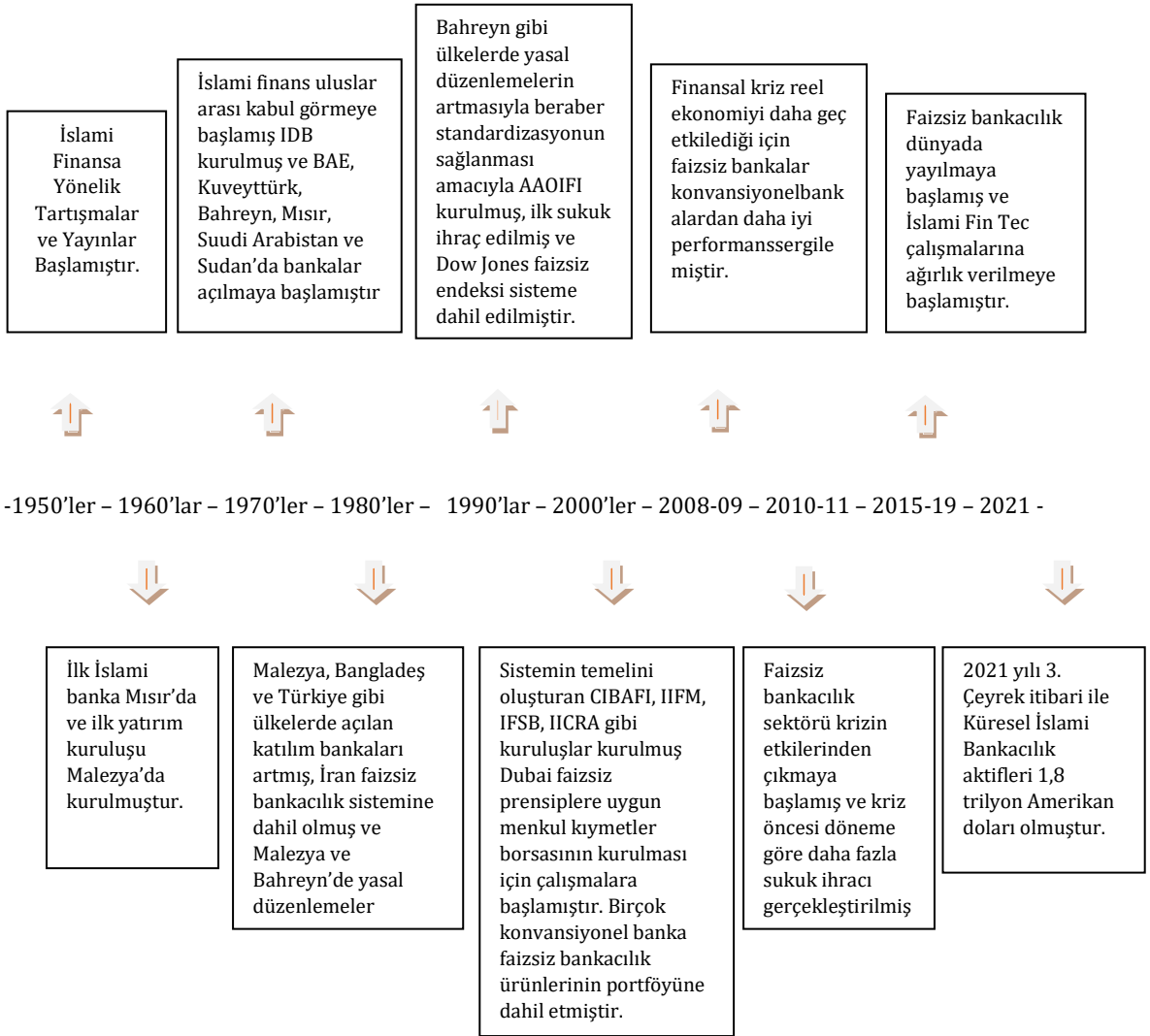
İslami finans alanında 19. Yüzyılda İslam iktisatçıları tarafından çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Fakat bu dönemde Müslüman kesimin bir kısmı sömürge altında kalması, yapılan çalışmaların önüne geçmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında Müslüman ülkelerin bağımsızlığını kazanmasıyla İslami finans alanında daha büyük adımlar atılmaya başlamıştır (Molyneux ve Iqbal, 2005: 147).

1960'lı yıllara kadar olan süreçte İslam iktisatçıları konvansiyonel finans düzeninin İslami hukukuna yönelik tespitleri ile bir takım çalışmalar neticesinde İslami finansla atılan adımlara vesile olmuştur (Tabakoğlu, 2010:15).

1960'lı yıllarında yaşanan ekonomik problemler sonucunda İslami finasta kayda değer adımlar atılmıştır. İslamiyet'in kurallarını göre hareket eden ve helal olmayan yasaklanmış işlemler yapmak istemeyen Müslümanlar yatırımlarını yaparlarken İslamiyet'e uygun alanları araştırmışlardır. Sağlanan alternatif seçenekler, İslami finansı kullanmak isteyen Müslüman kesimin yanı sıra gayrimüslim nüfusun da tercihlerinin elde edilmesinde etkili olmaktadır (Al-Shamrani, 2014: 35).

Bu doğrultuda ilk İslami banka olan Mit Ghamr Tasarruf Bankası 1963'te Mısır'da kurulmuştur. Banka günümüzde faaliyetlerine devam edememekte fakat açılan İslami bankalar konusunda birçok İslam iktisatçısına ilham vermiştir. 1975'te Suudi Arabistan da

İslam Kalkınma Bankası açılmıştır. İslam Kalkınma Bankası hızla büyüyerek dünyadaki üye ülkelerle çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşma İslami finansı dünya sahnesine çıkarmış ve giderek büyümesine yardımcı olmuştur. Sudan İslami Sigorta Şirketi, tekafülü sunan ilk şirket olmuştur. Faiz dışı işlemler yaparak kumardan kaçınmıştır. Kayda değer büyüme sağlayan endüstriyi düzenlemek için Muhasebe Denetim Kurumu (AAOIFI) 1990 yılında açılarak denetim ve etik standart ortaya koymaya başlamıştır. 1996 yılında açılan City İslami Yatırım Bankası, büyük bir finans kuruluşu tarafından kurulan ilk İslami banka olmuştur.

Şekil 1.1. İslami Finans Tarihsel Gelişimi

Kaynakça: (TKBB, 2021-2025)

1.2.2. İslami Finansın Türkiye’de ki Gelişimi

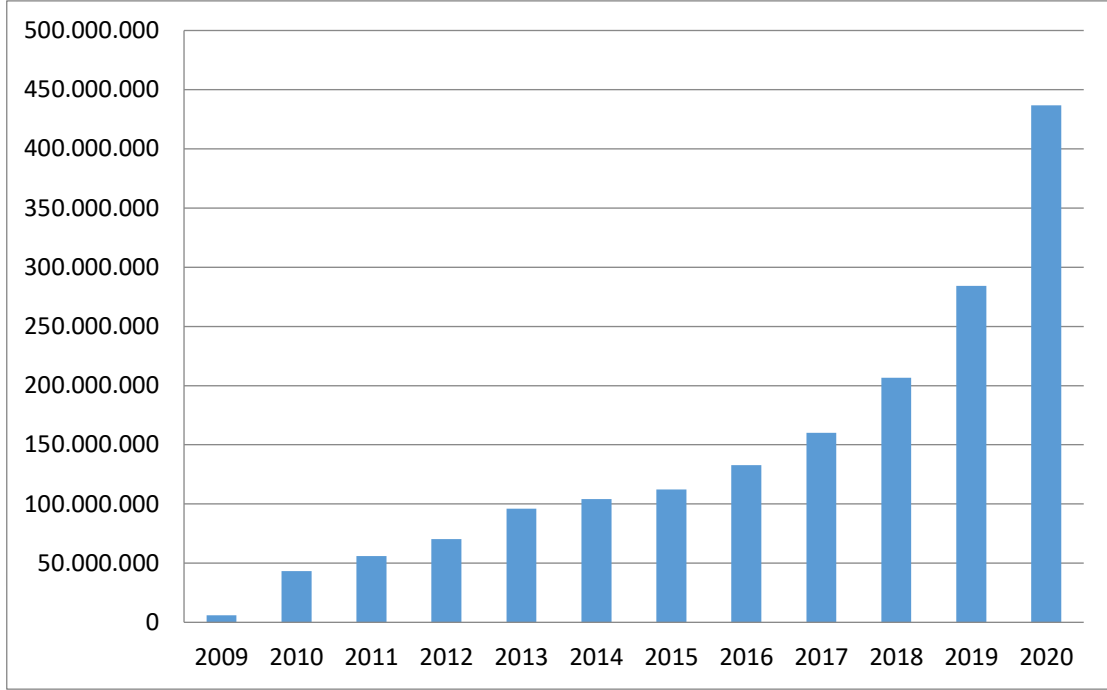
İslami finans sektörü, dünyadaki gelişimi ile kıyaslandığında Türkiye’de daha geç ortaya çıktığı görülmektedir. Sebeplerine bakıldığında diğer ülkelerden çok farklı görülmemektedir (Eskici 2007: 14). İslami finansın Türkiye’deki ilerleyişi de dünyada gelişimine paralel bir durum olmakla beraber yüzyılda İslamiyet’in doğuşuyla Hz. Muhammed (s.a.v.) ile başlatılan faizsiz ekonomi uygulamasını Emeviler ve Abbasiler takip etmiştir. Ortaçağ Türkleri, Selçuklular döneminde devam etmiş ve Osmanlı zamanında da uygulanmıştır (Khan, 2016: 23).

1975 yılında Türkiye’de İslami Kalkınma Bankası’nın kurucu üyeleri arasına yerini almıştır. 1984 yılında da Türkiye payını artırarak hissedarlar arasında büyük bir paya sahip olmuştur. Böylelikle Türkiye, 56 İslam ülkesi içinde ekonomik ortaklık, ihracat artışı, altyapı yatırımlarının desteklenmesi ve farklı finansman araçlarının gelişmesinde büyük paya sahip olma devamlılığını sürdürme ve etkinliğini artırma fırsatı elde etmiştir (Bereket dergisi 1997: 9).

Türkiye’de İslami finans uygulamaları ilk olarak 11 Kasım 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ile ortaya çıkmıştır. Halka ve işletmelere faizsiz finans sağlayarak kaynaklarını kullandırmak amaçlanmıştır (Döndüren, 2008: 16). 1978 yılında faizli bankaya dönüştürülmüş, 1983 yılında bu konu tekrar gündeme gelmiş 1983 yılında Katılım bankalarının Türkiye’de kullanılmasına izin verilmiştir. İlk olarak Özel Finans Kurumları ismi ile kurulup 2005 yılında Katılım Bankası ismine dönüştürülmüştür (Kaya 2012: 167-169). Ülkemizde 1984 yılında ilk faizsiz enstrüman ihracı yapılmış ve kamu altyapı projeleri için ‘Gelir Ortaklığı Senedi’ ihraç edilmiştir (Türker, 2010: 34).

1985 yılında ilk Özel Finans Kurumu olarak Albaraka Türk açılmıştır. Aynı dönemde özel finans kurumu olarak farklı bankalarda açılmıştır (Arıcan ve Yücememiş 2017: 48). 2008 ekonomik krizden sonra ivme yakalayan katılım bankacılığı, varlığa dayalı işlem görmesi ve daha fazla risk, kar-zarar paylaşımı yönünde yapılan ortaklık piyasada pozitif yönde etkili olmuştur ve sektör hızla büyümeye başlamıştır (TKBB, 2015: 18).

Ülkemizde katılım bankacılığının son yıllara ivme kazanmasının sebeplerinden birisi de kamu katılım bankalarının açılması olmuştur. 2015 yılında Ziraat Katılım bankası açılmış sonrasında 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası açılmıştır. Açılan kamu bankalarının ortaklıkta büyük payın devlet olması katılım bankalarının güvenilirliğini arttırmıştır (Özdemir ve Aslan, 2017: 36).

Şekil 1.2. Katılım Bankaları Yıllara Göre Aktif Büyüklükleri

Kaynak: <https://tkbb.org.tr/veri/bilancoarsiv>

Türkiye'nin katılım bankacılığına ihtiyaç duyma sebepleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir,

- Faizsiz finans sağlaması
- Sosyal yönden toplum refahını koruması
- Halkın faizli işlem yapmaması sebebi ile elinde bulundurduğu parasını ekonomiye kazandırmak
- Körfez ülkelerindeki finansal kaynakları da ülkemize çekmektir (Tunç, 2010: 173).

1.3. İslami Finansal Araçlar

1.3.1. Murabaha

Murabaha kâr anlamına gelir yani maliyet fiyatı artı belirli bir fiyat için gerçekleştirilen satış muamelesidir. Murabahanın esas özelliği satılan malın maliyeti üzerinden kar bedelinin alıcıya bildirilmesi şartıdır. Murabaha, İslami bankacılık sisteminin sunduğu alım satım sözleşmelerinden biridir ve esnekliği nedeniyle modern İslami finasta en yaygın olarak kullanılan sözleşmedir (Nethercott, 2012).

Murabaha, klasik murabaha ve modern murabaha olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Klasik Murabaha

Klasik murabaha, satılan malın daha önceden ne kadara alındığı ve üstüne ne kadara kar koyulup müşteriye satıldığını açıkça bildiren bir sözleşmedir. Murabahanın bazı özellikleri bulunmaktadır.

Satış akdinin geçerli olabilmesi için satıcının alıcıya elindeki ürünün kendisine ne kadara mal olduğunu daha sonra üstüne eklediği karın ne kadar olduğunu bildirmesi ve alıcının bunu kabul etmesi gerekmektedir. Sözleşmenin özelliklerine bakıldığında normal bir alım-satım sözleşmesi olduğu gözlemlenmekte fakat bazı farklı özellikler taşımaktadır.

Modern Murabaha

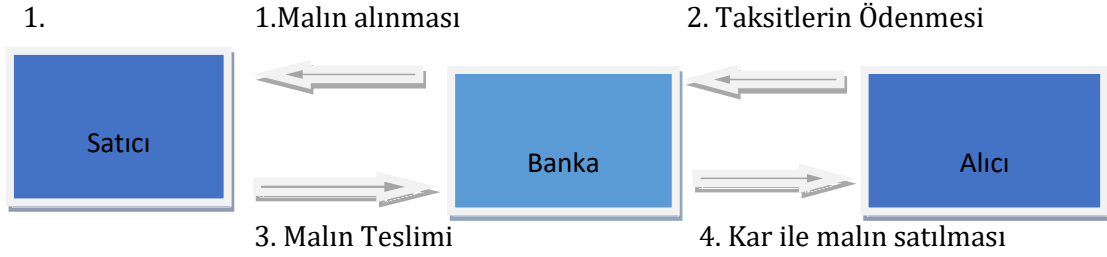
Modern murabaha ise müşterinin almak istediği malı nakit yetersizliği nedeni veya başka bir nedenle taksitle almak için bir İslami finans kurumu başvurur, kurum bu malı peşin olarak kendisi alır ve karını koyup taksitle müşteriye devreder, bu işlem modern murabahadır.

Klasik murabaha ve modern murabaha arasındaki farklar şu şekildedir,

- Klasik murabaha iki ortak arasında yapılmaktadır ve sözleşme öncesi yoktur. Modern murabaha da ise sözleşme üç ortak arasında geçmekte ve sözleşme öncesinde müşteri ve bankası arasında bir anlaşma söz konusudur.
- Her iki sözleşmenin peşin veya taksitli ödeme söz konusu olabilirken klasik murabaha da peşin, modern murabaha da ise taksitli işlem daha yaygındır.
- Klasik murabaha da malın kimden alınacağı belliyken modern murabahada değildir.
- Klasik murabahada malı satan kişi sattığı mal hakkında bilgi sahibiyken, modern murabaha da değildir (Cebeci, 2010: 6-37).

Klasik ve modern murabahanın ortak noktaları ise;

- İkisinde de amaç ihtiyaç olan malın karşılanmasıdır.
- Herk iki sözleşmede de malın maliyeti ve satılırken maliyetin üstüne koyulan kar miktarını satıcı ve müşteri bilir.
- Sözleşmede yer alan maddeler her iki sözleşmede de aynı hükme sahiptir (Cebeci, 2010: 40).

Şekil 1.3. Muaraba Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi

Kaynak: Alqahtani, 2018: 19 Satın alma talebi

Şekildeki işleyiş aşağıdaki gibidir;

1. Ürün satın almak isteyen kişi bankaya müracaatta bulunur.
2. Banka alınacak ürünün ödemesini gerçekleştirir ve mülkiyet bankaya geçer.
3. Banka üzerine aldığı ürünün almış olduğu fiyat üzerine karını ekleyerek alıcıya taksitli bir şekilde satar.
4. Alıcı ise anlaşılan vade üzerinden taksitler hinde bankaya ödemesini gerçekleştirir (Yatbaz ve Çatıkkaş, 2021: 7).

Bu tür sözleşmelerde finansal aracı şu şekilde riskle karşılaşmaktadır. İslami finansal araçlar satışı gerçekleştirilecek ürünü müşteriye satmadan önce ürünün sahibi olmalıdır ve bu satış tamamen müşterinin ürünü bir kez alacağına dair verdiği söze dayanmaktadır. Ürün ise alıcıya geçene kadar banka sorumludur. Bu risk karşılığında da herhangi bir zarar ve kaybın olmaması için müşterinden gelen bir söze ve kapsamına dayanmaktadır.

1.3.2. Mudarebe

Finans sisteminde faizli işlemlerin daha fazla kullanılmaması için İslami finans alternatif olarak İslamiyet'e uygun finans araçları bulma ve kullanma yolları aranmıştır. Bu finansal araçların başında en yaygın kullanılan mudarebe gelmektedir. İslamiyet'in başlangıcı zamanında da kullanılan alıcı ve satıcının yararı üzerine olduğu için İslam dininin onayladığı bir sözleşme olduğu gibi asıl gayesinin de kar zarar paylaşımının değil gelirinin paylaşılmasıdır (Çelik, 2017: 82).

Mudarebe Arapça bir kelime olup, sermayedar tarafından sağlanan bir proje anlamına gelmektedir. Mudarebe işleminde iki taraf bulunmakta olup bir taraf emek ve becerisini ortaya koyarken diğer taraf ilgili işin sermayesini sağlamaktadır. Mudarebe sermaye sahibine ' Rabb-ül-mal, ortak girişimcilik becerisine sahip olan kişiye ise 'Mudarib' denir (Nadeem, 2010:4).

Mudarebe sözleşmesinin İslami finansta sermaye sahibi ile emeğini ortaya koyacak kişi ile yapılacak olan ortaklığı gerçekleştiren bir sözleşmedir. Sermaye sahibinin, mudarebe ilişkin yapılan yatırım için bir kısıtlama getirme seçeneğine sahiptir. Mudarebenin şartlarından biri, finans sağlayan tarafın karşı taraftan sabit bir getiri oranı talep etme veya anapara tutarına herhangi bir ekleme yapma hakkı vardır (Arif, 1988).

Mudarebe mutlak ve mukayyet mudarebe olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mutlak mudarebe, hiçbir şart içermeyen yalnızca kar oranının belli olduğu bir sözleşmedir. Sermaye karşı tarafa verildiğinde karşı taraf vekildir ve elde edilecek kar dışında sermaye sahibi hiçbir işleme karışmaz. İşletmeci de sermayeyi İslam hukuku çerçevesinde işletir. Mukayyet mudarebe ise kar oranının belirtilmesi dışında da çeşitli şartların söz konusu olduğu bir sözleşmedir. Sermaye sahibinin koymuş olduğu şartlar işletmeci tarafından gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu şartlar tabi ki İslam hukuku çerçevesinde ve kar elde etmeye yönelik olmalıdır (Çelik, 2017: 387).

Mudarebe sözleşmesi ortakların sayısına göre ikiye ayrılır, bunlar ikili mudarebe ve çoğulcu mudarebe şeklindedir. İkili mudarebe, sadece iki taraf şeklinde yapılan sözleşmedir fakat bir sermaye sahibi birde mudarib şeklinde sınırlandırılmamıştır. Yani birden fazla sermaye sahibi olabildiği gibi birden fazla da mudarib olabilir. Örneğin birkaç kişinin sermaye koymasıyla veya birkaç kişinin sermaye alması ile mudarebe yapılabilir. Çoğulcu mudarebe ise mudaribin sermaye sahibinden sermayeyi alarak bir başkasına sermayeyi vererek mudarebe yapması şeklindedir. Bu durumda mudarib üçüncü tarafa göre sermaye sahibi durumundadır (Çelik, 2017: 387).

Mudarebenin Masrafları

Mudarebede masraflar mudarebenin şahsı ile ilgili harcamalar ve mudarebe işlemleri ile ilgili masraflardır şeklinde iki türdür. Şahsı ile ilgili harcamalarda mudarib tarafından ihtiyaç duyulan yeme, içme gibi temel ihtiyaçlara yapılan harcamadır. Mudarebe masrafları ise malların pazarlanması, toplanması gibi işlemlere sermayeden karşılanan masraflardır. Ancak malların sorumluluğu, taşınması için gerekli harcamalar sermayeden karşılanmaz, örneğin aşınması için bir işçi tutulursa bunun masrafını kendi karşılamak durumundadır (Çelik, 2017: 387).

Mudarebe’de kar dağıtımı

Mudarebede kar paylaşımında bilinmezliğe ve ortaklığa zarar verecek bütün durumlardan uzak durulmalıdır. Ortaklıkta sıkıntılar doğmasında diye bazı hüküm ve değerlendirmeler öne sürülmektedir. Bu maddeler şu şekilde sıralanmaktadır,

- Mudarebe de ortaya konan sermaye para yani nakit olmalıdır. Para dışında ki mallar sermaye olarak kabul edilemez.

- Ortaklardan mudarib sözleşmede yer alan şartlara uyarak hareket etmelidir. Sözleşmede yer alan şartlara uyulmamışsa sermaye zarar görmüş sayılır ve zararın karşılanması beklenmektedir (Serahsî, 1989: 22).
- Mudarebenin geçerli olması için iki tarafın aralarında kar paylaşım oranlarının kararlaştırılması gereklidir.
- Sözleşmenin hemen başında kar payı olmalıdır. Farklı durumlarda kar paylaşım oranları birçok değişiklik gösterebilir.
- Sermaye sahibi elde edilen karın hepsini almayı şart koşarsa mudarebe sözleşmesi yapmış sayılır.
- İki ortak, karı olduğu gibi işletmeciye verilmesi şeklinde anlaşırsa bu durumda Tüketim Ödücü Sözleşmesi yapmış olur.
- Ürün teslim alınıp hala iş başlangıcı yapılmadıysa ürün emanet durumundadır.
- Mudarib, çalışmaya başladığında Rabb-ül-mal vekili hükmüne geçer. Sermaye sahibinin adına ticarete tasarruf yetkisi almış olur (Çelik, 2017: 82-385).

1.3.3. Müşareke

Müşareke bir tür ortaklık girişimi olan kar zarar paylaşım modelidir (Johanse ve Hanif, 2012). Müşareke, İslami finans araçları arasında en önemlilerinden kabul edilir. İslam hukukuna göre müşareke, iki veya daha fazla kişinin sermayelerini veya emeklerini birleştirdiği, tüm ortakların sözleşmede belirledikleri orana göre karı paylaştıkları, zararın ise katkı payına göre paylaştığı ortaklığı ifade etmektedir (Usmani, M.I. 2002: 87).

Müşareke sözleşmesinde taraflar reşit olmalıdır. Sözleşme tarafların özgür iradesiyle yapılmalıdır yani herhangi bir zorlama olmamalıdır. Müşareke de her ortağın yönetimde olma hakkı vardır. Fakat taraflar kendi aralarında anlaşarak girişimin bir kişi tarafından yönetilmesine karar verebilirler. Bu durumda ortak yalnızca yaptığı yatırım kadar kar hakkına sahip olacaktır. Ortakların sermaye, yönetim ve kar dağıtımı konusunda eşit haklara sahiptirler.

Müşareke sözleşmelerindeki şartlar ise, ortaklıkta gerçekleşen karın ortaklar arasında nasıl dağıtılacağı kesin olarak belirlenmelidir, elde edilen karın hangi şekilde paylaşılacağı zamanın da belirlenmezse bu sözleşme müşareke olmaktan çıkmaktadır fakat kar dağıtımının nasıl olacağını belirledikten sonra yeniden değişiklik yapılabilir (Çekin, 2018: 30).

Ortaklar arasında yapılan sözleşmelerde sözleşmenin maddeleri dikkate alındığı gibi İslam hukuku da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü ekonomik haklarının korunduğu gibi elde edilen kar ve zarar paylaşımında kişisel haklarda korunmalarıdır. İslam hukuku ile etik ayrı düşünülemez (Yasin ve Khan, 2016:84).

İslam iktisadında müşareke, mülk ortaklığı ve sözleşme ortaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Mülk Ortaklığı

Mülk ortaklığı sözleşmeye dayanmayan miras, hibe veya vasiyet gibi tasarruflarla gerçekleşen ortaklıktır (Berki, 1979: 210). Diğer bir ifadeyle mülk ortaklığı bir gayrimenkule veya bir varlığa vs. birden fazla kişinin ortak olmasıdır. Ortakların sahip oldukları varlığı paylaşabilir, kullanabilir veya kiraya verebilirler. Sözleşme bu şekilde olabildiği gibi bir de veraset sebebiyle varlığın ortaklar tarafından paylaşılmasının mümkün olmadığı durumlarda söz konusu olabilir. Böylelikle ortaklar söz konusu olan varlığı birlikte değerlendirmek durumunda kalabilirler (Dabiri, 2012: 7). Örneğin, tarımsal arazilerdeki mülkün bölünmesiyle kullanılamayan arazilerin bu sözleşme ile ekilebilmesi mümkündür. Ayrıca gayrimenkul ortaklığı yapanlar birlikte imarsız araziler satın alabilirler. Daha sonra arazi imara girerse girdikten sonra bağımsız parseller veya kat karşılığı daireler alabilirler. Mülk ortaklığında, bir ortak diğer bir ortağın rızası olmadan kullanamaz (Akyüz 2018: 19).

Sözleşme Ortaklığı

Sözleşme ortaklığı, birden fazla tarafın bir araya gelip imkanlarını birleştirerek ortakların karşılıklı rıza gösterdiği sözlü ya da yazılı bir tür sözleşmedir (Bilmen, 1970: 79). Sözleşmede ortakların kar- zarar paylaşım oranları, yetkileri ve görevleri, ortaklı ne kadar süreyle devam edeceği ne zaman biteceği net bir şekilde belirtilmelidir. Vekil durumunda olan ortaklar birbirlerinin izni olmadan hisse satımı gibi bir durum söz konusu olamaz (Ayub, 2017: 332).

1.3.4. İcare (Kiraya Vermek)

İcare kelime anlamı İngilizceden 'lease' kelimesinden gelmekte olup finansal kiralama anlamına gelmektedir. Kavramsal olarak ise bir varlığın bir ödenek karşılığı vadeli olarak kiralanma durumudur (Uydacı, 2006:1). İcare İslami bankaların müşterilerine sunduğu intifa sözleşmelerinden biridir ve en çok kullanılan sözleşmeler arasında ikinci sırada yer almaktadır. İcare, Arapçada ise bir şeyi kiraya vermeyi ifade eder (Kettell, 2011: 2).

İcare, konvansiyonel finans sisteminde kullanılan kiralama uygulamasına benzer fakat konvansiyonel finansta uygulanan doğrudan satış yerine, icare sözleşmesinde belirtilen vade sonunda varlık alıcıya geçmektedir (Uzunoğlu, 1998:11). Yani kira ödeyen kişi mülkiyeti emanet olarak almaktadır. Kiralanan varlığın risklerini alıcı kasıtlı yapmadığı sürece kiraya veren taraf karşılar. İcareyi de klasik finansal kiralamadan ayıran nokta da budur (Obaidullah, 2005: 89; Çürük,2015: 60).

İcare yöntemi için iki farklı uygulamadan bahsedilebilir. Daimi finansal kiralama ve malın devredilmesi ile biten kiralama şeklindedir. Daimi kiralamada, ürünün mülkiyeti sürekli bir şekilde kiralama şirketinde ürünün yönetimi ise bankada kalmaktadır. İki sözleşme arasındaki fark, zamandır. Daimi kiralamada uzun vadeli finansmanları içerirken mülkün devredilmesi kısa vadeli finansmanları içermektedir (Alemdar, 2018: 22-23). Uzun vadede kiralama yönteminin sebebi ise sözleşmede belirtilen vadeden önce sonlandırılmasını engellemektir (Akgüç,1994:528). İkinci yöntemde ise kira bedeli altında yapılan taksitlerin ödemesi yapıldıktan sonra malın devri kiracıya geçer. En çok kullanılan bu sözleşme türü en sonunda malın mülkiyetinin kiracıya geçmesi şeklindedir.

Daimi kiralama yönteminin bazı avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar,

- Piyasadaki diğer yöntemlere göre daha uzun bir süreyi kapsaması
- Taksitlerin ödemesi yapılırken müşterinin gelir kaynağına göre yapılması
- Bu yönteme karşı ödemelerin muhasebe kayıtlarında indirim şeklinde gösterilebilmesi
- Kaynakları yeterli olmayan küçük işletmelere büyüme imkanı verilmesi
- Finansal kiralama zamanı bittiğinde ürünün önceki değerinden işletmeye satılması şeklindedir (Kelleroğlu, 2017: 33).

1.3.5. Selelem

Selelem sözlük anlamı olarak ‘Takdim’ demektir. Kavramsal olarak ise, satıcının belirli bir malı tedarik etmeyi taahhüt ettiği bir satışı ifade eder. Alıcıya ileri bir tarihte tamamı peşin ödenen hali hazırda mevcut olmayan mal değişimidir. Dolayısıyla fiyat nakittir fakat alınan malların arzı ertelenir. Çoğu zaman tarım ve sanayi sektöründe kullanılan bir sözleşmedir. Örneğin, çiftçiler acil taahhütleri yerine getirmek için nakit avans yani selemi kullanırlar (Wilson, 2008: 3).

İslam dinine göre faizin yasaklanmasıyla İslamiyet’in gelmesiyle beraber çiftçiler kredi kullanamadılar ve finans sağlayamadılar. Bundan dolayı hasat öncesinde elde edilecek tarım ürünlerini peşin bir şekilde satışına izin verilmesiyle selelem sözleşmesinin de ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Fakat her ürün bu sözleşmeye dahil olmamaktadır. Sözleşmeye konu olabilmesi için İslam hukukuna uygun, kolay satılıp kolayca düzenlenebilen ürünleri içermektedir (Kettell, 2011:117).

Selemin amacı, üreticilerin ihtiyaç duydukları parayı alabilmeleri ve harcamalarını karşılayabilmektir. Bu sözleşmede satılacak olan ürünlerin bütün özellikleri, teslim edileceği yer ve zaman, ödeneceği fiyatı ve miktarının ne kadar olduğu açıkça belirlenmelidir (Khaf,2010:9). İslami finansta selemin bazı şartları bulunmaktadır. Bunlar ise,

- Selemde ödeme tamamen nakit yapılmalıdır ve satış yapılırken, alıcı ödemenin tamamını yapmalıdır. Aksi halde İslam hukukunda yasak olan bir borcun bir borca karşılık satışına eş değer olacaktır.
- Sözleşmede ürünün niteliği ve miktarı tam olarak belirlenmelidir.
- Selem, belirli bir mal, tarla veya çiftliğin sadece bir ürünü üzerinden yapılamaz. Çünkü satıcı, belirli bir tarlanın buğdayını vermeyi üstlenirse selem geçerli olmaz çünkü o tarlanın mahsulünün zarar görme ihtimali vardır.
- Aynı zamanda malın miktarı üzerinde net bir şekilde anlaşmaya varılması ve kesin teslim tarihi ve yeri sözleşmede gereklidir (Çürük, 2013: 56-57).

Selem sözleşmelerinde alıcı durumunda bulunan İslami finans kurumu için bazı riskler mevcuttur. Özellikle bunlardan birisi alınan ürünlerin pazarlanması ve stoklanması şeklindedir. Bankalar bu tarz risklerle karşı karşıya kalmamak için bir takım önlemler almak zorundadır. Bu yönde çeşitli görüşler bulunmaktadır,

Acente Sözleşmesi: Ürünlerin envanterini tutulmasının doğru olmaması düşüncesiyle veya malların satışı için bir ekspertiz yoksa, varlıkların satımı için üçüncü bir tarafı vekil olarak tayin edebilir. Acente sözleşmesi selem sözleşmesinden farklıdır. Acente sözleşmesinde vekil durumundaki acentenin ürünü satacağı fiyat belirlenir, acente tarafından yüksek fiyattan satarsa, bu kar da acenteye verilebilir (Ayup, 2007: 251-252).

Paralel Selem Sözleşmesi: Selem alıcısının karşı taraf ile selem sözleşmesi yaptıktan sonra ayrıca paralel selem sözleşmesi yapmak şartı ile ilk anlaşmada aldığı ürünle aynı özellikleri taşıyan bir ürün satmak zere üçüncü bir ortak ile sözleşme yapmasıdır. Diğer bir deyişle ilk sözleşmede alıcı olan taraf ikinci sözleşme de satıcı durumunda olmuş olur (AAOIFI, 2015:278). Bu durum malların stoklanması ve pazarlanması riskini ortadan kaldırmaktadır.

Satın Alma Taahhüdünün Alınması: Selem sözleşmesinde alıcı, anlaşılan özelliklere sahip malları satın alacağına dair herhangi bir üçüncü taraftan taahhüt alabilir. Ürünler belirtilen zamanda teslim edilebilir. Katılım bankası karşı taraftan kaparo alıp ilerleyen zamanlarda cayma durumu ile karşılaşılırsa banka bu kaporadan zararını karşılama hakkına sahiptir (Ayup, 2007:252).

1.3.6. İstisna

İstisna, sözleşme de yer alan fiyat üzerinden gelecekte satışı yapılacak mal için yapılan bir anlaşmadır. İstisna ve selem bu konuda birbirlerine benzemektedir. Aralarında ki fark ise istisna genellikle inşaat sektöründe selem ise tarım sektöründe faaliyet gösterir. Selemde anlaşmaya yapılacağı zaman ürünün ödemesi nakit karşılanırken, istisnada vadeli ödeme mümkündür (Zarqa, 1997:232-233). İstisnada iki taraf arasında sözleşmeye bağlı olarak

tarafından biri malzemeyi tedarik ederken taraflardan diğeri projeyi gerçekleştirmektedir (Terzi, 2013: 10).

İstisna, mala yönelik bir sözleşme olması, taksitli satış işlemi yapılabilmesi, bağlayıcılığı gibi birçok nedene bağlı ticari işlemleri ve finansal sıkıntıyı gidermek için esneklik göstermesi sebebiyle tercih edilebilir bir sözleşmedir. Üretimi veya teslim edilmesi uzun süren ürünlerden kullanılan bir sözleşmedir (Tunç, 2016: 153).

İstisna sözleşmesinde, mal alacak kişi üretilecek mal için öncelikle nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla katılım bankasına başvurur bunun üzerine banka ile istisna sözleşmesi yapılır. Daha sonra banka ürünün siparişini üreticiye verir. Alıcı, üretici ile iletişime geçer. Banka iki tarafla da ayrı sözleşme yapar fakat alıcının daha önceden başka bir istisna sözleşmesi yapmamış olması gerekmektedir. Katılım bankası malın üretimini üstlenir. Ürün üretilince banka peşin olarak alır ve alıcıya taksitli bir şekilde geri satar (Tunç, 2016: 154).

1.3.7. Teverruk

Teverruk sözlükte, 'organize' anlamına gelmektedir. Teverruk, murabahanın ek bir aşamasıdır. Organize durumunda olan konuyu tasfiye etmeyi amaçlar. Yani alıcının satıcıdan bir malı vadeli olarak alıp aynı malı bir başkasına peşin satmasıdır.

Teverruk iki şekilde tercih edilmektedir. Bunlardan ilki bankalardan nakit ihtiyacını temin etmek sebebiyle kullanılan teverruktur ve buna organize teverruk denir. İkincisi ise şahıslardaki nakitinin değerlendirilmesidir bu da ters teverruk şeklinde bilinmektedir. Farklı amaçla fon temin edilmesi İslam hukukuna uymamaktır. Çoğunlukla teverruk şirketlerin iflasına sebep olacak şartlarda, likidite sıkışıklığını gidermek adına kullanılmaktadır (Çekin, 2018: 26-27).

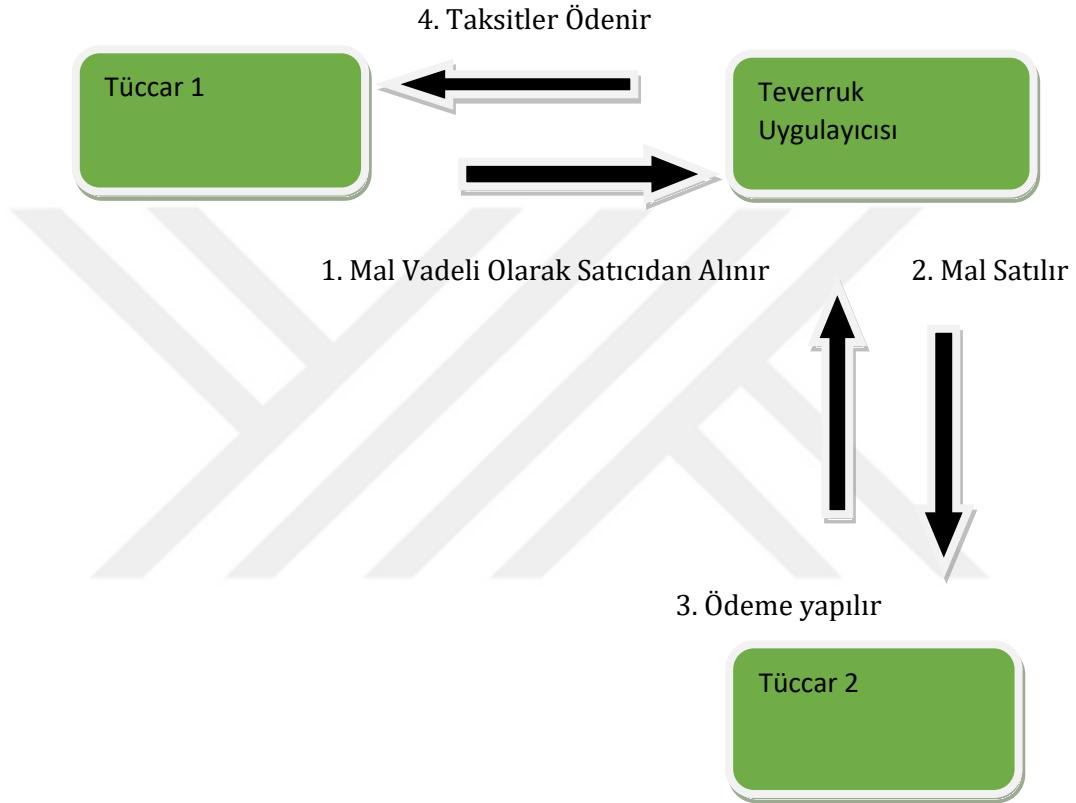
Teverrukta ki her alım satım sözleşmesi, bağlayıcıdır ve sözleşme taraflardan hiç biri tek taraflı olarak feshedilemez. Her bir satış ve satın alma sözleşmenin ortak noktasıdır ve malın mülkiyeti satıcıdan satıcıya devredilir. Bir teverrukta mutlaka her bir alış ve satış sözleşmesinin tarafları olmalıdır ve yapılan ilk satışta vadeli olmalıdır. Aksi durumda teverruk olmuş olmaz. Bu nedenle ilk satışın vadeli ikincisinin ise peşin olması gerekmektedir (Neşriyat, 2005: 76).

Teverrukta dikkat çeken nokta ise ilk yapılan satışın ikinci yapılan satıştan daha yüksek bir meblağ olmasıdır. İlk satış vadeli ikinci satışında peşin yapıldığı için bu konu da herhangi bir problem bulunmamaktadır.

Teverrukta iki farklı model bulunmaktadır. Bunlar klasik teverruk organize teverruktur.

Klasik teverruk

Klasik teverrukta bireyin acil nakite sıkışıp ihtiyacını karşılayamama durumunda bir malı taksitle alıp bir başkasına peşin olarak satması durumudur. Malı satan ve alan kişilerin birbirleri ile bir alakaları yoktur. Bu sözleşmeye zaruri durumlar dışında başvurulması çokta uygun değildir. Çünkü bu işlemle nakit ihtiyacını karşılayan taraf ürünü yüksek fiyata alıp ucuza sattığı için zarara girmektedir. Bu işlem ulemaların bir kısmı tarafından caiz görülmektedir (Sancar, 2019: 174)

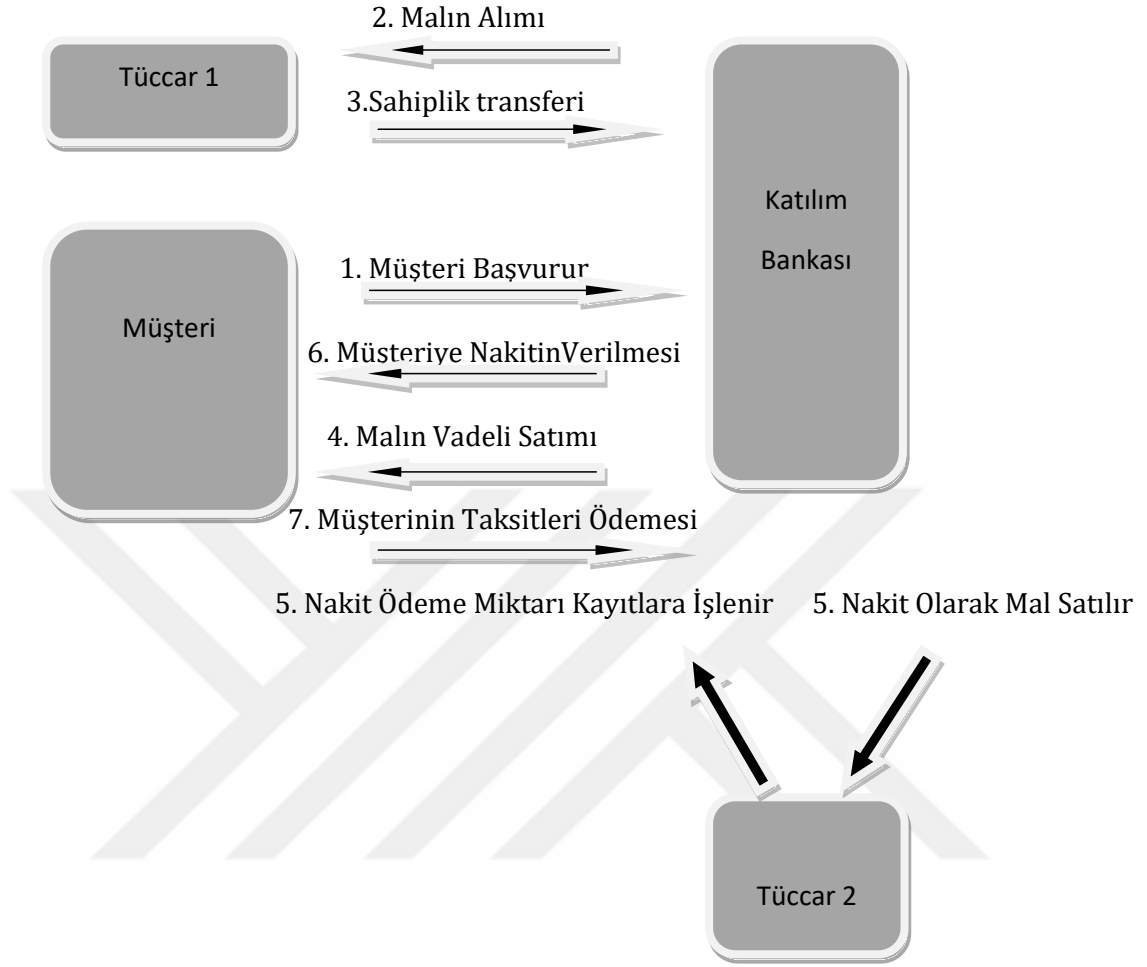

Şekil 1.4. Klasik Teverruk Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi

Kaynak: Sancar, 2019: 174

Organize Teverruk

Organize teverrukta, tüccar 1 ve tüccar 2 anlaşma yapar. Çünkü fon ve kar sağlama amacı olduğu için yapılan işlem tam bir ticaret değildir. Mesela, nakit ihtiyacı olan birisi vadeli olarak bir araç alır ve tüccar 2'ye yani araca sahip olan kişiye aracı peşin olarak satar. Burada resmi bir sözleşme yapılamaz ve birey 100 TL'ye sattığı ürüne 120 TL borçlanarak ayrılır. Bu işlem Türkiye'de ve dünyadaki birçok katılım bankasında uygulanır (Sancar, 2019: 175).

Şekil 1.5. Organize Teverruk Sözleşmesinin Uygulama Yöntemi

Kaynak: Sancar, 2019: 176

1.3.8. Sukuk

Sukuk, Arapça kökenli Sakk kelimesinin çoğulu olup, sertifika anlamına gelmektedir (İkbal ve Mirakhor, 2007). Sakk'ın buradan türetilmiş anlamı ise hak, yükümlülük veya paraya ilişkin bir sözleşmeyi ve bunların mülkiyetinin devredilmesi işlemini ifade eder. Sukuk ise özel mülkiyet hakları ve yükümlülükleri taşıyan finansal menkul kıymetleri ifade etmektedir (Adam ve Thomas, 2004: 43). Sukuk İslami Yatırım Sertifikası olarak ve İslami borç teminatı olarak da bilinmektedir. Sukuk, bağımsız kuruluşlar tarafından ihraç edilen, çeşitli projeleri finanse etmeyi amaçlayan ve son derece popüler hale gelmiş bir finansal araçtır (Mc Millen, 2007). Sukuk borç benzeri menkul kıymetleri artırmanın ustaca bir yoludur.

Sukuk ilk defa 1988 yılında İslami Fıkıh Konseyi tarafından düzenlenen toplantıda mudarebe sukuku bağlamında sistematik biçimde ele alınmış ve bir karar halinde yayımlanmıştır (DİA, 2016: 529).

Sukuk, bağımsız ve tüzel kişiler tarafından ihraç edilen ayrı bir menkul kıymet sınıfını temsil eder. Ticareti veya maddi varlıkların üretimini finanse etmek için ihraç edilen hem tahvil hem de hisse senedi benzeri özelliklere sahip yatırım sertifikalarıdır. Tahviller gibi sukukunda bir vade tarihi vardır. Sukuk, varlığa dayalı menkul kıymetlerdir ve varlığın İslam hukukuna aykırı olmaması gerekir.

Sukuk sertifikalarının diğer finansal araçlarından ayrı kılan kişiye sağladığı yararlar olmaktadır. Sukuk her ne kadar İslami tahvile benzetilse de varlığa dayalı finansal araçlara daha çok benzemektedir. Sukuk, İslami finansın kurallarına uygun bir şekilde gelir elde etmeyi hedeflemektedir. (Aktaş, 2016: 471).

Sukukun belli başlı özellikleri vardır. Bunlar ise;

- Sukuk, faizsiz olmak şartı ile orta ve ya uzun vadeli istikrarlı ve faizsiz getiri sağlamaktadır.
- Sukuk, şeriata uygun çıkartılır.
- Sukuka sahip olan kişi varlığa dair bütün hak ve yükümlülüklerle sadece kendisi sahip olmalıdır.
- Elde edilen geliri, beklenen gelirden daha az olması durumunda, aradaki farkı sukuk ihraç eden kişi yatırımcı için karşılamaz.
- Likit bir enstrümandır.
- Elde edilen kar ve zarar durumunda, yatırımcılar önceden belirlenen paylaşıma oranına göre ortak olmaktadır.
- İkincil piyasada işlem görmektedir (Akbulak ve Özgüç 2004: 75).

Sukuk ihracında, işleyiş iki farklı aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama, fona ihtiyaç duyan şirketlerdeki varlığı yatırımlar için kiralama şirketlerine devretmektedir. İkincisi aşama ise, şirketin devraldığı varlığı menkul kıymete çevirmektir. Bu şekilde, sukuk hazır duruma gelmiş olmaktadır (Yatim, 2009: 166).

Sukuk, Tahvil ve Hisse Senedi Arasındaki Farklar

Sukuk, tahvil ve hisse senetleri arasında bir takım benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar aşağıda ki şekil 1.6.'da yer almaktadır.

	Sukuk	Tahvil	Hisse Senedi
Kapsamı	Borç senedi değildir. Belirlenmiş varlık veya hizmetler üzerinde pay oranına göre mülkiyet hakkını ifade eder.	İhraç eden borç hükmündedir.	İhraççı için borç hükmünde değildir. Şirket hissinde sahiplik hakkı söz konusudur.
Varlığa Dayalı Olma	Varlığa dayalı yapılan sözleşme en az %51'i sukuk ihracına dayanak olmalıdır.	Böyle bir şart aranmaz.	Böyle bir şart yoktur.
Sahibine Verdiği Haklar	Mülkiyet üzerinden pay oranına göre kar payı ya da kira geliri alma hakkı vardır.	Borç vermesi karşılığında ana parayı eklenmiş faizi ile alma hakkı vardır.	Şirket üzerinde pay oranı kadar kar par alma hakkı vardır.
Anapara ve Getiri	İhraç yapan taraftan bir garanti yoktur. Sabit getiri yoktur.	İhraç yapan taraftan garanti alınmıştır. Sabit getiri vardır.	Şirket tarafındargaranti edilemez. Sabit getiri yoktur.
Amaç	Yalnızca İslami açıdan uygun faaliyet alanlarında kullanılabilir.	Her türlü amaç için kullanılabilir.	Her türlü amaca uygundur
Teminat	Proje üzerindeki sahip olduğu hak ile teminat sağlayabilir.	İpotekli tahviller veya teminatlı borç senetleri dışında çoğunlukla teminat içermezler.	Teminat içermez

Sahibinin Sorumlulukları	Pay oranına göre sözleşmeye dayalı varlık veya hizmet ile ilgili önceden anlaşılmiş yükümlülükler ile sorumludur.	Hiçbir sorumluluğu yoktur.	Hissedeki pay oranına göre şirketin işlerinden sorumludur.

Şekil1.6. Sukuk, Tahvil ve Hisse Senedi Arasında ki Farklar

Kaynak: Nathif J. Adam and Abdulkader Thomas, 1st Edition, London: Euromoney Books, 2004. Aktaran: Aslan, 2012:58

1.4. İSLAMİ FİNANSIN TEMEL YASAKLARI

1.4.1. Faiz Yasağı (Riba)

Ribâ kavramı, verilen borca istinaden alınan fazlalık olan faiz kavramından daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Ribâ kavramı sadece paraya dayalı borçları değil aynı zamanda mal değişimlerine ilişkin işlemleri de kapsamaktadır (Akbulak ve Özgüç: 2004). Ribâ, bugün bankalarda ve finans kuruluşlarında basit faiz, bileşik faiz, nominal, reel faiz ve benzeri şekillerde uygulanırken öte yandan bazı malların birbiri ile mübadelesinde/değişiminde veya vadeli satışında uygulanmaktadır. Mübadele yani malların birbiri ile değişimin de ribâ meydana gelirken, muamele olan işlemlerde ribâ meydana gelmez (Ergüven, 2019: 33).

İslami finasta sosyoekonomik reformlardan birisi de faiz yasağıdır. Kaynak Kur-an olduğu için bütün İslam iktisatçıları bu konuda hemfikirlerdir. Riba İslami finans kurallarına göre bazı nedenlerden dolayı yasaklanmıştır. Bu sebepler ise, ilk olarak eşitlik sağlamak amacıyla. İnsanların adaletsiz alışverişlerden kaçınması içi haram kılarak servetlerini koruyabilmelerini sağlamak içindir. İslamiyet hayırseverliği teşvik ederek başkalarına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde faizsiz borç vermeye teşvik etmektedir (Özsoy, 2012: 75).

1.4.2. Aşırı Belirsizlik (Garar)

Arapçada garar kelimesi belirsizlik veya tehlike anlamına gelmektedir (Saitive Abdullah, 2016: 148). Yani garar yapılan işlemin sonucunun belirsiz olması durumudur (Elgari,

2003: 17). Bir sözleşmede bahsedilen ürün ve hizmetin bilgilerinin açıkça yer alması ve belirsiz olmaması gerekir. Bu durumun aksi İslamiyet'te tamamen yasaklanmıştır. Yapılacak olan ticarete, ortakların eşit bilgiye sahip olmaları da gerekir. (Aktepe, 2012: 23).

İslam iktisatçıları açısından büyük önem taşıyan garar, finansal işlemde sözleşmeye konu olan ürün ve hizmetin bütün özelliklerinin yani değeri, cinsi, niceliğiveniteliğikonusundakibelirsizlikler yasaklanmıştır. Bu yasak satıcının karşı tarafa henüz yetiştirilmemiş bir mahsul gibi ürünleri teslim etmediği zaman uygulanır. Ürün ve hisseleri normalden düşük fiyata alıp ve ileri ki zamanda daha yüksek fiyata satışının yapılması gibi spekülasyon işlerinde yasaktır (AlgaoudandLewis, 2007: 39).

Spekülasyon bir ürünün fiyatını yükselmesini bekleyerek eldeki malını stoklayıp kar etmeyi planlamaktır. Beklenen fiyat artışı gerçekleşip ürünü yüksek fiyattan satarak kar elde etmiş olacaktır. Fakat bu durumun aksi hali de yaşanabilir ve ürünün fiyatı düşüp zarar edilebilir. Spekülasyonda bu durum belirsizlik içermektedir (Yüksel, 2016: 165).

Garar aslında sadece ürün ve hizmetlerin bilgilerinin belirsizliğini içeren değil ayrıca karşı tarafı da yanıltma, zarar sokma veya adaletsiz bir ticaret yapma amacıyla içerebilir. Adalet yani adil bir yaşam İslamiyet'in temel direğidir. Bu yüzden yoksulları herhangi bir sömürüden korumak için belirsizlik ve risk tamamen yasaklanmıştır (Ayub, 2007: 57).

1.4.3. Kumar ve Şans Oyunları Yasağı (Maysir)

Meysir kelime anlamı olarak kumar demektir. İslamiyet öncesinde de bahis olarak tanımlanmaktadır. Bazı İslam iktisatçıları da bahsi kazanmak için şansına güvenmek olarak tanımlamaktadır. Maysirde şahıslardan bir taraf haksız kazanç elde ederken belki de diğer taraf emeğiyle elde ettiği kazancı kaybedecek. Ayrıca meysir belirsizlikte içerdiği içinde gararı da kapsamaktadır (Algoud ve Lewis, 2007: 39). Fakat kumar ne tür de ve ne şekilde olursa olsun adaletsiz getiri elde edilmesi, kumar vasıtasıyla elde edilen kazanç kaybedilmesi ve toplumsal huzuru bozması gibi sebeplerden ötürü yasaklanmıştır (DİA, 26. Cilt, 2002: 364).

Bir oyunda risk kontrol altına alınamıyorsa ve katılımcılardan herhangi birinin kaybettiği varlığının geri elde etme ihtimalinin olmaması kişiyi etkilemiyorsa bu oyun şans oyunudur. Gerçekleşen kazanç veya kayıp tamamıyla şans eseridir bu nedenle belirsizlik mevcutsa doğal olarak o oyun yasaktır (Al-Suwailem, 2010: 25).

İslami finans, finansal işlemler ve ya ticaret yaparken sonucunda toplumsal huzuru sağlamak, ahlaka uygun olmak ve adaletli bir gelir düzeyi oluşturmaktır. Bu nedenle aileye, topluma verecek zarardan da kaçınmak amacıyla kumardan, şans oyunlarından kaçınmış, teşvik eden kurum ve kuruluşlarla da ortaklık yapmakta veya fon sağlamakta yasaklanmıştır. Maysiri yasaklamanın asıl nedeni şansa güvenmekten kaçınmak

gerektiğidir. Çünkü böyle bir yaklaşım insanları sıkıntılı bir duruma sokar ve hayal kırıklığı yaşanmasına sebep olur.

İslami finansı konvansiyonel finanstan ayıran en önemli özellik ise risk, kar-zarar paylaşımıdır (Hassan ve Mollah, 2018: 23). Konvansiyonel finansal işlemlerde kredi sözleşmelerinde sözleşmede bahsedilen varlık tamamen risksiz bir şekilde işlenirken İslami finasta iki taraf arasında risk ve kar-zarar paylaşımı söz konusudur. (Kacır, 2020: 145). Bu paylaşımda belirli bir getiri üzerinden anlaşmak yerine elde edilecek kar ve zararı paylaşmak üzerine yapılan anlaşmalar borçlu alacaklı olmak yerine iki veya daha fazla kişi ortaklık kurarak bir girişimde bulunurlar ve elde edilen kar-zararı paylaşırlar. Bu ortaklığın yapılacak girişimde başarı oranını arttırdığı gibi girişime teşvik etmesi ekonomik büyümeye sebep olduğu kabul edilmektedir (Askari, Iqbal, Krichene ve Mirakhor, 2012: 256).

Risk ve belirsizlik farklı kavramlardır. Farkları ise, belirsizlikte yanıtma söz konusuysen, riskte kar-zarar durumudur. Belirsizlik toplumda anlaşmazlığa yol açabilir.

1.4.4. Haram Kazanç Yollarının Yasak Olması

İslamiyet'te, alkol, kumar, silahlar ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerin üretiminin yapılması ya da yapıldığı gibi dağıtılması ve faiz uygulayan her türlü finansal işlemler yasaklanmıştır (Jobst, 2008: 119). Bu yasaklar Kur'an-ı Kerim'de açıkça yer almaktadır. Bu tür mallar veya hizmet yoluyla elde edilen kazancın her ne kadar helal nitelikli olsa da gelirin zemininde ki yasaklar nedeniyle haramdır (Bayındır, 2015:37).

İslamiyette haksız kazançlar ve adaletsiz ticari işlemler açıkça belirtilmiştir. Bu durum da ayrıca malların stok yapılması, satılması da söz konusudur. İslamiyette yasaklanan durumlardan bir diğeri ise kara borsacılıktır. Malları stok yapıp fiyatları yükseldiğinde krizi fırsata çevirerek ürünleri yüksek fiyattan satmak ve ürünleri adaletsiz kazançla tek bir elden toplanması toplumsal refahı etkilemesinden dolayı yasaktır (Dinçer ve Yüksel, 2018: 565).

Haram kazanç yollarından kaçınmanın yollarını maddeler halinde özetlemek gerekirse;

- Eşit fiyatlarla işlem yapma
- Ürün ve hizmet için detaylı, yeterlive doğru bilgiye sahip olma
- Manipülasyondan uzakdurma
- Zarardan uzak olma
- Toplumsal refahı bozmama şeklindedir.

2. BÖLÜM

BLOK ZİNCİR KAVRAM VE KAPSAMI

2.1. Blok Zincir Tanımı

Blok zincir olarak Türkçe karşılığını alan blok zincir, 2008 yılında ortaya çıkmış ve Bitcoin ile 2009 yılında adını duyurmaya başlamıştır. Satoshi Nakamoto'nun 2008 yılında yayınlamış olduğu "Bitcoin: Eşler Arası Elektronik Nakit Sistemi" adlı makalesinde blok zincir adı geçmemektedir. Blok zincir ismini, kronolojik sıra ile her bir bloğun bir birinden bağımsız oluşundan almaktadır (ECB, 2016).

Blok zincir kriptografi yoluyla bağlanan bloklar şeklinde kaydeden, ayrıca bloklar oluşurken yapılan işlemlerin doğruluğunu merkezi olmayan algoritmalar vasıtasıyla katılımcıların onayına sunan, gün geçtikçe büyümeye devam eden ve merkezi güvenin internet ortamında dağıtılan bir kayıt listesidir (Ayaz, 2020: 4-5). Yapılan işlemlerde her adım bir blok oluşturur mesela işlemin kim tarafından yapıldığı, ne kadar tutarda işlem yapıldığı gibi bilgilerin her biri ayrı bir bloktur. İşlemler yapılırken oluşan bloklar şifrelenir, kırılmaz ve herhangi başka bir müdahale edilemez.

Blok zincir, ağ yardımı ile yapılan bütün işlemleri doğrulayarak saklayan bir sistemdir. Ağ katılan bütün üyeler serbestçe katılımcı olabilmekte ve işlem kayıtlarına yapılan işleme göre bir kısmına veya tamamına erişebilmektedir (ECB, 2016). Blok zincirin merkeziyetsizleştirilmiş olması bu duruma dayanmaktadır.

Sistem, verilerin kaydedildiği bloklardan oluşmaktadır ve ilk bloğa ise Genesis bloğu denmektedir. Genesis bloğundan önce bir blok olmadığı için kendi imzasını taşımakta ama Genesis bloğundan sonra oluşturulan bloklar kendisinden önceki bloğun imzasını taşımaktadır. Böylelikle bloklar birbirlerine zincir halinde bağlanmaktadır (Iansiti ve Lakhani, 2017).

Şekil 2.1. Blok Zincir İşleyiş Şekli

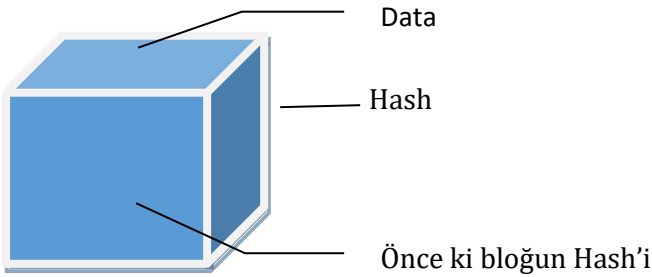
Kaynak: Hüseyin Avunduk ve Hakan Aşan, “Blok Zinciri (Blockchain) Teknolojisi ve İşletme Uygulamaları: Genel Bir Değerlendirme”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 2018, s. 373.

Blok zincir sistemi verilerin şeffaftır ve dileyen dilediği işleme ulaşım inceleyebilir. Sistem üzerinden yapılan işlemler tek merkezli ya da çoklu merkezi yapılar yerine dağıtık veri tabanı kullanılarak kayıt altına alınmasıdır. Dağıtık veri tabanı yapısı, bir çok online ödeme, havale gibi finansal hizmetlerde tercih edilebilir. Finansal işlemlerin yanında akıllı sözleşmeler ile itibari sistemler, güvenlik hizmetleri gibi farklı birçok alanda kullanılabilecek bir teknolojidir (Zheng, Xie, ve Dai, 2017).

İş stratejileri ve organizasyonel değişimler uzmanı Don Tapscott, ilerleyen zamanlarda hayatımızı derinden etkileyecek olan yapay zeka, sosyal medya, büyük veri gibi teknolojiler ile değil de asıl devrimin dijital paranın temelini oluşturan blok zincir ile olacağını ifade etmektedir (Afşar, 2019: 94).

2.2. Blok Zincir Bölümleri

Data: Bloкта bilginin bulunduğu kısımdır. Mesela; Kripto para olması durumunda, tutar, gönderen ve alıcı işlemidir.

Şekil 2.2. Blok Zincir Bölümleri

Kaynak: NTTDATA, Blockchain teknolojisi kullanım alanları

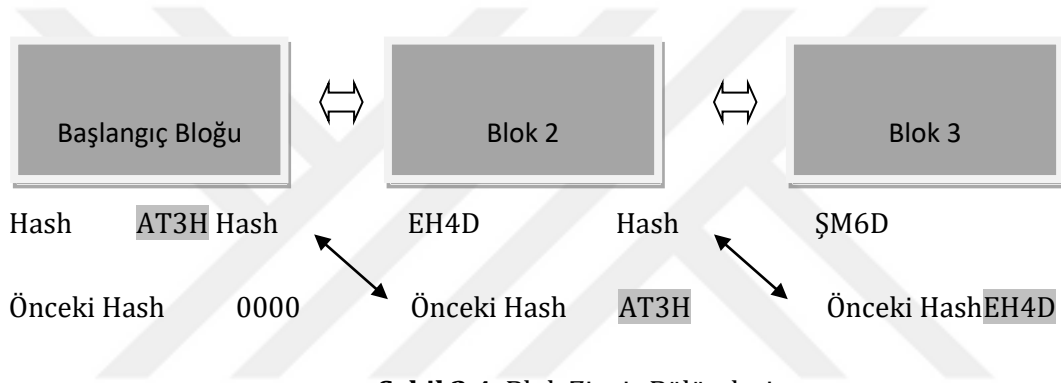
Hash: Verilerden hesaplanan, çeşitli güvenlik özellikleri sağlayan bir özet fonksiyonudur. Veriyi herhangi bir uzunluktaki bir bit dizisine yani şifreli bir çıktı haline dönüştürür. Oluşan Hash benzersizdir ve veri değiştiğinde Hash'de değişir.

Resim 2.3. Blok Zincir Bölümleri

Kaynak: NTTDATA, Blockchain teknolojisi kullanım alanları

Bir Önceki Blok'un Hash'i: Her bir blok kendi Hash'i ile oluşur ve buna saat ve tarih gibi bilgiler de eklenir. Böylelikle her blok kendi Hash'ine sahip belirli veri blokları sırayla dizilerek blok zincir oluşturulur.

Şekil 2.4. Blok Zincir Bölümleri

Kaynak: (Analistler için Teknolojik Perspektif, 2019)

2.3. Blok Zincir Alt Yapısı

En yaygın olarak kullanılan iki tane mutabakat algoritması bulunmaktadır. Bunlar; İş İspatı (Proof of Work- PoW) ve Pay İspatı (Proof of Stake - PoS)'dir. Bu mutabakat algoritmalarını birbirinden ayıran en önemli özellikler, güvenlik ve işlevsellik anlamındaki farklılıklarıdır. Bu anlamda geliştirilen ilk mutabakat algoritması İş İspatı algoritmasıdır (Ayaz, 2020:22).

Blok zincir iki farklı alt yapı ile kayıt işlemi yapmaktadır. Bunlar ise,

Proof of work: Blok zincir teknolojisi işlemleri onaylamak ve yeni bloklar oluşturmak için İş Kanıtı (Proof of Work) algoritması kullanması gerekmektedir. Bu algoritma da önemli olan blokla ilgili özetlemenin belli bir kurala uyumlu olması gerekir. Eğer bu düğüm uygun blok üretmezse sıra diğer düğüme geçer. Pow algoritmasında önceden belirlenmiş özelliklere sahip Hash'e ulaşmak için karışık matematiksel hesaplar yapılmaktadır. Bu hesaplamalar madenciler tarafından yapılır ve madencilerden ilk özet değerine ulaşan zincire yeni bir blok eklemeye hak kazanır. Tüm düğümlerden özet değerinin doğruluk

onayından sonra blok zincire eklenir. Bu yapıda 10 dakikada bir PoW'e uygun blok oluşturulmaktadır. Yeni blokların zincirlere eklenmesiyle zincirin bütünlüğü saplanmış olur (Tanrıverdi, Uysal ve Üstündağ, 2019: 209)

Proof of stake: Pay ispatı (PoF) ise İş İspatına alternatif olarak 2011 yılında oluşturulmuş ve blok zincir sisteminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Enerji tüketim bakımından İş İspatından daha tasarrufludur. PoS algoritmasında, Pow algoritmasında olduğu gibi kimse kimseyle yarışmaz. Bu sistemde Coin'ler Sistem başlarken üretilir. Sahip olunan coinler kadar para kazanılabileceği bir algoritmadır. Pay ispatında her cüzdan doğrulayıcı yani madenci konumundadır. Kim daha fazla coine sahip ise işlem önceliği ona aittir ve her işlem için daha fazla kar payı alma hakkına sahiptir.

2.4. Blok Zincir Nasıl Çalışır?

Blok zincir bir veri tabanı kayıt defteridir. Yapılan her işlem bloklara kaydedilir. Bloкта blok başlığı, kendisinden bir önceki bloğun başlık özeti, blok sırası, zorluk değeri, transfer işlemlerine ait değerler yer almaktadır. Yapılan işlemler herkes tarafından görüntülenebilmektedir. İşlemlerin geçerliliği onaylandıktan sonra işlemler bir araya getirilerek bloklar oluşur. Bloğun kendisinden önceki işlem görmüş bloktan Hash değeri yani özeti alınır ve yeni bloğun veri tabanlarına eklenerek senkronize edilir (Kırış, 2018: 79). Yani yeni bloğu bir önceki bloğun Hash değeri oluşturur. Bu şekilde oluşan bloklarda herhangi bir değişiklik olduğunda bir sonrakini de etkilediği için zincir sonuna kadar aynı şekilde etkilenmiş ve bloklar geçerliliğini yitirmiş olacaktır (Şahinöz ve Güven, 2018). Bu şekilde blok zincir oluşturulmuş olur.

Transferlerde gönderici ve alıcının adresi bilinir fakat kimliklerinin belirlenmesi imkansızdır. Çünkü hesaplar sadece gönderici ve alıcı tarafından incelenebilmektedir. Bütün hesaplar ise dijital güvenlikler vasıtasıyla korunan cüzdanlarda saklanmaktadır (F. Yıldırım, 2015: 86). Her kripto para için nasıl bu zincir oluşturulabiliyorsa aslında her proje için, hayal edilebilecek bütün işlemler için kendine ait kuralları olan blok zincir oluşturulabilir. Blokların bilgi alanları, nasıl kayıt edileceği, sırasının nasıl olacağı, yeni bloğun üretilme şartları, nasıl dağılacağı ve saklanacağı, kimler tarafından görülebileceği gibi sınırlamalar getirilebilir (Şahinöz ve Güven, 2018: 12).

2.5. Blok Zincir Çeşitleri

Blok zinciri uygulamasında farklı ağ çeşitleri kullanılmaktadır. Bunlar açık, özel, ve konsorsiyum blok zinciri.

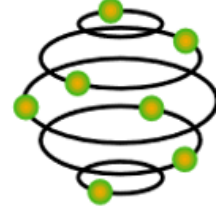
Konsorsiyum Blok Zincir

Yarı Özel Blok Zincir

Özel Blok Zincir

Açık Blok Zincir

Şekil 2.5. Blok Zincir Ağ Çeşitleri

Kaynak: Vladimir Denis, “TheDifferentTypes of Blockchains”, 21 Kasım 2018, medium.com.

2.5.1. Açık Blok Zinciri

Blok zincirde bu uygulama bağımsız, merkezi yetki gerektirmeyen ve herkesin ağa herkesin katılabileceği gibi yapılan işlemlerin herkes tarafından da görüntülenebilen ve madencilik yapmasına olanak sağlayan bir blok zincir eşitidir. Açık blok zinciri tamamen şeffaftır (Wan, 2019). Blok zincirde istenilen veriler indirilip madenciliği yapabilmesi, verilerin birçok aktif kopyasının olmasını sağlamaktadır. Böylelikle sistemin gizliliği ve güvenliği artmaktadır (Tanrıverdi, Uysal ve Üstündağ, 2019:206).

2.5.2 Özel Blok Zinciri

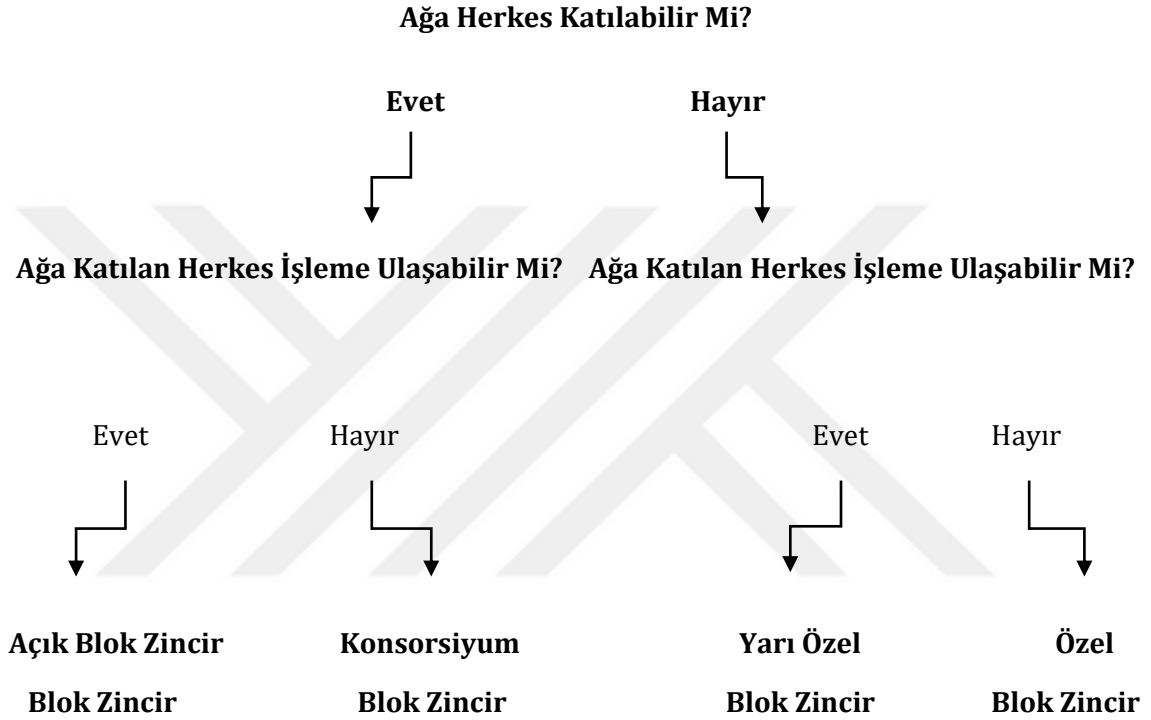
Özel blok zincirinde bir ya da birkaç kişi arasında veri dolaşımı sağlayan sistemdir. Sistemdeki ağa sadece izin verilen kullanıcılar dahil olabilir. Bu sistem tamamen gizlilik esasına dayanmaktadır. Yapılan işlemlerin kimler tarafından görüntülenebileceğine ve kimler tarafında yapılacağına sadece ağ sahibi karar verir. Bu duruma da blok zincirin merkezi olmayan şeffaf yapısını azaltmaktadır. Ayrıca özel sistemlerin kurulması, verimliliğin artması ve maliyetlerin azalması için tercih edilmektedir (Tanrıverdi, Uysal ve Üstündağ, 2019: 206).

2.5.3 Yarı Özel Blok Zincir

Yarı özel blok zincir, tek bir kurum tarafından yönetilen kriterleri daha önceden belirlenmiş ve tek bir kullanıcıya erişim izni veren bir sistemdir. Tamamen dağıtık yapıya sahip değildir. Bu tür sistemler devlet uygulamaları için ve işletmeler arası kullanımı için uygundur. Mesela Ripple bu ağ çeşidinde kullanılmaktadır (Blockchain Teknolojisi Kullanım Alanları, 2020).

2.5.4 Konsorsiyum Blok Zinciri

Konsorsiyum blok zinciri açık ve özel blok zincirin karması olarak açıklanabilir. Blok doğrulama ve uzlaşma işlemlerinde daha önceden belirlenmiş kişi veya kurumun düğümün önceden seçebildiği bir sistemdir. Ağa katılacak olanları ve madencilik yapacak kişilere bu düğümler vasıtasıyla karar verilmektedir. Sistemde ki yetkili ya da yetkililer tarafından yapılan işlemler herkes açık hale getirilebilir ya da sadece istenilen kullanıcı için sınırlandırılabilir (Blockchain Teknolojisi Kullanım Alanları, 2020).

Şekil 2.6. Konsorsiyum Blok Zincir

Kaynak: Aycan İslam, 'Blok Zincir Teknolojisi ve Kripto Paralar: Mevcut Durum, Potansiyel ve Risk Analizi' 2019, s 32

2.6. BLOK ZİNCİR ÖZELLİKLERİ

Blok zincir, veri tabanında diğer uygulamalara göre daha farklı bir teknoloji sunuyor. Blok zincirde birbirinden haberdar işlemlerden oluşan bloklar yapılan işlemlerin kayıtlarını tutuyor. Blok zinciri özgün kılan özellikleri ise aşağıdaki gibidir,

- **Değiştirilemeyen Veri:** Oluşan zincir hiçbir şekilde değiştirilemez ve düzenlenemez. Yani yapılan işlem üzerine müdahale edilmesi mümkün değildir. Çünkü doğrulama sistemi dağıtık bir yapıya sahiptir.

- Dağıtık Yapıya Sahip Olması: Blok zincire internet ağı üzerinden bağlantı kuran şahısların işlemcileri kullanılarak güncel bilgilerin her bir kopyası farklı işlemcilerde tutuluyor.
- Güvenlik: Şeffaflık ve verilerin dağıtık sistemden doğrulanarak işlenmesi sağlanıyor.
- Blok zincirin tek bir başarısızlık noktası yoktur çünkü birbirine bağlı blokların kriptografi karma kodu kullanarak bağlandığı eşler arası bir ağdır. Eşler arası ağda birkaç düğüm başarısız olsa bile diğer düğümler çalışmaya devam edecektir. Bu da blok zincir uygulamasını daha güvenilir hale getirmektedir.
- Şeffaflık: Blok zincir tüm paydaşlar tarafından görülebilir. Yapılan işlemin verileri üzerinde bir değişiklik yapmak neredeyse imkansızdır.
- Kimlik gizliliği: Blok zincir teknolojisinde düğümler anonim olarak veri aktarımı sağlayabilir. Yapılacak işlem için şahsın blok zinciri adresinin bilinmesi yeterlidir (Ünal ve Ulusoy, 2020:168).

2.7. Blok Zincir Faydaları

Blok zincirinin çeşitli avantajları vardır. Bunlar ise,

- Verilerinin bir kopyasının saklanması, verilerin erişebilir olması ve bu sayede verilerin kaybı engellenmesi
- Sistemde kişiler hem kendi yaptıkları işlemleri hem de bir başkasının yapmış olduğu işlemi görüntüleyebilmektedir bu durumda şeffaflık söz konusudur.
- Dijital imza sayesinde üçüncü şahsa ihtiyaç duymadan işlem yapılır ve güven sağlanır.
- Sistemde ki veriler hiçbir şekilde düzenlenemez, silinemez ve değiştirilemez
- Merkezi bir otorite olmadan çalışabilir
- Akıllı sözleşmeler ile bazı işlemler otomatik hale getirilebilir.
- Kullanıcı, şifreleme anahtarı aracılığıyla anonim olabilmektedir.
- Yapılan işlemler otomatik yapıldığı için kişisel hatalar azalmaktadır.
- İşlemler yapılırken bir kuruma ihtiyaç duyulmadığı için maliyetler azalır ve yapılan işlem hızlanır.
- Blok zincirin sunucusu yoktur tüm katılımcılar ağı korur. Blok zinciri kırmak zordur
- Her ağ katılımcısı bütün işlemlerin geçmişine ulaşabilir.
- Dolandırıcılık kolayca tespit edilebilir (Durğay ve Karaarslan, 2018).

2.8. Blok Zincir Kullanım Alanları

Dağıtık defter teknolojileri kullanılarak birçok alanda blok zincir uygulaması kullanılabilir. Blok zinciri geleneksel yöntemlerle ile karşılaştıracak olursak kapasite ve kabiliyetleri

açısından çok daha güçlüdür ve maliyet olarak daha düşüktür. Bankalar ve diğer finansal kurumlar en çok etkilenecek alandır.

Blok zincir her ne kadar Bitcoin popülaritesi ile finans alanında gösterilmesine yardımcı olsa da artık kripto para kayıtlarının tutulması haricinde girişimciler blok zincirin çok daha fazla sektörde bu uygulama alanında geliştirilebileceğine düşünmektedirler. Girişimciler günümüzde dijital ortamda şeffaflık ve doğruluk sağlamak istiyorlar ve bunun için blok zincir kullanıyorlar. Çeşitli sektörlerde teknoloji farkındalığı ise artmaya başlamaktadır.

Örneğin finans, bankacılık, sağlık, turizm, imalat, kamu sektörü, hukuk gibi birçok sektörde yer almaktadır. Blok zincir finans alanında ticari işlemler, yatırımlar, ödemeler gibi birçok faaliyetin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Devletler vergilerin kontrol edilmesinde, hukuk alanında dava sürecinin kontrol edilmesi, seçimlerde kullanılan oyların takibi gibi birçok işlemde blok zincir kullanılabilmektedir (Girasa, 2018).

Blok zincir teknolojisi başta finans ve kamu sektörü olmak üzere birçok alanda kullanılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir,

Finans Sektörü: Blok zincir sisteminde en çok kullanılan alandır. Blok zincir sisteminde kripto paralar vasıtasıyla para transferleri ve her türlü ödeme gerçekleştirilmektedir. Blok zincir sisteminde finansal işlemler bireysel ve kurumsal yapılabilir.

Kamu Sektörü: Blok zincir sisteminde kamu sektörüne yönelikte yenilikçi kullanım alanları sunmaktadır. Örneğin, doküman yönetimi, akıllı sözleşmeler, dijital kimlik ve pasaport, sosyal güvenlik sistemi, vergi sistemi gibi.

Akıllı Sözleşmeler: İşlemlerin hızlı, güvenilir ve düşük maliyetle halledilmesine olanak sağlayan blok zincir kurumsal ya da bireysel işlemlerde akıllı sözleşmeler vasıtasıyla yapılacak işlemlerin sorunsuz halledilmesine yardımcı olmaktadır. Akıllı sözleşmeler, bu sistemde dijital fatura ile ithalat ve ihracat alanında da adından söz ettirmektedir.

Dış Ticaret: Blok zincir sistemi dış ticaret işlemlerinde de kullanılmakta ve evrak, aracı, komisyon gibi konularda avantajlı hale getirilerek yapılmaktadır.

Tedarik Zinciri: Blok zincir sisteminin sunmuş olduğu akıllı sözleşmeler tedarik zincirinin güvenli, daha hızlı ve daha düşük maliyetle ürünün tüketiciye sorunsuz ulaştırmaktadır.

Sağlık Sektörü: Blok zincir yoluyla kayıt altına alınan sağlık bilgilerine hızlı bir şekilde ulaşmasına yardımcı olan veri tabanına sahiptir (Blok Zincire Dair Merak Ettiğiniz Her Şey, 2020).

Bağış: Yardım organizasyonlarında elde edilen bağışların takibi yapılabilir. Tüm aşamalar kayıt altına alınıp bağışçı tarafından görülebilir. Blok zincirin şeffaf yapıya sahip olması kurumlar ve bağışçılar için avantajlıdır.

Gayrimenkul Sektörü: Blok zincir teknolojisi, emlakçılığa dair işlemlerin ve gerekli belgelerin doğruluğunu kanıtlamak, mülk alım-satım işlemlerini hızlandırmak, dolandırılma riskini minimuma indirmek ve güvenliği artırabilmek için kullanılabilir (The Deloitte Center for Financial Services, 2017: 3).

2.8. Kripto Para Tanımı

Şifreli para anlamına gelen kripto para, blok zincir teknolojisinde kullanılan alanlardan yalnızca biridir. Kripto para, merkezi olmayan, bir kuruma ihtiyaç duymayan kişiler arası (peer to peer) ağ üzerinden transferi gerçekleştirilen ve transferi gerçekleştirilirken kriptoloji kullanan bir dijital paradır. Yapılan her bir işlem şifre ile gerçekleştirilmektedir. Böylelikle bir kuruma gitmeden maliyeti daha düşük ve kısa sürede para aktarımları, ödemeler gerçekleştirilmektedir. Kripto paralar bir devlet tarafından veya merkez vasıtasıyla denetlenememekte ve yönetilmemektedir.

Kriptografi, işlemler arası güvenliği koruyan algoritmaların güvenilirliğini araştıran matematiksel yöntemler bütünüdür (Çimen, 2008). Diğer bir deyişle kriptografi, bir bilginin gizliliğini sağlayarak okunabilirliğinin istenmeyen taraflar için kısıtlanmasını sağlayan bir yöntemdir (Afacan, 2016). Kriptoloji, yazı ve rakamlar gibi çeşitli verilerin belirli bir düzene göre şifrelenmesidir ve yapılan bu işlemler sonrası güvenli ortamlar vasıtasıyla ilgili veri karşı tarafa gönderilmektedir. E-devlet, elektronik iletler, e-ticaret ve internet bankacılığı gibi bazı uygulamalar kriptoloji ile çalışan bazı sistemlerdir (Akyelek, Yıldırım ve Tok, 2011:713-718). Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve kriptografinin ilerlemesi ile ağlar arası iletimi sağlanan bilgi güvenliği de artmıştır. Bu ilerlemeler sayesinde dijital ortamda kripto paraların çıkmasına vesile olmuştur (Coin-Turk, 2017).

Kripto paraların büyük bir kısmı 2008 yılında ortaya çıkmıştır. Kripto paralar madencilik yapılarak çıkartılmaktadır. Kripto paralar geleneksel bildiğimiz paralar gibi merkez bankası tarafından üretilmez ve bir devlet tarafından denetlenip yönetilmez, merkezi olmayan dağıtık bir yapıya sahiptirler. Bu düzen ise blok zincirin veri tabanları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Çakraccioğlu, 2016).

Kripto para değiştirilemeyen bozulmayan bir kayıt sistemi üzerinden, halka açık bilgisayarlar tarafından sürekli bir şekilde doğrulanmaktadır. Böylelikle kullanıcılar birbirlerini tanımadan bir aracıya ihtiyaç duymadan işlemlerini güvenli bir şekilde gerçekleştirebileceklerdir (Vigna ve Casey, 2017: 17).

Kripto para olarak ilk 'Bitcoin' çıkmış olup şu anda da en yaygın olan ve pazar payı en geniş olan para birimidir, bunun yanında diğer kripto paralara (Ethereum, Dogecoin, Litecoin...) öncülük etmiştir (Coin-Türk, 2017).

2.9. İslam Hukukunda Kripto Para

Kripto para İslam hukuku açısından uygunluğu İslam iktisatçıları tarafından sorgulanmakta ve ortaya farklı görüşler çıkmaktadır. İslam hukukunda haksız kazanca neden olacak hiçbir yola izin verilmemektedir. Yapılacak tüm işlemler İslam hukukuna ve ahlaki değerlere uygun olacak şekilde yapılmalıdır (Döndüren, Ticaret Rehberi, 2014). Bundan dolayı şartları iyi bilmek gerekmektedir.

Kripto paraların, işlemlerde hızlı ve kolay olması, bilgilerin kesinliği, güvenilirliği, maliyetlerinin düşük olması, sahte para basımının olmaması gibi özellikler taşıyor olması sebebiyle kripto paraların haram olmadığı savunulabilmektedir. Kripto paralar için olumlu düşüncelerden bir diğeri de şimdilik faiz uygulamasının olmamasıdır. Çünkü bu uygulamada borç almaverme durumu yoktur, sadece para transfer işlemi gerçekleştirilmektedir. Enflasyonun oluşmaması ve adil dolaşım sağlama özellikleri açısından İslam hukukuna uygunluk özelliği de taşıdığı söylenebilir.

İslam hukukuna göre kripto paraların iki farklı olumlu durumu daha söz konusudur. İlki kriptopara sisteminin algoritma şifreleri ve blok zincir ile çalışması, kayıt altına alınması, saklanabilmesi ve geri kazanılması bir ekonomik değeri ifade eder. Böylelikle kripto paralar dijital sermaye olmaktadır. Kripto paralar parasal özelliklere sahip olmasa da blok zincir uygulamasında kullanıcılar arasında bir değişim aracıdır. İkincisi ise kripto paralar dijital bir sermaye olduğu gibi para olarakta kullanılabilir.

Kripto para piyasasının önemli ölçüde belirsizlik taşıması ve haksız kazanca ve sebepsiz zenginleşmeye yol açması sebebiyle Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı kripto paralara onay vermemiştir. Kurul açıklamasında şu ifadeleri belirtmiştir: devlet tarafından bastırılan ve ülke içinde ödeme aracı olarak kullanılan, üzerinde rakamsal değer bulunan kağıt ya da madeni nesnedir. Sanal para ise, merkezi finansal kuruma dayalı olmayan paydaşlar arasında doğrudan ticari işlemlere fırsat tanıyan her kullanıcı için şifrelenmiş para birimidir. Para biriminin para hükmü taşıyabilmesi için ya değerini devlet otoritesinden almalı ya da altın gibi bir değeri olmalıdır. Sanal paraların devlet teminatı olmaması sebebi ile para olarak değerlendirilemez. Ayrıca sanal paraların değer kazanıp kaybetme konusunda spekülasyona açık olmaları, kara para aklama gibi yasal olmayan işlemlerin kolaylıkla yapılabilmesi, devletim denetiminden bağımsız olması sebeplerinden kaynaklı sanal paralar bu aşamada dinen caiz değildir (Kaya S. , Kripto Para Birimleri ve Fikhi Açidan Değerlendirilmesi, 2018).

(Karaman, 2021) kripto paralar hakkında; Merkezi olmaması, fiyatlardaki iniş çıkışları belirsiz ve yüksek olabilmesi, yasal olmayan işlerde kullanılması, haksız kazanç elde edilmesi ve vergilendirilmemesi. Bu sebeplerden dolayı İslam hukuku aykırılığı sonucuna ulaşılmaktadır.

(Kaya: 2019) ise konuyu İslam hukuku açısından ele alındığında caiz oluşunu engelleyen ciddi bir sorunun olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca kripto paraların karşılaştığı sorunların bir kısmının diğer para türlerinde de olduğuna değinmiştir. Kağıt paranın ilk çıktığı dönemlerde bir değerinin olmadığı ve nasıl ticaret yapılacağı sorgulanmaktaydı günümüzde kripto paralar için ‘sanal para ile nasıl ticaret yapacağız’ söylentileri dolanmaktadır. Kripto paralarla ilgili İslam hukukuna açısından vurgulanması gereken önemli bir konu da elde ki kripto paralar için zekat uygulamasının yapılması gerektiğidir (Selçuk, 2019: 18).

2.10. Çeşitli Kurumlarca İslam Hukukuna Uygun Kabul Edilen Kripto Paralar

2.10.1. Stellar

Development Vakfı, yaptığı açıklamada teknolojinin sunmuş olduğu özellikleri ve fırsatları değerlendirdikten sonra, Shariyah Review Bureau’nun (SRB), para transferlerini gerçekleştirmek ve dünya varlıklarını tokenize etmek için İslam hukukuna uygun bir araç olarak Stellar’a sertifika verdiğini duyurdu (UzmanCoin). Stellar’ın, İslami Finans Kurumlar için kar amacı gütmeyen Muhasebe ve Denetim Kuruluşları tarafından yayınlanan standartlara uygun olduğu için sertifika verilmiştir (UzmanCoin).

2.10.2. GoldX

Blok zincir altyapısını kullanan, konvansiyonel bankaları tercih etmeyen yardımcı olmayı hedefleyen altın destekli kripto para GoldX Malezya’da çıkarılmıştır. Malezya’nın İslami finans danışmanlık firmalarından Amanie Advisors’tan “şeriata uygundur” sertifikası almıştır. Güvenilir ve şeffaf bir şekilde denetlenebilir olması İslam hukukuna uygunluğuna dair hüküm verilmesini sağlamıştır. GoldX isimli kripto para Singapur’da bir kasada tutulmaktadır (Kripto Para Haber).

2.10.3. OneGram

Kripto paralara yatırım yapmak isteyen fakat kripto paralardaki aşırı dalgalanmalar sebebiyle yani İslam hukukuna aykırılığından dolayı yatırım yapamayanlar için alternatif olarak blok zincir sisteminin altyapısı vasıtasıyla üretilen Dubai merkezli ilk kripto paradır. OneGram, satacağı her token karşılığında gram altın barındıracağını duyurarak farklı bir seçenek sunmuştur (fintechtime).

2.10.4. Qintar

Nisan 2019'da İki İsviçre şirketi QintarCapitalSwitzerland ve ISLBlockchainSàrl, İslâm hukuku ile uyumlu İslami blok zincir ağı tabanlı tokenQintar'ı piyasaya sürmüştür.

2.11. Blok Zincir Ve İslami Finans

İslam hukukuna göre aykırı bir durum yaşanmadığı sürece, İslamiyet teknolojik gelişmelere karşı değildir. Blok zincirde İslam hukuku standartlarına ve kurallarına göre adapte edilerek kullanılabilir (Hasan, 2018).

İslam hukuku muamelat göre en başta faiz yasağı vardır. Bunun yanı sıra belirsizlik, cehalet, dolandırma, haksız kazanç gibi yasaklarda söz konusudur. İslami finans saydığımız yasaklar yerine kar-zarar paylaşımı, şeffaflık ve netlik gibi unsurları öne sürmektedir (Samar ve Şimşek, 2019: 90) Blok zincirde şeffaflığı ve netliği sağlayan bir sistemdir.

İslami finansın sunduğu en önemli ayrıcalık sosyal ve insani yaklaşımdadır. Blok zincir İslami finans kurallarına göre hizmetler tasarlamak için müsait bir teknolojidir. Blok zincir kullanılmasıyla İslami finansın daha etik ve şeffaf değerleri öne çıkararak alternatif finansın genişlemesi mümkün kılınacaktır (Setyawati, 2017).

Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle bilgi veya veri almak, iletmek, işlemek gibi işlemlerin çok yoğun kullanımı da başlamıştır. Bu nedenle çoğunlukla finans alanını ilgilendiren blok zincir yapay zeka, akıllı sözleşmeler, kripto paralar, mobil platform gibi bir çok alanda hayatımıza dokunmaktadır. Gelişen teknolojiden küresel piyasalar ve finansal sistemler oldukça etkilenmiştir ve etkilenmeye de devam etmektedir. Bu gelişmeler İslam ekonomisinde de alternatif yollar sunmaya başlamıştır.

İslam hukukunu koruyarak günümüzde ilerleyen teknoloji düzenine, konvansiyonel finans ürünlerini işlevselleştirmek için yeni alternatif yollar, stratejiler geliştirilmesi dün olduğu gibi bugünde İslam ekonomisinin devamlılığı için çok önemlidir. Finansal hizmetlerde dijital devrim günlük yaşamın önemli bir parçası olarak daha iyi, daha hızlı ve daha ucuz hizmetler yapma potansiyeline sahiptir. Blok zincir teknolojisi dünya genelinde çok ilgi görmüştür ve ilgi görmeye devam etmektedir.

Blok zincir teknolojisi sayesinde, düzenleme ve denetleme kurumları herkes tarafından sorgulanabilen ve şeffaf bir şekilde yapabilmektedir. Ayrıca yapılan işlemlerde ki maliyetleri düşürmesi, şeffaflığı, faizsiz finans ortamı sunuşu, hesap verilebilirliği İslami finans ve blok zincirde ortak küme oluşturmaktadır.

İslam hukuku açısından, blok zincir sisteminin sunduğu imkanlar arasında akıllı sözleşme, fon sağlama, tekafül, miras paylaşımı gibi bir çok kolaylık sağlayacak faaliyet beklenmektedir (Münir, 2020: 12-13).

Kripto paraya denildiğinde sadece Bitcoin kripto paraymış gibi yorumlar yapılması konusunda büyük bir eksilik söz konusudur. Bitcoin en popülerleri olsa da yüzlerce kripto paralar arasında sadece bir tanesidir. Ayrıca avantajlı sayılabilecek durumları yanı sıra bitcoinin İslam hukuku çerçevesinde olumsuzluğunun, kripto paraların tamamını ve sisteminin haram olduğunun düşüncesi çokta doğru değildir. Bilhassa kripto paraların arkasında devlet dayanağı olmaması da kripto paralara olan illegal yargısı önüne geçilmesini engellemektedir (Doğan, 2018:248).

Kripto paraların özellikle de yatırımcıların dolandırılması muhtemel olan, bir takım mağduriyetlerin yaşanabilme riski bulunan ve güvenlik konusunda açığı bulunan bir yönü vardır. Bu sebepten yola çıkarak kripto paralarının İslam hukuku uygun olmayışı yönünde verilen fetvalar elbette göz ardı edilemez. Mevcut sistemlere kıyasla İslam hukukuna daha da uygun olması için yapılan çalışmalara hızla ağırlık verilmelidir (Doğan, 2018:248).

2.12. Akıllı Sözleşmeler

Akıllı sözleşmeler (Smart Contracts) temelde kendi kendini yönetebilen dijital sözleşmelerdir. Blok zincir sistemine katılmış tüm bilgisayarların oluşturduğu ağ tarafından kontrol edilmektedirler.

Önceden tüm detayları kararlaştırılmış ve bu kararlara uygun şartlarda hizmet sunmaya hazır halde bulunan bilgisayar programlarıdır. Akıllı sözleşmelerde herhangi bir aracı olmadan hedeflenen işlemler blok zincir üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tarafların karşılıklı anlaştığı şartlar bir bilgisayar kodu ile sisteme işlenmektedir. Akıllı sözleşmeye dâhil edilmiş şartların sağlanmasıyla sözleşme otomatik olarak kendi sürecini başlatıp bitirmektedir. Akıllı sözleşmeler anonim olabilmektedir, fakat her halükarda işlemler sistem tarafından yedeklenmektedir. Akıllı sözleşmeler için kullanılan en yaygın platform Ethereum platformudur (Çakmak, 2019: 58).

Akıllı sözleşmelere finansal alanında büyük bir ilgi olmasının sebebi özellikle finansal araçlar için kullanılıyor olmasıdır. Finans kurumlarının temel işlerinden birisi ise borç vermektir. Akıllı sözleşmeler müşterinin finansman maliyetlerini düşürmek ve kredilendirme sürecini otomatikleştirecektir. İslam hukuku anlayışını benimseyen kişiler ise genellikle bankalarla çalışmadıkları için bir kredibilite geçmişleri olmadığı için finansman ihtiyacı durumunda karşılama güç oluyor. Bu konu da blok zincir sisteminde kişilerin kredi derecelendirmeleri yapılabildiği ve diğer şahıslarında kripto paralar vasıtasıyla finansman sağladığı bir alan oluşturulabilir.

Akıllı sözleşmeler finans sektörüyle kalmayıp bir çok sektörü etkileyebilecek kullanım alanıdır. Akıllı sözleşmeler vasıtasıyla paydaşlar arasında dijital sözleşmeler, kontrat içeriğinde belirtilen koşulların gerçekleşmesi durumunda, hedeflenen işlem hayata geçirilmektedir (Ünsal ve Kocaoğlu, 2016: 59)

Akıllı sözleşmeler banka, noter gibi kurumları aradan çıkartarak yapılan işlemlerdeki maliyeti düşürerek, işlemsel hız sağlayarak ve güvenlik bakımından avantaj sağlamaktadır. Bu sözleşmeler bilgisayarlar tarafından elektronik ortamlarda yürütülmektedir. Bu yüzden akıllı sözleşmelerin kullanıcılar için doğru çalışması ve güvenliği çok önemlidir (Ünsal ve Kocaoğlu, 2019: 59).

Akıllı sözleşmelerde bir takım özellikler bulunmaktadır:

- Akıllı sözleşmeler, Blok zinciri sisteminde çalışan cihaz tarafından okunabilen yazılım kodu parçalarıdır.
- Akıllı sözleşmeler olay odaklı sistemlerdir.
- Akıllı sözleşmeler otomatik olarak çalışmaktadır.
- Merkezi otoriteden bağımsız dağıtılmış yapılardır.
- Bir akıllı sözleşme belirlenen özelliklerden, fonksiyonlardan ve adresten oluşur.
- Akıllı sözleşmelerde emsalsiz bir adres tanımlanır ve blok zinciri sisteminde bu adres ile saklanır (Mohanta, Panda ve Jena, 2018: 1-4).

Akıllı sözleşme sayesinde işlemler şeffaf ve herkesin sorgulayabileceği şekilde düzenlenmiştir. Bu durumdan dolayı akıllı sözleşmelerin İslami finans açısından katkı sağladığı söz konusudur. Akıllı sözleşmeler aracılığıyla İslami Finans işlemleri ve İslam hukukuna uygun anlaşmalar gerçekleştirilebilir.

2.13. Blok Zincir Uygulamasında Sukuk

Blokszincir uygulamaları, özellikle sukuk alanında önemli bir açılımı işaret etmektedir. Dijitalleşme ile İslami finans uygulamalarını yönlendirerek, müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek için ürünlerini dijital platforma taşıyarak harekete geçmiştir. Finansal teknoloji sunduğu alternatif yollarıyla vazgeçilmezliğini kanıtlamıştır.

Blok zincir sistemi, özellikle sukuk alanında önemli bir atılımı işaret etmektedir. Blok zinciri sukuk ihracı akıllı sözleşmeler vasıtasıyla yapılmaktadır. Sukuk ihracında yaşanan hız, verimlilik, hacim gibi problemler blok zincir vasıtasıyla ortadan kalkmaktadır. Böylelikle işlemsel verimliliğin yanı sıra aracı olmadığı içinde maliyetler kayda değer bir şekilde azalacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler sermaye yetersizlikleri sebebiyle ekonomik kalkınmada ilerleyememektedirler. Blok zincirde sukukun kullanılması ve ya akıllı sözleşmeler sayesinde finansal kaynaklar çeşitlenecek ve uzun süreli sermaye akışı da sağlanabilecektir. Sonuç olarak işlem güvenliği sağlanacak, hız artarak maliyetler düşecek böylelikle İslami finans sektörü desteklenmiş olacaktır (Blockchain Teknolojisi, 2020).

2.14. Blok Zincir Geleceği

Blok zincire geleceğe dönük değerlendirildiğinde, blok zincir verileri belirli bir merkeze dayanmadan kendi dağıtık yapısıyla saklamakta, kripto kod sistemi ile akıllı sözleşmeleri kapsamakta ve kripto paralar ve diğer işlemleri aracısız kişilerin kendi aralarında işlemleri yapmasını sağlamaktadır. Bu duruma İslami finans açısından bakıldığında faizli finansal işlemlere karşı düzenlenecek bir sistem gibi durmaktadır. İslam hukukuna göre oluşturulacak kripto para ağı, SWIFT ve İBAN gibi işlemler geride kalacak, ambargoya takılan Müslüman ölkeler ticari ilişkilerde bulunarak İslam birliği düzeni ile ekonomik birlik sağlanabilecektir. Blok zincir uygulamasıyla, akıllı sözleşmeleri, finansal işlemleri herhangi bir yolsuzluğa veya suiistimale yer vermeden gerçekleştirilebilir. Blok zincir gelecek vadeden bir teknoloji olsa da tam anlamıyla olgunluğa erişmesi için kat edilmesi gereken yollar var.

3. BÖLÜM

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN İSLAMİ FİNANS SEKTÖRÜNDE KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZRİNE BİR SAHA ÇALIŞMASI (KATILIM BANKALARI ŞUBE MÜDÜRLERİ ALGISI)

Bu bölümde blok zincir üzerinde İslami finansın uygulanabilirliği üzerine çalışılan nitel araştırmaya yönelik bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile kullanılmaya başlayan blok zincir, İslami finans tercih edenlerin kişisel çıkarlarını korumaya yönelik hem maddi hem manevi kolaylık sağlaması amacı ile bir alternatif yol oluşturmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak İslami finansal araçların kullanıldığı Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankası müdürlerine; İslami finans hakkında genel bir değerlendirme yapmaları ve blok zincir okur yazarlığı, kripto paralar, blok zincirde İslami finansın uygulanabilirliği ve blok zincirin gelecekte İslami finans üzerine etkilerini içeren çeşitli sorular yöneltilerek finans sektöründe yaşanan dönüşüme karşı hangi noktada oldukları analiz edilmek istenmiştir. Bu çerçevede İslami bankalarda işleyişin nasıl olduğu, banka müdürlerinin İslami bankacılığın ilerleyen teknoloji ve blok zincir hakkında ne düşündüğü, nasıl bir yol izlediği ve ilerleyen zamanlarda kendine nasıl bir alternatif yol seçeceği özetle İslami finans ve blok zincir bağlamının genel durumundan çıkarım yapılması hedeflenmektedir. Belirtilen amaca ulaşmak için banka müdürlerine sunduğumuz soru seti aşağıdaki gibidir:

1. 1960’lı yıllara dayanan İslami finans uygulamalarını, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?
2. Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısında avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibarı vb.?)
3. 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütmeyle devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylık sağlar?
4. Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda İOT (Nesnelerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?
5. Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

6. Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)
7. Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?
8. İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?
9. Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?
10. Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?
11. Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?
12. Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)
13. Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?
14. Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?
15. Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

3.2. Araştırmanın Önemi

İslami finans, İslam hukukuna uygun olarak çeşitli araçlar geliştirmiştir. Bu araçlar genellikle katılım bankaları aracılığı ile kullanılmaktadır. Türkiye’de İslami finans kendini katılım bankacılığı üzerine geliştirmektedir. Pazar payını her geçen gün daha da büyüterek devam eden katılım bankacılığı bankacılık sisteminde %7-8 aktif büyüklüğüne sahiptir. Bu oran %4-4.5’lardayken kamu katılım bankalarının sistemedahil olmasıyla %7-8 oranına kısa bir süre de gelmiştir. Günümüzde çok hızlı ilerleyen teknoloji ile İslami bankacılığın bu hızı yakalaması sonucufinansal tabana yayılımı artarak kullanıcı sayısını da büyütmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İlerleyen teknolojide ön plana çıkan yapay zeka,

nesnelerin interneti, büyük veri ve çalışma açısından en önemlisi blok zincir hakkında İslami bankacılık sektörünün düşünceleri mevcut durumu ve geleceğine dair öngörülerde bulunmak açısından çalışma önem taşımaktadır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma Türkiye’de faaliyet gösteren İslami bankalarının şube müdürleri ile gerçekleştirilmiş ve çalışma nitel araştırma yöntemleriyle yapılmıştır. Nitel araştırma, bir problemin çözümüne yönelik gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerini kullanmaktadır (Seale, 1999). Yapılan araştırma için sorgulayıcı, öznel yorumlayıcı, araştırmaya ilişkin doğal verilerin gerçekçi bir biçimde ele alınarak yapılan bir araştırma tekniğidir (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Veriler, sosyal hayatın akışı üzerine odaklanan ve veriler herhangi bir değişikliğe uğramadan yapılan araştırma, sosyal yaşantının çok yönlü karmaşık yapısını çözmek için kullanılan farklı bakış açılarını içermektedir (Kitzinger, 1995). Böylelikle nitel araştırma, araştırılacak konu hakkında elde edilecek olan veri için, detaylı, bütünsel ve derinlemesine incelemek temelini oluşturmaktadır (Kumar, 2011: 102).

Araştırmanın konusunu oluşturan teknolojinin ilerlemesiyle gündeme gelen blok zincir ağının İslami finans ile nasıl bağdaştırılacağı bu konu da İslami finans üzerinden ilerleme olacak mı? Olacaksa olumlu mu olumsuz mu sonuç alınacağı konusunda bilgi açığı bulunmaktadır. Bu durumdan yola çıkarak konumuz hakkında geniş kapsamlı ve sağlıklı bir bilgi edinmek için yıllardır İslami finans ile tecrübelerini sabitlemiş yöneticilerle yüz yüze görüşülmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu itibarla yapılacak araştırmanın nitel araştırma ile yapılması doğasına en uygun olması konusunda tercih edilmiştir. Böylelikle bilinirliği çok fazla olmayan bu konuda ki görüşmeler neticesinde literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

3.4. Araştırma Alanı Ve Katılımcılar

Araştırma Türkiye’de İslami bankaların şube müdürleri ile görüşülerek yapılmıştır. 2021 yılı itibarıyla Türkiye’de faaliyette bulunan mevcut 3 kamu katılım bankası 3 tane de özel katılım bankası olmak üzere toplam 6 tane katılım bankası bulunmaktadır. Katılım bankalarının tamamının şube yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, tecrübesini önceki yıllarda konvansiyonel daha sonra da katılım bankacılığında yapmış bir kısmı ise tecrübesinin tamamını katılım bankacılığında sabitlemiştir. Araştırmayadahi edile katılımcılar aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır,

- Katılımcılar İstanbul ve Çorum illeri olmak üzere farklı illerde çalışmaktadır,
- Katılımcılar İslami bankacılıkta şube müdürlüğü yapmaktadırlar,
- Katılımcılar ortalama 10 yıllık bankacılık tecrübesine sahiptirler.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulguları 5 başlık altında değerlendirilebilir. Görüşmecilerin genel değerlendirmesi İslami finansın teknolojiye dahil olduğu ama ilerleyen zaman diliminde blok zincire dahil olup olunmaması yönünde olumlu-olumsuz görüşler bildirilirken bu konuda tamamen nötr yaklaşımda bulunan katılımcılarda mevcuttur.

3.5.1. İslami Finansın Yapısı ve İşleyişi

1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları küresel kriz yaşanmasıyla hız kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Bu durum bir katılımcı tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

...Türkiye'de ve dünya çapında biliyorsunuz normalde İslami bankacılık Malezya Suudi Arabistan vs çok gelişmiş olarak görünse de bunun temeli İngiltere'de kurulmuş kuruluşlar tarafından ilk başlangıçları öyle onlar belirliyorlar ondan sonra dünyaya yayılıyor yayılmasının sebebi de Müslüman kesimin sisteme mesafesi olan insanları sisteme dahil etmektir, temel çıkış mantığı bu, bu insanları bu sisteme almak mesela hacı amcaların bankalara mesafeleri çok fazladır bankalarla çok çalışmak istemezler mevduatları birikimleri varsa bunları da çok fazla bankalarda değerlendirmek istemezler tüm dünya da çıkış sebebi bu, işin yaygınlaşmasının sebebi de o, paraları yastık altındaki ekonomi dışında ki kalan parayı sisteme çekmek için çıkarılmış bir şeydir.

İslami finansta, İslami kurallara göre hareket eden ve yasaklanmış işlemlerde uzak durmak isteyen ve bu konuda hassasiyeti olan kesime alternatif ürünler çıkartılmıştır. Sağlanan alternatif seçenekler Türkiye'de de dünya genelinde de daha çok banka aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu bankalar 2005 yılına kadar İslami Finans Kurumları adıyla devam etmişken 2005 yılında Katılım Bankaları adını almıştır. 2015 yılı itibarıyla Kamu Katılım bankalarının dahil olmasıyla katılım bankacılığı ivme kazanmıştır. Faaliyetlerini pazar payını sürekli büyüterek devam ettiren katılım bankacılığın ürünleri ise katılım bankalarında yaklaşık 10 yıl tecrübe edinmiş katılımcılar tarafından anlatılmıştır. 6 bankasında kendilerince farklı ürünlere sahip olsalarda aslında işleyişi 6 katılım bankasında da aynı işleyiş ve genel anlatımlara bakıldığında katılım bankacılığının benimsediği en önemli 2 görevden bahsedildi bunlardan 1.si fon toplamak 2.si ise fon kullandırmak. Bu işlem murabaha yoluyla elde edilen karları havuzlarda toplayarak mevduat fonuna birikimlerini koyan müşterilere, bankanın ortaklarına anlaşılan oranlarda bölüşerek verilmektedir. Bunun yanı sıra kullanılan birçok ürün bulunmaktadır ama en çok murabaha kullanılmaktadır.

3.5.2. İslami Finansın Blok Zincir Sistemleri Üzerine Genel Değerlendirme

Günümüzde hızlı bir şekilde ilerleyen teknoloji sistemlerinin İslami finans üzerinde ki etkisi, tanınırlığı hem yöneticiler hem de banka açısından yapılan araştırmamıza göre İslami bankacılığın şu anda da dijitalleşme yolunda büyük atılımları olduğunu ve bu konuda hızlı yol kat ettiği belirtilmiştir. Bankalarda en yaygın kullanan yapay zeka, Big DATAmüşterilere, banka çalışanlarına, yöneticilerine büyük kolaylık sağlamakta. Büyük verinin işlenmesi Fon verenlerin, Fon talep edenlerin ihtiyaçları, talepleri, davranış biçimleri ölçülebilmektedir. Yapay Zeka ile daha önce fon kullananlar için yapılan değerlendirmeler toplanıp takibe dönüşme durumları incelenip, değerlendirme sistemleri revize edilebilecektir. Blockchain ise sürekli korsan saldırılara maruz kalan bankaların verilerini daha güvenli hale getirecek sistem olacağı söylenebilecek olup, fakat görüşlerin çoğunluğu ilerleyen zaman diliminde blok zincir teknolojisinin yaygınlaşacağı ve tüm bankacılığın altyapısı üzerine kurulacağı yönünde olsa da blok zincirin arkasında resmi bir güç olmadığı için katılım bankasında uygulama yapmasına henüz izin verilmemiştir. Bankacılık sektörü diğer sektörlerle göre teknoloji yeniliklere daha yakındır. Bankacılık teknolojiye ne kadara uyum sağlar ve kendini güncellerse o kadar hızlı yol kat etmektedir bu durumla ilgili bir katılımcımız 'çağa ayak uyduramayanlar silinip gidecektir' demiştir ve şu an ki teknoloji durumu da şu şekilde özetlemektedir,

2000'li yıllara kadar müşterilere yüz yüze, personel ile hizmet sunulurken, internetin hayatımıza girmesiyle internet bankacılığı, cep telefonlarının hayatımıza girmesiyle mobil bankacılığa doğru hizmet verilmiştir. 2000'li yıllarda banka şubelerinde 30- 40 personel bulunurken ve personel maliyeti yüksek iken, günümüzde şubelerde çalışan personel 7-12 aralığına kadar düşmüştür. Çok uzak olmayan bir zamanda Şube bankacılığı tükenme aşamasına gelecek, tüm hizmetler, mobil, internet ve çağrı merkezleri ile verilecektir.

Hizmet sektörü için en önemli unsurlardan birisi de müşterinin ve işlem bilgilerinin gizliliğidir. Bu kapsam da İslami bankacılık KVKK kapsamında işlemler yapmak durumundadır. Gizliliği, güvenilirliği esas alan blok zincir teknolojisinin verileri sisteminde saklaması ve bu durumla ilgili İslami bankacılığın ne düşündüğü konusunda çalışmamıza bakacak olursak katılımcılarımızın büyük kısmı bu konuda şubelerin değil de bankaların IT bölümlerinin ilgilendiği ve bu konuda çok yorum yapılamayacağına yönelik cevaplar vermektedir. Fakat bir katılımcımız bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

Biz zaten KVKK'ye bağlı olarak çalışıyoruz KVKK kapsamlı işlemler yapmak zorundayız müşterilerinin verilerinin gizliliği ve saklanması bizim için ana unsur bunu yine teknolojik yatırımlarımız var koruma siber alt yapılarımız var yani gelecek gösterecek onu. Blok zincir teknolojisi bankalara gelecek ama hangi aşamaları nasıl gelecek ama saklama aşamasından ziyade işlevsel olarak geleceğini düşünüyorum

ben uygulamalarda süreçlerde daha çok hafif olacağını düşünüyorum herkes blok zincir deyince Bitcoin falan geliyor akla ama teknoloji aslında tam tersine bir teknoloji ve bu teknoloji geleceğin teknolojisi.

Blok zincir vasıtasıyla gerçekleştirileceği ve güvenli, daha kolay işlemler sağlayacak olan akıllı sözleşmeler derinden bir etki yaratması beklenmektedir. Fakat katılımcılar ve bankacılık tarafından ağırlıklı verilmiş cevaba bakıldığında, sözleşmeler hukuki çerçevede olduğu için bu durumda da bankacılık alanında derin bir etki yaratması için devlet onaylı olması, yasal dayanağın olması gerektiği görüşü savunulmaktadır. Bir katılımcımız bu konuya bakış açısını şu şekilde dile getirmektedir:

Şimdi bankacılıkta her ne kadar teknolojik gelişmeler ve odaklı ürünler yapılırsa da hala bırakın blok zinciri normal kredi sözleşmeleri bile fiziken alınmıyor bazı hesap açılmalar vesaire işte şubemize gelmeden, biliyorsunuz ve internet üzerinden hesap açılmaları ama kredi ilişkilerinde mutlaka şubemize davet ediyoruz diye bir uyarı görürsünüz çünkü ıslak imza olmadan burası sorunlu hale geldiğinde kredi yasal mevzuat gereği davalarda Türkiye’de elektronik imzalı sözleşmeler kabul edilmiyor bu yasal sözleşmeler daha hukuken bir yasal zemin oluşturmadığı için bu tarafta da mutlaka yenilik getirecektir ama öncelikle bankacılık sözleşmelerinin de bir akıllı sözleşmelere bağlanması lazım ondan sonra kuvvetli muhtemel bu tarafa da yenilik getireceğine düşünüyor.

Yapılan görüşmelerin sonucu olarak ilerleyen teknoloji çağında blok zincirin şu anda İslami bankacılık alanında ilerleyememesinin sebebi arkasında devlet dayanağı, yasal düzenlemeler olamayışından kaynaklandığı fakat yapılacak düzenlemeler sonucu blok zincir teknolojisinin hayatımıza bir şekilde mutlaka gireceğine yöneliktir.

3.5.3. İslami Finans ve Kripto Paralar Değerlemesi

CBDC (Central Bank Digital Currency), yani merkez bankası kripto paraları olarak geliştirilen ülkelerin merkez bankalar aracılığıyla öne sürmüş olduğu para modelleri ve birimleridir. Dünyadaki ülkeler ile merkez bankası tarafından oluşturulan CBDC, çoğunlukla dağıtık defter teknolojisi tababınına (DLT) tokenlardır. Kısacası CBDC’ler ülkelerin kendi para birimini temsil eden kripto para çeşitleridir. Fakat henüz çok yaygın olan bir konu olmadığı için araştırmada CBDC’lerden daha çok genel kripto paralar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Kripto paraların ilerleyen zaman diliminde çok aygın bir şekilde kullanılacağı yönünde ortak kümede buluşuluyor fakat yine CBDC ile aynı durumda olan İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) içinde aynı değerlendirmeler mevcuttur. Fakat genel bir değerlendirme yapılacak olursa bir katılımcının görüşü aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Şöyle söyleyeyim bizim buna tutunmamız lazım değil mi, bu piyasa içerisindeyiz bu piyasaya uzak kalamayız bu bir gerçek mi evet kripto paralar ülkenin bir gerçeği mi dünyanın bir gerçeği mi? Evet, bizim bundan uzak kalmamız ne demek yabancı olmanız yabancılaşmamız demek ama biz bu piyasa içerisindeyiz İslami unsurları açısından uygun bulduğumuz zaman girmemiz gerekiyor ama temkinli davranmamız gerekiyor.

Kripto paralar olsun blok zincir teknolojisi olsun sık sık arkasında bir devlet otoritesi olmaması sebebiyle sıcak bakılmadığına ve ekleyerek bir anda yükselip bir anda düşmesinden kaynaklı İslami hukuku konusunda tartışılabilirliğine bu yüzden bu konu üzerinden çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.5.4. İslami Bankacılık ve Blok zincir

Blok zincir teknolojisi ile birçok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde daha kolay ve maliyetleri daha düşük bir şekilde yapılabilir. Bunun gerçekleşmesi adına da çalışmalar yapılan birçok proje bulunmaktadır. İslami finans bakış açısına göre İslami finans enstrümanlara olan talebin blok zincir ile artırılabilir olması durumu İslam hukuku çerçevesinde olduğu sürece olumlu katkı sağlayacaktır. Araştırmamız neticesinde değerlendirmelere baktığımızda kimi katılımcı bu konuda nötr olurken bazı katılımcılarımız da bu durumun pozitif etkileri olacağı kanaatine varmaktadır. İki farklı katılımcının şu sözleriyle pozitif düşünceleri aşağıya sabitleyebiliriz:

X Katılımcısı

...Zaten şu anda özellikle yurtdışı swaplarda, forward işlemlerinde bununla beraber yurt dışı ithalat ihracat, swift işlemlerinde bunlar da kullandığımız sistemlerimiz var bunlarla ilgili ürünlerimiz var akreditif gibi... Bundan uzak durmamız mümkün değil bu piyasada çünkü insanlara kolaylık sağlayan bir sistem biz buna yabancı kalamayız gerçek norm ve güven norm şartları altında bulunduğu sürece bunun geliştirilmesinde bence hiçbir sakınca yok.

Y katılımcısı

Bence blok zincir ile İslami finans hızlı bir yükseliş yakalayacaktır ancak hızlı ve doğru yorumlanması gerekir.

Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda blok zincirin yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi sorusu bazı sorularda da olduğu gibi yıkıcı olacağını düşünen olduğu gibi bir kısmı aksini beyan etmekte ama çoğu katılımcımız nötr kalmayı tercih etmektedir. Yıkıcı etkisi olacağı görüşünü bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

Kesinlikle dönüşebilir bunun çok büyük bir tehlike olarak da görebiliriz aslında. Ben bunu şöyle görüyorum internet yani 1990'lı yıllarda da hattâ 80'li yıllarda

hayatımıza girdi ama internetten dolayı birçok insanımızın birçok firmanın canı yandı çocuklarımızın yetişmesi, ailelerin topluma adapte olması, boşanma sayılarının devam etmesi gibi unsurlar sebebiyle internete doğru kullanmamız gerekiyor diye sürekli olarak kamu spotları ile empoze ediliyor... İnternet çok da kötü kullanılabilir hala kullananda var ben de buna benzetiyorum bu aslında dizginler bizde olduğu sürece biz istediğimiz zaman ya da gerçek ekonominin yapıtaşları bu istediği zaman o dizginleri tutabilmeli ya dabırakıp saliverip coşturabilmeli işte bu her zaman aynı şeye geliyor denetlemeye geliyor bir güven ortamını oluşturmaya geliyor bu olduğu sürece bir sıkıntı çıkarmaz ama bunun dışında biz yabancılaşsak ya da yabanileşirsek elbette ki bizim için çok büyük bir tehlike olur bileceğiz tanıyacağız bizim için yabancı olan bir şey, yeni bir şey kötü gibi geliyor algılarımdan o çıkıyor ama iyi taraflarını da görmemiz gerekiyor temkinli olmamız gerekiyor önce görmemiz lazım ben o şekilde bakıyorum...

Yıkıcı etkisinin olmadığını düşünen bir katılımcı da şu şekilde görüşlerini ifade etmektedir:

...Yıkıcı bir etki yapacağını düşünmüyorum ki zaten neden dönüşümünü neden yakalayamasın...

Konvansiyonel kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dez avantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dez avantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerinin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme ve avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında ki görüşler çoğunlukla pozitif yönde etki edeceğini maliyetlerin minimuma ineceği kanısında. Katılım bankacılığının maliyetlerinin yüksek olmasının sebebi tamamıyla ticaret anlayışını benimsemesinden kaynaklıdır.

Kesinlikle çok doğru... ...bizim operasyonel maliyetimiz kesinlikle daha yüksek dolayısıyla bu da hem rekabet açısından hem zaman açısından dezavantaj hem müşteri memnuniyeti oluşturmuyor... ...Bu anlamda blokzincir teknolojisi ile maliyetlerin azaltılması kesinlikle olur, müşteri memnuniyeti artar, zaman tasarrufu olacağı için iş üretimi artar...

Bir katılımcı da negatif yönde olabileceğini şu şekilde dile getirmektedir:

...Operasyonel masraflar olduğundan bende bahsetmiştim katılım bankacılığının daha az tercih ediliyor sebeplerinden biri de oydu ama insan insana dokunma teması noktasında biraz daha toplumdaki o katılım bankacılığı, İslami finansa inanan kitlenin biraz daha böyle her ne kadar teknolojiden bağımsız olmasa da teknoloji ile birlikte yalnızlaşmaya başladığında bireysel ihtiyaçlarını çözme noktasında bu iş

hala kişilerle yürüyor kişilerle yürüdüğü içinde o bağın kopmasını bu noktada pozitif değil negatif katkı sağlayacağını düşünüyorum bu gibi ürünlerin.

3.5.5. Finansal İşlemlerde Blok Zincirin Türkiye'deki Oluşum Süreci, Geleceği ve Öneriler

Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygunluğu konusunda hemen hemen bütün görüşler aynı. Bu konu da İslami bankacılığı, Fetva Kurulu tarafından onay almış uygun görülmüş işlemleri gerçekleştirmektedir. Görüşlerin büyük kısmı buna bağlı olarak öncelikle uygunluğu konusunda öncelikle fetva kurulundan geçmesi gerektiği yönündedir. Bir de işlemler İslam hukukuna aykırı olmadan doğru yerde doğru kişiler tarafından yapıldığında uygun olabileceği kanısındadır. Ayrıca bu konuda da yorumsuz kalmayı tercih eden katılımcılarımızda bulunmaktadır. Ama çoğunluğun görüşünü ifade eden bir katılımcı şu şekilde bahsetmektedir:

Blok zincir sistemi benim gördüğüm kadarıyla para aktarımı aracı dışında Kara Para işte uyuşturucu gibi işlemler olabilmesi sebebiyle çok bir uygunluğunu göremiyorum çünkü blok zincirin arkasında kimler olduğuna dair kimlerin bu işi yaptığına dair bir şeffaflık yok sadece tutar ve hacim bilgisi var onun dışında hiçbir bilgi yok şu anda benim için sorgulanabilir, ne kadar uygun olduğuna dair bir bilgi ibaresi yok elimizde, yeterli veri yok bekleyip göreceğiz.

Olumlu yaklaşımlardan bir tanesi bir katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Blok zincir, İslam hukukuna uygun olan mal alım satım işlemi olduğu sürece teknolojinin kullanılmasında bir sakınca yoktur. Hatta kolaylaştırmak zorlaştırmamak İslam'ın öncelikleri arasındadır.

Finansal işlemlerde blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye'de tam olarak oluşma süreci hakkında bir katılımcı şu şekilde söylemektedir:

Merkez Bankası finansal işlemlerde blok zincir teknolojisinin kullanılması ile ilgili bir haber geldi ama henüz bir düzenlemesi ile ilgili bir haber yok Merkez Bankası'nın düzenlemesi yok. Evet bir düzenleme olur da bir yasal dayanağı oturursa bu sistem tabii, Türkiye'de tam oluşma süreci hakkında yasal otoriteler karar verecek onun bizim düşüncemizin çok bir etkisi olmaz önce devlet olarak bu işin yapılabilir olması, dayanak olması lazım... ..Şu anda bu bize çok uzak bir mevzu

Bir katılımcı ise soruyu şu şekilde yorumlamaktadır:

Değişime ayak diremesi çok kolay değişimi hemen kabul etmek çok zor ama teknolojinin geldiği noktada değişimi artık yıllar önce teknolojik aletlerin günümüzde kullanacağını söylediğinde hepimiz gülüyorduk aslında, internetin hayatımıza

girmesi 25 sene öncesine dayanıyor baktığımızda. Çocuklarımız sanıyor ki yüzyıl öncesinde de kullanılıyordu ama geçmişine baktığımızda 25 yıllık bir geçmişi var. Teknoloji şirketlerinin bugün bir tane araştırma vardı dünyadaki en önemli 10 şirket bugün bakıyorsunuz 1. sırada Apple 2,5 Milyon dolar ile Microsoft ikinci sırada ama devam ediyor Amazon, Facebook bunlar trilyon dolarlık şirketler baktığımızda hep Amerika menşeli bir orada farklı petrol var onun dışında hepsi teknoloji şirketleri yani teknolojiye yatırım yapmazsak ki yapmamızın dezavantajını yaşıyoruz. Facebook dediğimiz şirket 2006-2007 den beri kullanılan YouTube dediğimiz 2007-2008'lerde kullanılan şirketler doğrusu biz o taraflara yatırım yapmazsak böyle biraz daha trenin son vagonunda oluruz gibi geliyor değişime ayak uydurmak zorundayız yeniliklere açık olmalıyız.

Blok zincir teknolojisi ile bankacılık sistemi arasında uyum yakalanamayacağını düşünen katılımcılara ilerleyen teknoloji döneminde nasıl bir alternatif yol seçebileceğine dair soru sorduk ve katılımcılara büyük bir kısmı olumlu ya da olumsuz olsa da bir şekilde uyum yakalayacağı kanısında ortak kümede buluşmaktadır. Ama yakalayamaması durumunda da kendine nasıl bir alternatif yol seçeceğine ilişkin zaman göstereceği cevaplarını aldık.

Genel değerlendirmelerimiz sonucu katılımcılaraek olarak şunları ifade etmiştir:

Katılımcı X

Bu teknoloji özellikle Big data için çok daha hızlı çözümler, çok daha hızlı olanaklar veriyor ama tabii bu insan için sıkıntı ya evrimleşmesi gerek ya başka bir alana geçmesi lazım çünkü belli başlı özellikle şu robotik süreçlerden ve kripto bu blok zincir teknolojisine girerse belki mavi yakalı işçiye ihtiyaç kalmayacak belki dünyada 7 milyar insan değil 500 milyon insan yetecek onun içinde belli belalar insanlara bulaştırılabilir bir şekilde hatta koronayı da bunlardan biri olarak söylüyorlar, nüfusun azalması lazım çünkü, öyle düşünerek belli başlı yanlış işlemlere girebilirler.

Katılımcı Y

Bu sistem 7- 8 yıllık bir sistem şu an da belki 500 yıllık bankacılık sistemine kafa tutuyor gibi gözüküyor ama artıları var ama artıları olmayan en büyük en nemli şey hala şeffaf değil şeffaflık paranın kaynağı ile ilgili çıkışı ile büyük sıkıntılar var güvenlik sorunları ile ilgili çok büyük sıkıntıları var... Ama bankacılık sistemi için böyle bir şey yok arkasında devlet var, merkez bankası var, garantiler var, kurumsal yapılar var o yüzden İslami finans ve bankacıların hala geleceği farklı durumda blok zincirlerini daha da gelişmesi gerekiyor daha da oturması gerekiyor belki. Bence blokzincir sistemi bir devrim olacak devlet garantisi oluşmaya başlaması ülkemizin

desanırım böyle bir dijital çalışmaları var ama dediğimiz gibi gelişmekte olan hiç hiçbir ülkede sahip çıkmış değil ne olacağını da gelecek de görecekiz.

Katılımcı Z

Blok zincirsiz bir hayat olmaz hayatımıza girdi kılcal damarlarınıza kadar girdi her gün karşılaşıyoruz kendi müşterilerinden dahi gelenler var buna dolayısıyla şu an tanımıyoruz tanımaya çalışıyoruz, algılamaya çalışıyoruz tabii ki gözümüz kapalı giremiyoruz öyle bir cesaretimiz yok çünkü ekonomimiz çok çok kırılgan, bir zaman gerekiyor.

SONUÇ

İslam'ın ekonomik, sosyal ve hukuki olarak ortaya koyduğu prensiplerden faiz, belirsizlik, kumar, şans oyunları uygulamalarının yasak olması, üretime ve risk paylaşımına dayalı ve toplumda sosyal adalet ve refahın tesis edilmesi için önerdiği ekonomik sistem 1950'lerle birlikte modern anlamda yeniden tartışılmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllarda sistemin ilk bileşeni olan İslami bankacılık modeli Mısır'da geliştirilmiştir. Finans anlayışına yeni bir alternatif olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış ve bugüne kadar çeşitli ürünleri ile derinlik kazanarak gelen bir sektör haline gelmiştir. Önerilen ekonomik sistem incelendiğinde fonun fon fazlası olan kişilerden fon açığı olan ihtiyaç sahiplerine aktarıldığı ve üretime ve risk paylaşımına dayalı kâr amacının güdüldüğü bir model olduğu anlaşılmaktadır. Bu işlemler günümüzde daha çok Katılım bankacılığı aracılığı ile yapılmaktadır. Türkiye'de İslami finans kurumları 2005 öncesine kadar özel finans kurumları adıyla anılırken 2005 yılı itibarıyla Katılım bankacılığı adını alarak murabaha, mudarebe, müşareke, icare, sukuk, teverruk gibi enstrümanlarla işlem yapmaktadır. Katılım bankaları yukarıda sayılan işlemlerden daha az riskli olması ve hızlı uygulanabilirliği gibi nedenlerden dolayı daha çok murabaha işlemini kullanmaktadır. İslami bankacılık, işin başından sonuna kadar İslam hukuku prensipleri perspektifinde hareket etmektedir. Bununla birlikte adaletsizliğe yol açmayan, yanlış ve haksız kazançlardan kaçınmak adına belirli sınırlamaları yer almaktadır.

Blok zincir farklı alanlarda birçok kolaylık sağlamak amacıyla tasarlanmış 2008 yılında hayatımıza girmiştir. Hala blok zincir, üzerinde geliştirilmeye müsait büyük yenilikler barındıran bir teknolojik sistemdir. Blok zincir teknolojisi, kriptografi yoluyla bağlanan, bloklar şeklinde kaydeden ve bloklar oluşurken de yapılan işlemlerin doğruluğunu merkezi olmayan algoritmalar vasıtasıyla katılımcıların onayına sunan bir kayıt listesidir. Blok zincirin verileri şeffaftır ve isteyen istediği zaman yapılan işleme göre bir kısmına veya tamamına erişip inceleyebilir. Değiştirilemeyen veri, dağıtık yapıya sahip olma, güvenlik, şeffaflık ve kimlik gizliliği gibi birtakım özellikleri bulunmaktadır ve birçok sektörün kullanabileceği kolaylık sağlayan bir yapıya sahiptir.

Diğer taraftan şifreli para anlamına gelen kripto para, blok zincir teknolojisinde kullanılan alanlardan yalnızca biridir. Bir kuruma ihtiyaç duymayan, merkezi olmayan, devlet tarafından denetlenemeyen ağ üzerinden kriptoloji yöntemiyle kişiler arası transferi gerçekleştiren bir dijital paradır. Böylelikle bir kuruma girmeden maliyeti daha düşük ve zaman kaybı yaşanmadan para aktarımları ve ödemeler yapmak mümkündür. 2008 yılında ilk olarak Bitcoin çıkmış ve ilerleyen zaman diliminde alt coinleri oluşmuştur. Günümüzde popülaritesi artan kripto paraların yanı sıra bir de helal coin adı altında İslami finansa uygun olduğu öne sürülen dijital paralarda çıkartılmıştır.

İslami finans gelişimi bir dönüşümün yaşandığı küresel ekonomide elbette ki büyük ölçüde teknolojiyle de bağlantılıdır. Bu açıdan İslami finans, blok zincir sisteminin temel özelliği olan şeffaflık, güvenilirlik ve hız, maliyet gibi avantajlarından uzak kalamayacaktır. Araştırmada hızla gelişen teknolojiye ayak uyduran İslami finansın blok zincir ve kripto para üzerindeki değerlemesine dayanmaktadır. Buna yönelik İslami finansın enstrümanlarının kullanıldığı katılım bankalarının şube müdürleri ile literatür ve sektör temsilcilerinden alınan bilgilerle hazırlanan soru seti üzerinden görüşme yaparak genel bir değerlendirme ile sonuç çıkartılmıştır. İslami bankacılık günümüze büyük atılımlar yaparak ve büyük yol kat ederek gelmiş kamu katılım bankalarının da dahil olmasıyla 2000'li yıllarda %1,5 olan pazar payını 2021 yılı itibariyle 5 kat artırarak %7,5 seviyesine çıkarmıştır. Bankacılık sektörü genel olarak teknolojiyi yakından takip etmek zorunda olan bir sektör olup katılım bankaları da ürün çeşitliliği ve piyasa derinliğini sağlamak için teknolojiyi yakından takip etmek durumundadır. Bu noktadan hareketle yeni ve hızla gelişen bir teknoloji olan blok zincir ve kripto para kavramlarının katılım bankacılığı açısından nasıl algılandığı katılım bankalarının ürün, hizmet ve işleyişlerinde değişime yol açıp açmayacağı çeşitli açılardan araştırılmaya değer görülmüştür. Aynı zamanda katılım bankacılığı sektörüne ilgili teknolojilerin ne kadar etki edeceği ve olumlu yönde mi olumsuz yönde mi etkileyeceği konusunda sektör yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonucu sektörün durumu analiz edilmiştir. İslami finans sektörüne teknoloji açısından yani yapay zeka, nesnelerin interneti, Big data, blok zincir bağlamında mevcut duruma bakıldığında, katılım bankaları bu konuda büyük atılımlar yapmakta olduğu ve yapay zeka, büyük veri gibi teknolojiler bankalarda aktif olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Kullanılan teknolojiler aracılığıyla banka çalışanlarına ve müşterilerine kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kolaylıkları, daha fazla müşteri kitlesine ulaşabilmek, müşterilere internet bankacılığı gibi kolaylıklar sağlayarak birçok bankacılık işlemlerini şubeye gitmeden bulunduğu noktadan yapabilme imkanı sunmak gibi örneklerle sıralanabilir. Ayrıca bazı bankalar teknoloji vasıtasıyla kendi bünyesinde çıkarmış oldukları çeşitli ürünleri müşterilere sunmaktadır ve bu konuyla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Katılım bankaları müdürleri ile yapılan doğrudan görüşmelerde blok zincir kavramı denildiğinde ise sektörde kripto para şeklinde çağrışım yaptığı anlaşılmıştır. Oysa blok zincir teknolojisi üretim, hukuk, kamu, ekonomi sektörü gibi birçok sektörde kullanılabilir hale gelmiş akıllı sözleşmeler, güvenli bilgi saklanması ve ilişim, maliyetlerin azaltılması insan gücü kullanımının azaltılması gibi birçok imkan sağlamıştır. Bu anlamda blok zincir teknolojisi henüz katılım bankaları nezdinde yolun başında gibi görünse de hızla gelişen teknoloji çağında sektör tarafından hızlıca çalışılması gereken, dünyadaki örnekleri değerlendirilmesi gereken, konvansiyonel uygulamaları incelenmesi gereken bir alan olması gerektiği söylenebilir. Ancak İslam hukuku açısından değerlendirildiğinde önemli otoritelerin ve devletlerin bu konu hakkında hala tam bir fikir birliğine varamadığı bir fetva verilmediği için katılımcılar uygunluğu konusunda çok sıcak bakmamakta.

Katılımcılar sadece blok zincir için değil kripto paralar ve İslami finansa uygun olarak çıkartıldığı öne sürülen Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar hakkında da aynı görüşleri paylaşmakta aynı sebeplerden dolayı kripto paralara da sıcak bakılmadığı sonucuna varılmaktadır. Fakat blok zincir teknolojisi daha da geliştirilir doğru yerde, doğru bir şekilde, doğru kişiler tarafından kullanıldığı zaman sektörün hızla pazar payını artırmasını sağlayabilecek potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Ancak bir dönüşümün yaşandığı ve bu dönüşüme ayak uydurmaları gerektiği konusunda katılımcılar hemen hemen hem fikir durumda oldukları söylenebilir. Özellikle katılım bankalarında operasyonel maliyetlerin azalacağı, ürün çeşitliliğinin sağlanacağı, karlılığa olumlu katkılar sağlanacağı, personel maliyetlerinin düşeceği, daha fazla müşteri kitlesine ulaşılacağı ve farklı sektörlerle daha hızlı girilebileceği bazı katılımcılarca ifade edilmiştir. İslami finans ve blok zincirin ortak kümesine bakıldığında her iki sisteminde şeffaflığı ve serveti tabana yayma amaçları öncelediği göz önüne alındığında, blok zincirinde İslam hukuku açısından soru işareti bırakmadan iyileştirilmelerin yapıldığı sürece İslami finansın gelecekteki teknolojisi olma yolundadır. Sonuç olarak katılım bankacılığı sektör temsilcileriyle yapılan doğrudan görüşmeler neticesinde yaşanan dönüşümün gerisinde oldukları ve bunun tam olarak farkında olmadan mevcut yöntem ve ürünlerle faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir. Günümüzde birçok sektörün ilgi alanına giren ve büyük bir dönüşümün yaşanacağı sinyali veren blok zincir teknolojisi güvenlik ve şeffaflığa dayalı yapısıyla İslami finans ve ürünlerinde de bir dönüşümü sağlayacak potansiyel içermekte olup katılım bankaları ve İslami finans sektörünün dönüşüme ayak uydurmak için gerekli bilişim sistemlerini kurup altyapı çalışmaları yapmaları, blok zincir teknolojisini kullanarak ürün ve hizmetlerini güncellemeleri yeni modeller kurgulamaları, çeşitli fetva otoriteleri ile ortak çalışmalar yapmaları, kamu otoritelerine gerekli bildirim ve motivasyon araçlarıyla raporlar vermeleri gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adam, N. J., ve Thomas, A. (2004). *Islamic bonds: Your guide to structuring, issuing, and investing in sukuk*. London, UK: Euromoney Books.
- Ahmad, W. and David P. (2015), How Large are Productivity Differences between Islamic and Conventional Banks?, *Centre for Finance, Credit and Macroeconomics Working Paper*, No: 15(09).
- Akbulak, Y. ve Özgüç, E. (2004). Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *Aktive Finans Dergisi*, 11(12), 75.
- Akın, F. ve Ece, N. (2010). İslami Finans Sistemi İçerisinde İslami Bankacılığın Yeri ve Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi. *Mevzuat Dergisi* 151.
- Al-Suwailem, Sami I. (1999). Towards an Objective Measure of Gharar in Exchange. *Islamic Economic Studies*, 1(2), 61-102.
- Arıcan, E. ve Tanınmış Y. B. (2017). Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(626), 59-68.
- Ariff, M. (1988). Islamic Banking. *Asian-Pacific Economic Literature*, 2(2), 46-62.
- Akgüç, Ö. (1994) *Finansal Yönetim*, İstanbul: Avcıol Yayınları.
- Aktaş, M. (2016). Ortaklığa Dayalı İslami Yapılandırılmış Finansman Ürünü: Muşaraka Sukuk. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50(51), 467-487.
- Akyelek, H.M. Yıldırım, Z.Y. (2011). Kriptoloji ve Uygulama Alanları: Açık Anahtar Altyapısı ve Kayıtlı Elektronik Posta, *Akademik Bilişim*, 713(718), 471.
- Akyüz, Yunus (2018). *Azalan Müşareke ve Fıkhi Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Askari, H., Iqbal, Z., Krichene, N. ve Mirakhor, A. (2012). *Risk Sharing in Finance: The Islamic Finance Alternative*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.
- Al-Shamrani ve A. Saeed (2014). *Islamic Financial Contracting Forms in Saudi Arabia: Law and Practice*, (Doktora Tezi), Londra: Brunel University.
- Ayub, M. (2007). Understanding Islamic Finance, Chichester, *John Wiley & Sons*, 350 -351.
- Ayub, Muhammad (2017), İslami Finansı Anlamak, Ed. S. Aktan ÇÜRÜK ve Raif Parlakkaya, İstanbul: İktisat Yayınları.
- Bereket Dergisi (1997). *Faizsiz Bankacılığın Dünü ve Bugünü*. Ed. Şahin, Ekrem, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Berki, A. (1979). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye)*, İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1970). *Hukuku İslamiye ve Istılahtı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi.

- Cebeci, İ.(2010). *Modern İslâm İktisadî Literatüründe Murâbaha Tartışmaları*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chapra, M. U. (2008). *The Global Financial Crisis: Can Islamic Finance Help?*, in J. LANGTON; C. TRULLOLS and A.Q. TURKISTANI (Eds), *Islamic Economics and Finance*, London: Palgrave Macmillan, IE Business Publishing.
- Çakmak, M. (2019). *Kripto Paraların Gelişim Süreci, Blok Zincir Teknolojisi ve Kripto Paraların Türkiye’de Vergilendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto Para-BITCOIN*, SPK Araştırma Dairesi, İstanbul.
- Çekin, Ö. (2018). *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik İ. (2017). Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı, *Injosos Al-Farabi International Journal on Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 381-396
- Çimen, S. Akleylek ve Akyıldız E. (2008). *Şifrelerin Matematiği Kriptografi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Çürük, S. (2013). *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dabiri, M. (2012). *Diminishing Musharakah: Islamic Financial Instrument Manual*, (Yüksek Lisans Tezi), Academy for International Modern Studies, Institute of Islamic Finance.
- Dia, (2002). *Kumar*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Döndüren, H. (2008). Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi, T.C. Uludağ Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-24.
- Döndüren, H. (2014). *Ticaret Rehberi*, İstanbul: Kampanya Yayınları.
- Durğay, Z. ve Karaarslan, E. (2018). *Blokzinciri Teknolojisinin E-Devlet Uygulamalarında Kullanımı: Ön İnceleme*. Karabük: Akademik Bilişim Konferansı.
- European Central Bank (ECB) (2016). *Distributed Ledger Technology. Frankfurt Federal Reserve (FED)*. What are the Federal Reserve's objectives in conducting monetary policy? [Online]. https://www.federalreserve.gov/faqs/money_12848.htm.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gait, A. H. ve Worthington, A. C. (2007). *An empirical survey of individual consumer, business firm and financial institution attitudes towards Islamic methods*. Faculty of Commerce-Accounting & Finance Working Papers.

- Görmüş, Ş. (2018). Yeni Başlayanlar İçin İslami Finans. Erişim tarihi: 15 Kasım 2021, <https://www.pesa.org.tr/single-post/2018/03/04/YeniB%C5%9Flayanlar-%C4%B0%C3%A7in-%C4%B0slami-Finans>
- Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research, *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194.
- Güven V. ve Şahinöz E. (2018). *Blok zincir Kripto Paralar Bitcoin*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Hassan, A. and Mollah, S. (2018). *The Ethical Underpinnings of Islamic Economics and Finance*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Iansiti, M., and Lakhani, K. R. (2017). *The Truth About Blockchain*. Harvard Business Review.
- Iqbal, Z. and Mirakhor, A. (2007), *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*, (ss. 687), Wiley Finance Editions, John Wiley and Sons, Hoboken, NJ.
- Jamaldeen, F. (2012). *Islamic Finance for Dummies*. New Jersey: John Wiley&Sons.
- Kacı, T. (2020). Katılım Bankacılığında Uygulanan Finansal Kiralama Yöntemindeki Risk Faktörünün İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 454-466.
- Arıcan, E. ve Yücememiş, B. T. (2016). *Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü*. İktisadi Araştırmalar Vakfı, 44-51.
- Kaya, Feridun (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Karaman, H. (2020). Sanal Para (Bitcoin, Bitpara). Erişim tarihi: 13 Ekim 2021. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sanal-para-bitcoin-bitpara2041314>
- Kaya, S. (2018). *Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açidan Değerlendirilmesi*. Sakarya: İSEFAM.
- Kayed, N. R. (2008). *Appraisal of the Status on Research on Labor Economics in the Islamic Framework*. King Abdulaziz University Islamic Economics Institute, 183-197.
- Kelleroğlu, F. (2017). Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kelleroğlu, F.(2017). Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 33.
- Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic Banking and Finance*. West Sussex: John Wiley and Sons.
- Kettell, B. (2011). *The Islamic Banking and Finance Workbook: Step-by-step Exercises to Help You Master the Fundamentals of Islamic Banking and Finance*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Khaf, M. (2010). *Islamic Finance: Business as Usual*. Journal of Islamic Economics, Banking and Finance. 6(1), 11-36.
- Kırbaş, İ. (2018). Blokzinciri teknolojisi ve yakın gelecekteki uygulama alanları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 75-82.

- Kitzinger, J. (1995). *Qualitative research: Introducing focus groups*. *Bmj*, 311(7000), 299-302
- ISRA. (2017). *Sukuk: Principles and Practices*. International Shariah Research Academy for Islamic Finance.
- Iqbal, Z. and Mirakhor, A. (2007). *An Introduction to Islamic Finance*. Singapore: Wiley Finance Series.
- Marifa Team (2014). *Islamic Banking and Finance: Principles and Practices*. Erişim tarihi: 10 Haziran 2021, <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2014/09/marifas-practical-guide-toislamic-banking-and-finance.pdf>.
- McMillen, M. (2007). Contractual enforceability issues: Sukuk and capital market development, *Chicago Journal of International Law*, 7(2), 427-467.
- Mohanta, S. S. Panda ve D. Jena, (2018). An Overview of Smart Contract and Use Cases in Blockchain Technology, *International Conference on Computing, Communication and Networking Technologies (ICCCNT)*, 1(4), 2018.
- Molyneux, Philip and Iqbal, Munawar (2005). *Banking and Financial Systems in the Arab World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nethercott, C. R. (2012). Istisna' and ijara. In D. M. Eisenberg & C. R. Nethercott (Eds.), *Islamic finance: Law and practice*, Oxford, UK: Oxford University Press, (1), 233-253.
- NTTDATA, Blockchain teknolojisi kullanım alanları ve Sap'ın vizyonu, Erişim tarihi: 16 Kasım 2021 <https://nttdata-solutions.com/tr/local-blog/blockchain-teknolojisi-kullanim-alanlari-ve-sapnin-vizyonu/>
- Obaidullah, M. (2005). *Islamic Financial Services*, Islamic Economics Research Center.
- Özdemir M., Aslan H. (2017). *Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*, İstanbul: Seta Yayınları.
- Parlakkaya R. Çürük, S. (2015). *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Uygulanabilirliği*, *International Journal of Islamic Economic and Finance Studies*, 1 (2).
- Wilson, R., (2008). Innovation in the structuring of Islamic Sukuk securities. *Humanomics*, 24(3): 170-181.
- Wan, H. Max, (2019). *Bitcoin: Fact. Fiction. Future*. <https://www2.deloitte.com/insights/us/en/topics/emergingtechnologies/bitcoin-fact-fiction-future.html>.
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.
- Selçuk, H. ve Çiydem, F. N. (2019). *Kripto Paralar ve Blockchain Teknolojisinin Kullanım Alanları*. Uluslararası İslâm Ekonomisi Finans ve Etik Kongresi. ed. Hüseyin Ergün (ss. 12-24). İstanbul: Pazıl Matbaa.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, el-Mebsût, Dâru'l-marife, Beyrût, 22.

Tabakoğlu, A. (2010). Birilim Olarak İslâm İktisadı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (16), 11-34.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. ve Üstündağ, M.T. (2019). Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?. *Alanyazın İncelemesi. Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12 (3), 203-217.

TKBB, Dünyada ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık, 2005.

Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. 6. baskı. İstanbul: Nesil Yayınları.

Türker, H. (2010). *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi. Ankara.

Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Nesil Yayınları.

Ulusoy, A. ve Ela, M., (2018). Dünyada Sukukun Vergilendirilmesinde Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye İçin Öneriler, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(2), (185-204).

Usmani, M. Taqi. An Introduction to Islamic Finance. Karachi, Pakistan: Idaratul Ma'arif Karachi, 1998.

Uzmancoin. *Bitcoin atm Lokasyonları*. Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021. <https://uzmancoin.com/bitcoinatm-lokasyonlar/>

Ünsal, E. ve Kocaoğlu Ö. (2018). Blockchain teknolojisi, kullanım alanları, açık noktaları ve gelecek beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10(13), 44-64.

Vigna, P. and Casey, M. J. (2017). *Kripto Para Çağı: Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması*, Ankara: Buzdağı Yayınevi.

Uydacı, S. (2006). *Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yasin, H. M. and Khan, A. Z. (2016). *Fundamentals of Islamic Economics and Finance*, Islamic Research and Training Institute (IRTI), Jeddah, Kingdom of Saudi Arabia.

Yatim, M. N. B. M. (2009). Sukuk (Islamic Bond): A Crucial Financial Instrument for Securitisation of Debt for the Debt-holders in Shari'ah-compliant Capital Market. *International Journal of Business and Management* 4(10), 166-172.

Yıldırım, F. (2015). Kripto paralar, blok zinciri teknolojisi ve uluslararası ilişkilere muhtemel etkileri. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 81-97

Yüksel, S. (2016). *İslami Bankacılığı Ortaya Çıkaran Nedenler ve İslami Bankacılığın Finansal İstikrara Katkıları*. İslam Ekonomisi ve Finansı. Ed. Seyfettin Erdoğan; Ayfer Gedikli ve Durmuş Çağrı Yıldırım, (ss. 153-174), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Zarqa, M. A. (1997). *Istisna Financing Of Infrastructure Project*, Islamic Research And Training Institute Seminar Proceedings No. 39, Islamic Development Bank, Jeddah

Zheng, Z., Xie, S., and Dai, H. N. (2017). *An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future*. IEEE 6th International Congress on Big Data, (ss. 557-564). doi:10.1109/BigDataCongress.2017.85

EKLER

EK 1.

Katılımcı A

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Soruda küresel krizle beraber İslami finansın hızlanması diyorsunuz, normalde İslami bankacılığının hızlanmasını küresel krizle doğrudan ilişkilendirmek daha zor. İslami bankacılığın temel olarak yaygınlaşmasının sebebi dürüstçe konuşmak gerekirse Türkiye'de ve dünya çapında biliyorsunuz, normalde İslami bankacılık Malezya'da, Suudi Arabistan'da çok gelişmiş olarak görünse de bunun temeli İngiltere'de kurulmuş kuruluşlar tarafından ilk başlangıçları öyle onlar belirliyorlar ondan sonra dünyaya yayılıyor yayılmasının sebebi de, Müslüman kesimin sisteme mesafesi olan insanları sisteme dahil etmektir temel çıkış mantığı bu, bu insanları bu sisteme almak mesela hacı amcaların bankalara mesafeleri çok fazladır bankalarla çok çalışmak istemezler, mevduatları birikimleri varsa bunları da çok fazla bankalarda değerlendirmek istemezler tüm dünya da çıkış sebebi bu, bu işin yaygınlaşmasının sebebi de o paraları yastık altındaki ekonomi dışında ki kalan parayı sisteme çekmek için çıkarılmış bir şeydir. Krizle beraber ne etkisi oldu? Şöyle, katılım bankacılığına bakarsak, katılım bankacılığının diğer bankalardan farkı şu, diğer bankalardan ticaret açısından söylüyorum katılım bankacılığında biz normal ticaret yapıyoruz bütün mantık bunun üzerine kurulmuş. Araba alırken, bizden araba için fon kullanırken, gayrimenkul alırken veya ticaret yapan insanların firma sahiplerinin herhangi hammadde vs alımında şu şekilde çalışıyor, biz onlar adına malzemeyi alıyoruz daha sonra onları satıyoruz. Temel mantık bu şekilde, ticaret olarak çalışıyor bunun şöyle bir faydası var, normal bankalarda siz arabanın parasını veriyorsunuz ve hepsi aynı sistemde çalışıyor ve o bankalar parayı takip edemiyor size işte malzeme alacağım diye bankanızdan kredi çeken bir insanın daha sonra bu parayı nereye kullandığını göremiyorsunuz, devletin teşvikleri indirimli yaptığı kredilerde insanlar bunu ticaret yapacağım diyerek alıp farklı yerlerde kullanabiliyorlar, en büyük faydası bu katılım bankacılığında para sistem içerisinde kalıyor. Yani benden aldığınız parayı, işte telefon alacaksınız ben biliyorum ki siz telefon alacaksınız zaten parayı size vermiyorum malı ben aldığım için parayı ben oraya gönderiyorum oradan alıp ben size satıyorum sizde bana ödüyorsunuz doğal olarak para sistem içerisinde kalıyor buradan kullanılan krediyi tekrar alıp başka bir bankada veya bu bankada mevduata yatıramazsınız amacı dışında kullanamazsınız yani ne amaçla alındıysa o amaç için kullanıyorsunuz.

- Murabaha yöntemi yani

- Murabaha, müşareke yöntemi hepsinde aynı yöntem geçerli bizde para karşı tarafın hesabına gidiyor yani karşılığında mutlaka bir malzeme veya hizmet olması

gerekmektedir. Para, birincisi sistem içerisinde kalıyor ikincisi şöyle bir şey elden alınan paralar diğer bankalardan yada finans kuruluşları diyelim işlem yapıldığı zaman vergi kaçırması yapılabilir çünkü siz parayı alıyorsunuz gidip faturasını alabilirsiniz ama ben işlem yaparken faturayı zorunluistediğim için, fatura istiyorum, belge istiyorum parayı da resmi hesabımdan gönderiyorum devletinde burada ki avantajı şu ve devletinde son zamanlarda desteklemesinin sebeplerinden biri de bu ticari işlemleri olabildiğince kayıt altına almaya çalışıyorlar hem devletin vergi kaçağı engellenmiş oluyor hem de kayıt altındaki işlem daha fazla artmış oluyor. Dezavantajı ne bunun yıllarca insanlar şu duruma alıştığı için ver parayı ben istediğim gibi kullanayım noktasına alıştığı için, müşterilerde en çok zorlandığımız nokta vekalet süreci, bu parayı verdikten sonra kullanma durumu var, genelde bize denilen şey ‘ - kardeşim sen parayı ver bana ben sana bunu ödeyeceğim sen ne yaptığıma ne karşıyorsun ki ben istediğimi yaparım’ tam da İslami bankacılık burada devreye giriyor benim verdiğim paraya istediğin gibi kullanamazsın ben sana para vermiyorum kredilendirme altında fonlama mantığında, benim aldığım mal belli bunun alışverişinde kullanmamız lazım. Kriz açısından da mesela şöyle bir faydası oluyor sistem içerisinde kaldığı için şartların dönmesine sebep oluyor yani ne oluyor mesela ben bir telefon alıyorum işte telefoncu gidiyor bir hammaddesi varsa hammaddesini alıyor, başka bir şey alıyor para sistem dışına çıkmadığı içinde ticaretin devam etmesini sağlıyor katılım bankacılığının en büyük avantajı da bu.

- Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- Temel yerleşmiş beyinde bankacılık normal bankacılık olduğu için birçok insan İslami finansa bakarken konvansiyonel bankalardan ne farkımız olduğunu soruyor, ismi değiştirmişsiniz aynı işlemi yapıyorsunuz diyor, bu ne zaman belli oluyor ya insanlara yaptığın işin arka planını anlattığın zaman bunu fark ediyorlar diyorlar gerçekten farklıymış ya da oturup uzun uzun anlatman lazım ki hemen hemen her müşterimizde, her müşterimiz dediğimizde hemen hemen %50 - %60’ında,biz neden kar payı diyoruz diğer bankalar neden faiz diyor bunların anlatmasını yapıyoruz. İnsanlar şu duruma alışkın olduğu için diğer bankalarda olduğu gibi parayı alacağım istediğim gibi kullanacağım anlayışına alışkın olduğu için bizim en çok zorlandığımız şey deminde söylediğim gibi evrak işleri, işte benden bunu niye alıyorsun makine almak için araba almak için bana bunun evrakını vereceksin ben bunu karşı tarafa göndereceğim dediğim zaman bir çok insan firmaların muhasebecilerine bu ekstra bir iş yükü oluyor bir çok muhasebeci katılım bankasıyla çalışmak istemiyor çünkü ekstra evrak istiyorsunuz ekstra bir şeyler gönderiyorsunuz müşteri diyor ki ‘-ben bunu başka bankada çok rahat hallediyorum sizinle neden uğraşayım?’ bu temel zorluklardan bir tanesi bu, ikincisi ise bankaların verdiği mevduatlarla ilgili siz bir fonlama yaptığınız zaman, mal alım satım yaptığınızda

fiyat olarak belli ama bizde şöyle bir şey, mevduat getirdiğiniz zaman mesela atıyorum devlet bankası olduğu için örnek veriyorum Ziraat bankasına götürüyorsunuz ziraat bankası diyor ki 100000 TL verersen örnek veriyorum 1 yıl sonra %15 veririm %15'e parayı alırsın banka batsa da çıksa da bu böyle %15 net alacağın belli oluyor. Bize para getirdiğin zaman biz şöyle bir şey söylüyoruz 90'a 10 veriyorum sana 85'e 15 veririm 98'e 2 veririm, şunu demek istiyoruz senden aldığımız parayı biz ticarete kullanacağız bu ticarete belirli bir kar edeceğiz elde edeceğimiz karın %90'ı senin %10'u benim %80'i senin %20'si benim gibi paylaşım oranı veriyoruz 1 ay sonraya da 3 ay sonra senin ne kadar alacağın belli olmuyor insanları bunu anlatmakta çok zorlanıyoruz. Yıllardır gelen bir alışkanlık olduğu için ben parayı veriyorum 3 ay sonra ne alacağımı diğer bankalar söylüyor sen niye söylemiyorsun oluyor. 3 ay sonra biz de şöyle bir şey oluyor verirken bizde oran sorduğun zaman 1 aylık mevduat oran konuşuyorsak 1 ay önce para yatıranlar bugün kaç lira aldıysalar o oranı söylüyoruz ne veriyorum? Örnek veriyorum 15 veriyorum, bu 15 veriyorum dediğim ne geçen ay yatırımlar ama sen 1 ay sonra ne kadar alacaksın bilmiyorum 14'te alabilirsin 16'da alabilirsin 16 alırsan sıkıntı yok kimse bir şey demiyor ama 14 gelirse işte biz böyle konuşmamıştık gibi insanlara bunu yeniden anlatmak gerekiyor

- Bir nevi kar zarar ortaklığı yani

- Bir nevi değil tam olarak öyle kar zarar ortaklığı. Bankaya verilen her şey kar zarar ortaklığı olarak verilir siz verdiğiniz paradan kaybetme ihtimalinizde vardır çok kazanma ihtimalinizde vardır ama herkes bunu kabul eder bırakın zarar etmeyi beklentiden biraz düşük geldiği zaman isyanlar başlar bu da tam olarak katılım bankacılığı, İslami finansın kendisini tam anlatamaması ya da insanların tam anlamamasından ve anlamak istememesinden kaynaklı.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütme devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Her bankanın kendi danışma kurulu var bu daha önceki adı fetva kuruluydu sonra Danışma Kurulu adını aldı. Danışma Kurulu en az 3 hocadan oluşuyor ilahiyat profesörlerinden ya da bu konuda ihtisas yapmış kişilerden, o 3 kişinin görüşleri alınarak yapılıyor ne ürün varsa ne uygulanacaksa bu üç kişinin görüşü alınıyor bu 3 kişinin en az 2 tanesi uygundur derse ondan sonra o ürün kullanılıyor. Bir de şimdi katılım bankacılığıyla beraber normalde bankalar birliği var birde katılım bankalar birliği var bir de onların danışma kurulu var bu biraz daha bütün bankaların tepesindeki gibi Danışman Kurulu gibi oldu. Onların da genelde kararları birbiri ile çelişmezler hemen hemen bütün hocaların aldığı kararlar aynıdır ama bankalar bazısını tercih etmiyor. Mesela biz de şu anda ihtiyaç finansmanı diye bir ürün var x katılım bankası olarak kullanan ama diğer bankalarda yok

diğer katılım bankaları bunu kullanıyor normalde fetva aynı fetva sadece herkes aynı uygunluğu alıyorlar suistimale açık olduğu için bir kısım bunu kullanmayı çok tercih etmiyor bir kısımda da dikkat ederek kullanabilirsiniz gibi yöntem sunuyor temel çalışma tarzları bu. Hem İslam hukukuna uygun olarak yapıyor, fark ne diğer bankalara baktığımız zaman bizde demin söylediğimiz gibi mevduat getirdiğiniz zaman burada kar payı alırsınız kar payının da temel farkı vade sonunda ne kadara alacaksınız net olarak belli değildir net olarak belli olan bazı ürünlerde vardır kira sertifikası vs gibi ama temel katılım bankacılığında kullanılan ürünler belli değildir. Ticaret kısmından veya bizden kredi fonlama yapıldığı zaman kredi kullanıldığı zaman orada da siz bizden parayı almazsınız. Aslında biz mal alırsınız size satarız malı peşin alıp vadeli satıyoruz siz de vadeli fiyat kullanmış oluyorsunuz. Burada yine çok suistimal edilen insanların İslam hukukunda bir ticaret yapıyorsanız alım-satım yapıyorsanız başta konuşulur ve biter, ben sana fincanı satıyorum, bu fincan ne kadar 5 lira siz buna bana 6 ayda ödeyeceksiniz ben de size hemen fincanı vereceğim diye anlaştık bu sözleşme akit yapıldıktan sonra ben size fincanı verdikten sonra bir işlem bitmiştir aslında ama bizim günümüzde şöyle bir şey var biliyorsunuz özellikle bireysel kredilerde normal bankalar için söylüyorum işlem yapıldıktan sonra oranlar 2 liralık kullandınız sonra oranlar değiştiğinde banka, 'bunu siz yeniden yapılandırmak zorundasınız' diyor normalde bu katılım bankacılığı mantığına aykırı çünkü biz ticaretimizi yaptık bitti ben ona göre de diğer havuzlarımızdan kar payımı dağıtacağım ama bu yasal bir zorunluluk olduğu için bankalar istemese de yasal olarak bunu tekrar yapılandırma yapmak zorunda kalıyoruz en büyük problemlerden biri bu. Demin söylediğimiz nokta bu İslami usullere göre çalışıyorsanız bu konuya hassasiyet gösteriyorsanız sizin yeniden yapılandırma istememeniz lazım çünkü ben size ev satıyorsam, arabası satıyorsam ben onu size sattım bitti, sonra o işlemin kapanması lazım, siz bir yerden mobilya aldınız buzdolabı aldınız buzdolabının fiyatı düşünce diyor musunuz kardeşim ben buzdolabını 10 liraya aldım ama 8 liraya düştü ben 2 liramı istiyorum demiyorsunuz de mi ama katılım bankalarının böyle bir şey söylenebiliyor yani uygulamalarda yaşanan en büyük problemlerden biri de bu.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Nesnelerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Diğer bankaların sunduğu teknolojileri katılım bankacılığı da kullanıyor özellikle döviz altın alım satımların da bizim 5gün 24 saat alım satımı yapılan bir ürün varanında işlem yapıyorsunuz birçok bankada, ilk çıkaran banka alt yapı olarak çok hızlı ilerlemeye çalışıyoruz diğer bankaların yaptıkları uygulamaları, yatırımları yapıyoruz ilerlemeye çalışıyoruz. Yapay zekayı kullanan diğer bankalardan hiçbir farkımız yok ama günümüzdeki en çok sorun bu sanal paralar coinler vs bunları biliyorsunuz bizim bankanın danışma kurullarında, arkasında resmi bir güç olmadığı için uygulama yapması

genel olarak kabul edilmiyor şu anda hiçbir Katılım Bankası'nda blok zincirle ya da Coinlerle ilgili herhangi bir işlem yok onlara daha bir güvence gelene kadar da sanırım orda herhangi bir işlem olmayacak.

-Blok zincir hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Söylemek istediğim bu, bu kayıt sistemlerinin arkalarında bir mevcut güç olmadan bir program kurulmuş bununla beraber bir varlık alım satımı yapıyor. Katılım bankalarının Danışma Kurulları diyor ki, sizin bu zincir yapan işlemlerde arkada yasal bir dayanak olmadığı için ve gücün devlet otoritesi temsil etmediği için sanal bir şey olduğu için arkada bunun bir anda ortadan kaybolma ihtimali var, kapanma ihtimali var, bunu tutacak herhangi bir güç yok, bunun arkasında bir devlet yok herhangi bir yasa yok bunun kullanılmasının doğru ve helal olmadığı görüşünde. Şimdi de Bitcoin ile buna benzer tüm işlemlerde arkada bir yasal yapının olmaması sebebiyle bu tür işlemlerin yapılmasında fetva vermiyorlar, bugün fetva verilmeyen uygun görülmeyen bir şey daha sonra uygun görülebiliyor, o da şundan dolayı bunda da aynı şey oluyor coinler de bu sistemin kullanılmasında eğer arkasına bir yasal dayanak gelirse veya iyi bir otorite gelir ve bunu desteklerse evet bunlar kullanılabilir, kullanılabilir derken uygun görülebilir belki ama şu an için kesinlikle katılım bankalarda bu uygulamaya yapılmıyor diye biliyorum.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Bankadaki tüm verilerin saklanması müşteri bilgilerini vs saklanması yasal bir çerçevesi vardır siz istediğiniz gibi saklayamazsınız banka belirli zorunluluklar tutuyor bu şekilde saklayabilirsiniz, şuralarda paylaşabilirsiniz gibi ve nasıl yapılacağı konusunda yasaların belirlemiş olduğu zorunluluklar çerçevesinde yapılıyor yani siz kafanıza göre müşterilerin verileri söyle saklayacağım diye söyleyemezsiniz. Niye? Ne kadar internet kullanacağınız sanalı ne kadar kullanacağınızı ne kadar kâğıt kullanacağınızı, hangi bilgilerinizi nerede ve ne kadar süre saklayacağınızı ve tamamını yasalar doğrultusunda çalışıyorsunuz deminde aynı şeyi söyledim ama blok zincir bir kayıt sistemi nasıl çalışıyor bildiğimtek şey sanal paralar üzerinden kullanılıyor onun dışında başka bir şey bilmiyorum eğer sanal paralarla ilgili bir şeyse deminde söylediğim gibi şu anda o sistemle ilgili herhangi bir şey yapamıyoruz.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

-Bankacılık üzerinde bir etki yapması için öncelikle bunlar devlet tarafından kurulabilir olduğu söylenmesi lazım arkasında yasal dayanak olması lazım ve bunlar oluştuktan sonra kullanabildiğiniz zaman şu anda zaten sistemin yapısı belki farklıdır ama artık bankaların internetle beraber uzaktan müşteri edinme gibi bir durum var bizim yeni sistemle biliyorsunuz artık müşteri bankaya gitmeden kimliğini taratarak bunları yapıyor.Normal bizim bildiğimiz internet ile kaydedilen sistem nasıl kullanıldığını bilmiyorum o konuda bir şey söylemek istemiyorum ama sanal para üzerinden giderek söylemeye çalışıyorum bankaların burada bilgilerini saklanmasının güvenli olduğunu söylüyorsa o zaman herhangi bir sıkıntı olmadan bilgisini saklayabilecektir. Şöyle bir şey söyleyeyim şu anda işte maille bilgi alıp verebiliyoruz paylaşabiliyoruz ama bankalar, mesela WhatsApp çok kullanabilir bir uygulama hemen hemen her yerde kullanılıyor bizde kullanıyoruz ama mesela orda müşteri ile ilgili herhangi bir bilgi alıp vermemiz yasak, normalde işlem yaparken biz müşterimize senin şu kadar bakiyen var senin hesabında şu var gibi bir bilgi paylaşamıyoruz oradaki bilgilerin çok kullanılabilir olmasına rağmen bir işlem yapamıyoruz müşteri bilgisini herhangi bir şeyi kişiye özel bilgi paylaşmamamız belirtiliyor ve aslında bunun suç olduğu buradan herhangi bilgi kaçağı olduğu zaman müşterimizin mağdur olacağı söyleniyor. Burada söyleyeceğim şey şu, yasalarca bir dayanak olmadığı için yasalar bunu kabul etmediği için bankacılık açısından uygun değil çünkü insanların paralarıyla bütün kişisel bilgileriniz, adresiniz, doğum tarihiniz, numaranız gibi her bilginiz var burada. Ayrıca para, varlık gibi şeylerin birçok insan bir başkasının bilmesini istemiyor özellikle paranın bilinmesi çok daha sıkıntı yüksek tutarda paraların insanların Allah korusun yanlış şeyleri bilmesi halinde can güvenliği ortadan kaldırılabilir o yüzden herhangi bir veriyi biz banka olarak veriyi saklamamız gerekiyorsa bunu yasalar tarafından kabul edilmiş belirlenen, mesela evet bunu kullanabilirsiniz bu bilgileri saklayabilirsiniz demesi lazım ki saklayabilelim yasal dayanakları çok kabul olmuş herhangi bir şeyi bir sistemde kullanamıyoruz öyle söyleyeyim.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Kripto paralar, benim şahsım adına söylemek istiyorum, elektronik paraların çok kullanacağını söylüyorum merkez bankasının bu tarz paralar çıkarması şu anda bizim böyle, Merkez Bankası bunun uygun olmayacağını söylüyor şu an içinde böyle bir şey çıkarması bunun arkasında Merkez Bankası varsa eğer zaten sanal para var para sağa sola çok rahat hareket edebiliyor herkes en azından şu anki bilgilerime göre söylüyorum kağıt paranın 1 TL olması veya demir 1 TL olması ile aynı Merkez Bankası'nın çıkardığı sanal para olması için hiçbir fark yok eğer Merkez Bankası bunu belirliyorsa işlemleri nasıl yapacağını belirliyor kağıt, sanal vs olması size hiçbir kazanç etkisi yok sanal paralar şu an çok talep görmesinin sebeplerinden biri değerlerinin çok hızlı değişmesi ikisi kayıt dışı yasal olmayan şeylerin bir yerden bir yere taşınmasında çok rahat olmasından dolayı, yani

siz bitcoin alıp başka tarafa bitcoin götürdüğüm zaman bu herhangi bir sisteme girip oradan bozdurayım diyorsanız uyuşturucu, Kara Para, ne tür paranız varsa bunları aklayabilirsiniz bir yerden bir yere taşıyabilirsiniz ama Merkez Bankası bunun arkasında ise, eğer Merkez Bankası çıkarıyorsa o zaman banknotlarda olduğu gibi geçeceği için bu cihazın ortadan kaldıracaktır. Merkez Bankası çıkarabilir ama çıkardığı zaman aynı cazibelerini korur mu bilmiyorum. Eğer Merkez Bankaları çıkarır da bütün önlemleri alırlarsa işte zaten bankalar kaydı parayı kullanıyoruz ki yani bir yerden veri para gitmiyor oda onun gibi bir yerden bir yere çok rahat gönderilebilecek bir şey olacaktır. Ama şu an için Merkez bankalarının geçen ki konuşmalarında şu vardı çok sıcak bakılan ya da çok yapılması düşünülen bir şey değil.

-İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Kripto paralarla ilgili bildiğim çok detaylı bir bilgim yok, biz de şu var zaten işte bir ürün çıkıyor bizde şahsımız adına kullanacaksak, alacaksak orda görünüyor bizim hem danışma kurulumuz hem de bizim diyanet işlerindeki, grubundaki helal değil dediği zaman orayla bizim işimiz bitiyor, çok fazla detay bilmiyoruz işin doğrusu ben bunu sizden duyuyorum helal kripto para çıkarıldığını ben bilmiyorum öyle bir şey olduğunu çünkü bilmem gereken bir şey olmadı. Niye? Çünkü diyanet işleri diyorki kardeşim bunun arkasında böyle bir şey olduğu için kullanılması caiz değildir. Bizim bankada bu şekilde görüşüyor fetva kurulundan böyle bir şey geldiği zaman biz çok detaylı bir şey araştırmıyoruz o yüzden işin doğrusu ben çok detaylı bir şey bilmiyorum bir şey söylersem yanlış bir şey söylemiş olurum.

- Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

- İslam bankacılıkla ne kadar kullanılabilir bilmiyorum söyle bunun bize sağlayabileceği en büyük avantaj ne olur diye düşünüyorum hani Kripto paralarda bir yerden bir yere rahat transferiyle ilgili bir şey olabilir, şu anda öyle bir şey kabul etmek lazım İslami coğrafyada bulunan birçok ülkenin dış işlemlerinin dolar ve euro yaptığı zaman bunlar işte Amerika sürekli kontrol ediliyor onların istemediği bir yerde alışverişini yapma bunu çok zor olduğu için bu konuda bizim elimizde olmayan bir şey ama öyle bir şey yaparken en son biz gri listeye alındık biliyorsunuz biz bir şey yaparken daha çok sorguya tabii olacak bir şey. Bu sisteme geçiş sebebi ne olabilir belki bu coğrafyada bulunan firmalar, ülkeler için de daha çok transfer olabilir belki ama bunun bu bankacılığın düzeni, şu anda bir tane

kadar yapılmıyor desek bilebirçok yerde marketle insanları giderek o firmadan al ben bunu ödeyeceğim gibi hani çok detaya girmeden söylüyorum ticaretler yapılıyor bu özellikle Amerika, Avrupa bankaların dışında kalacağı için örnek veriyorum yanımızda ki İran'dan yapan bir müşterimin işlemlerini daha rahat oradan karşılayabiliriz işte tam burada devre giriyor buna dünyaya yönetmekte olan bir şekilde izin verirler mi bugün Amerika'nın ya da başka ülkenin bu konuda çok serbest bırakmadığı sebebi de bunu yaptığı zaman paranın denetimi şu an da dolardan dolayı ellerinde olan bir şey ellerinden çıkacak siz istediğiniz gibi istediğiniz şeyi yapabilirsiniz, para gönderebilirsiniz ve ya para getirebilirsiniz ve bunu onların kontrolüne girmeden yapabilirsiniz hatta onlara pay vermeden yapabilirsiniz bu da çok istenilecek bir şey mi? Onların çok isteyeceği bir şey değil yapılırsa İslami bankacılık için iyi olur bence gelişmesini, büyümesini sağlar, hızlandırır ülkenin de gelişmesini büyümesini sağlar ticaret hacimlerini artırır tüm bunlardan dolayı da izin verirler mi kısa vadede sanmıyorum.

- Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?

-Dönüşmez diye düşünüyorum çünkü dediğim gibi eğer siz bu teknolojiye uyum sağlayamazsanız ya da bu teknolojiye yasal şeyler olması lazım yasal olarak belirlenmesi lazım eğer onu belirleyemiyorsanız evet şu anda bitcoinin bir sürü alt coini var ama bunlar bankalar aracılığıyla çok sınırlı hareket ediyor ve siz kayıtlı olan kendi ülkenizde ve resmi olan işlemleri bunun üzerinde yapamıyorsunuz, ancak kayıt işleminiz varsa bunun üzerinden yapabilirsiniz, transfer edebilirsiniz o yüzden bankacılık sisteminde yasalar bunun önünü açmadıkça bütün o sistemin çok gelişmesinde çok mümkün değil ancak o sistemin büyümesi ve bankacılıkta entegre olduğu bir şey çünkü bankacılık hani yasal alt yapısı olan bütün sistemi ona göre inceleyen oradan gelen verileri kabul ettiği için çok rahat kontrol edilebiliyor herhangi bir hesabıma gelen parayı istediği zaman gelip benden isteyebiliyor kontrol edebiliyor.Devlet bu sistemle yürümesini istiyor gelişmesi bankacılığı yıkar mı onu bilmiyorum ama bankacılıkta uyumlu olmadığı sürece çok gelişme şansı yok bankacılıkta uyumlu olması da yasal yapısının oluşmasına bağlı.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Operasyonel maliyetlerin fazla olması bu tamamen bizim alım-satım işlemi yapıyoruz deyip bunun yasal olarak idare oluşturması ile ilgili, yoksa biz Katılım bankacılığı yapıyoruz diye operasyonel çıkmıyor tam tersi biz diyelim ki, İslami olarak bir işlemin yapılabilmesi için yazılı olması gerekmiyor fatura istendiğinde ben yaptığım işlemin fatura

göstermek zorunda değilim normalde bu bizim dinimizi her hangi bir sözleşmede her hangi bir mal alım satımında sözlü akit yapabilirsiniz, ben bunu alıyorum aldım sattım diyebilirsiniz. Aslında böyle yapıldığı zaman diğer bankalardaki işlemlerden hiçbir farkımız kalmıyor ben gönderiyorum gönderdim alıyorum aldım bizim operasyonel maliyetini daha fazla çıkaran şey ne? Biz bunu belgelendirmek istiyoruz herhangi bir şeye sebep olmamak için insanlar acaba ben işte bu malı alıp başka tarafa gönderirken burada bir katılım bankacılığının dışına çıkıp kar payının dışına çıkıp, kar zarar ortaklığının dışına çıkıp birilerine para aktarımı olmasın diye yapılmış bir şey, bu yüzden şu anki bilgimle söylüyorum hangi sistemi getirirseniz getirin siz arka tarafta malla ilgili evrağın zorunlu olduğunu için diğer bankada böyle bir evrak zorunlu olmadığı için ister istemez maliyet çıkacaktır siz her zaman bu işi +1 yapacaksınız, operasyonel işi fazla yapacaksınız bugün evrakı kağıt olarak istiyorsunuz yarın internet istersiniz sanal olarak gelir ya da blockchain teknolojisi ile gelir ama bir yerden bir şekilde istemeniz lazım bunu konvansiyonel bankalar sizden bunu istemeyecektir istemediği zaman sizden her zaman 1- 0 avantajlı olacak yani ne zaman bu kalkar herhangi bir teknoloji ile değil de biz bu yapmış olduğumuz işlemleri, ya kardeşim bu fatura burada zorunlu belge değil sözlü beyanda biz bunu veriyoruz dediğimiz zaman operasyonel maliyeti otomatik sıfırlamış oluyor ama o da olacak şey değil, çok da olacak gibi görünmüyor.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Deminden beri bildiğim kadarıyla uygun olmadığını söylüyorum, bildiğim kadarıyla riskinin çok fazla olması bir yandan her şeyin ortadan kaybolabilir olması arkada yasal bir dayanağın olmamasından dolayı bankaların fetva kurumları buna uygun değil diyorlar yarın her şey değişebilir bugünkü koşullarda uygun değil yarın yasal süreçler olduğu zaman arkasında insanların bir anda fakirleşmesi servetin elden bir anda çıkmasına sebep olacak durum ortadan kalkınca, kalkacak düzenleme yapılırsa kullanılabilir tamamen nasıl kullanıldığına, kullanacağına bağlı.

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkân verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Bunu hem Türkiye’de hem dünya da biz biraz daha geriden gidiyoruz bunu devlet elden çok kaçırmak istemeyecektir ve bir anda bizim bu teknolojiye geçme şansımızda çok yok gibi duruyor o yüzden bu sürecin çok uzun süreceğini düşünüyorum ama şöyle bir şey söyleyeyim benim bu altın transferlerinde de aynı şey olmuştu. Şimdi yanlış bir şey söylemek istemiyorum ama Amerika, Avrupa ülkeleri bu ve benim görüşüm beni bağlayan bir şey bu, herhangi bir sebepte bulunarak Müslüman coğrafyayı sıkıştırıyorlar bunlar üzerinde sürekli bir baskı oluşturmaya çalışıyorlar derler ya her şey incelendiği yerden kopar ama zulüm en masum yerden kopar diye bu tür baskılarının çok gelmesi İslam

lkeleri arasında kopukluklara ya da insanların fakirleþmesine sebep oluyor çok gereksiz baskı yaparak senin o ülkenin refahı engelleyecek duruma geliyor. Eğer idareciler biraz daha prangalardan kurtulmak isterlerse dünyanın kabul etmiþ olduğu, alıþveriþi dolarla yapıyorsun ve ya euro ile yapabiliyorsunuz bunu yaptığımız zaman da para adamın parası olduğu için ‘ben kime istersem sen ona verirsin eğer istemediğim birine gönderirsen ne almıþ olursan ol o zaman ben de senin yaptığını yaparım sistemimi kapatırım kullanamazsın’ diyor, iþte insanlar üzerinde sürekli böyle baskı oluşturuyor bu baskı çok artar ve dönülemez bir noktaya gelirse veya insanlarok çaresiz kalırsa,ben de bunu yapıyorum kendi lkemde yavaş yavaş bir Şeyler yapmaya alışacağıım gibi o demin söylediğimiz zulmü çok fazla olduğu yerde insanlar çok daralırsa başka bir sisteme blok zincirsistemine başka transfer sistemine geçebilir.Türkiye’de bu yüzden süreç ilerlerse ancak bu Şekilde ilerler iþte bu gri liste bir anda çıkan bir Őeydi sürekli bir baskılar bir Şeyler oluyor sadece bizde değil bakarsanız bütün Müslüman ülkelerde buna benzer Şeyler oluyor, onlar da bir gün derlerse yeter kardeşim niye biz sürekli bunu, düşünsenize ben yanımdaki komşumdan bir Şey alacağım İran olabilir Irak olabilir Katar olabilir Arabistan olabilir kullanacağım para dolar olacağı için ya da euro olacağı için ben bunu Amerika izniyle yapabiliyorum onun izin verdiği müddetçe, izin verdiği kadarıyla alım satım yapıyorum yada iþte kardeşim Ayşe’ye verebilirsin Fatma’ya veremezsin dediği zaman ben Fatma’ya işlem yapmıyorum bu boyutta insanlar ya biz bundan kurtulalım dedikleri zaman blok zincir teknolojileri çok hızlı bir Şekilde geliştirebilir insanlar darda kalınca ya da belirli bir sıkıntıyı aşmak istedikleri zaman çok hızlı çözümler bulabilir. Giden süreç ile aslında buraya gidecek bir süreç böyle bir Şey olursa olacağını düşünüyorum ben çok hızlı bir Şekilde değişeceğini düşünüyorum, olmaz dediğimiz, çok uzun sürer dediğimiz her Şey çok hızlı bir Şekilde bu uygulamaya geleceğini düşünüyorum.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İşlami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- şöyle söyleyeyim ben deminki konuşmadan yakalanamayacağını düşünmüyorum o ilişki bir Şekilde kurulacaktır hatta o süreci hızlandıran tam olarak Şey iþte İşlami kesim üzerine yapılan baskılar sonucu oluşacaktır buradaki problem şu ama siz bu sistemi kullanmaya başladıınız zaman diğer taraftan sonuçta ticaret ağırlıklı kısmı da Avrupa veya Amerika’yla yapılıyor oradan gelen bir Şey ile yapılıyor orayla ilişki nasıl kurarız iki tarafı da terazi gibi idare edip kurtarma şansınız varsa evet çok hızlı bir Şekilde o sistemi geçirirsiniz onu da kullanabilirsiniz onu da kullanabilirsiniz ama şu anki sistem çok hızlı bir geçiş şansın yok o yüzden ne olacaktır? Muhtemelen biz buraya çok hızlı geçelim, yapalım desek de diğer tarafların da bunu kabul etmesi lazım ve o sürecin beraber ilerlemesi lazım gibi görünüyor ama tekrar ediyorum daha önce de söylemiştim bir Şey başladığı zaman siz ne kadar karşı durursanız durun paranın tarihine bakarsınız kağıt para

çıktığında da ilk başta da insanlar alkışlayarak karşılamadı bunların hepsi altına gümüşe geçildiği zaman, banknotun altın karşılığı kaldırıldığı zaman hep böyle bir sıkıntılı oldu olur mu olur mu diye sonra sistem buraya geldi bu sanal para da ya da orada kullanılan sistemlerde evet biraz tepki gelecek, biraz zor olacak ama bir şeyi başladığı zaman durdurmak gibi bir şansı yok, eninde sonunda geçilecek o yüzden örtüşeceğini düşünüyorum ben.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- Çok böyle blok zincirinin nasıl çalıştığını bilmiyorum, deminde yapılan konuşmada temel olarak söylemek istediğim şu ticarete kullanılan her şeyde biz dövizle işlem yapma zorunluluğundan kurtulmamız lazım bana göre bunun kurtulmasında en görünen altınlardı bir ara altında işlemler yapılacak ama bu çok hızlı ilerleyemedi belki tutarlar çok büyük olduğu için bu sanal paralarda nasıl bir alt yapı koyacaklarsa bununda dolara euroya bir benzeri para sistemini alternatif sistem kurularak oradaki zorlukların aşılabileceğini düşünüyorum aşılması gerektiğini düşünüyorum yani.

- Çok teşekkür ediyorum kabul ettiğiniz için.

- Rica ederim inşallah faydalı olmuştur.

Katılımcı B

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Özellikle Türkiye krizlere alışkın bir yapısal kırılganlığa sahip ekonomik anlamda özellikle 60'lı yıllardan sonra işte Türkiye örneğini verecek olursak Türkiye'de tek partili hayattan çok partili hayata geçiş sonrasında işte Menderes dönemi daha çok 60'lı yıllar ama 60'da darbe, 70'te darbe, 80'de darbe bu darbeler sonrasında bankacılık sektöründe bu anlamda daha doğrusu ekonomik anlamda yapının kırılgan olması bizi beraberinde İslami finans uygulamalarının Türkiye'de hele ki % 99'u Müslüman olan bir ülkede daha evvelenden neden katılım bankacılığı yokturun sorgulamaları ile birlikte aslında 1980'ler ile birlikte ülkemizde başlıyor katılım bankacılığı. Geldiğimiz noktada da açıkçası kamu katılımlarının 2015'te bankamızla birlikte başlattığı süreç keşke daha önceden katılım bankacılığının ülkemize yer alması gerekliliğini arz ediyor. Küresel krizlerin yaşanması ülkemizde katılım bankacılığı veya konvansiyonel bankacılığını devam etmesi yani her kriz ortamı bir fırsat beraberinde yaratıyor, bu noktada da biz özellikle de son yaşadığımız kırılgan dönemlerde katılım bankacılığı biraz daha sektöre can suyu verdiğini düşünüyoruz o anlamda yaklaşık %4,5 olan seviyelerden %8'li seviyelere ulaştırmış olarak kamu katılım bankalarının olumlu etkilerini görüyoruz.

-Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- İslami finans uygulamaları biraz daha ürün yelpazesini genişletmek durumunda kaldığı öz eleştirisini yapıyoruz açıkçası ama zaman zaman ürünlerimiz bankamızın öncülüğünde başlatılan aslında katılım bankacılığı kar zarar ortaklığı projeleri işte murabaha, tekafül gibi ürünleri yaygınlaştırılması amacıyla biraz daha kamu tarafında kuruluş amacı güdüyordu bu noktada biz açıkçası konvansiyonel bankalardan fark yarattığımız noktaların başında daha önce konvansiyonel bankada çalışmış biri olarak söylüyorum, atıyorum bir kredi kullanılacaksa amacına yönelik kullanılması yani firmaların biraz daha sağlıklı büyümelerine engel olma noktasında da biraz daha katkı sağladığımızı düşünüyoruz onun dışında masraf uygulamaları konusunda bir özel veya konvansiyonel bankalarda işte tahmin etmeyeceğiniz masraflarla karşılaşabiliyorsunuz ama katılım bankacılığında işte neyse sunulan hizmet onun başta el sıkıştırılarak vekalet sistemi ile yürüyor, kurban vekaleti gibi başta el sıkışarak ticarete aracılık etme noktasında yolumuza devam ediyoruz ürün yelpazemizi biraz daha genişletiyoruz. Şimdilerde ister kredi kartları, bireysel kredi kartları var yeni dönemde şirket kredileri kartları da gündeme gelecek pos var onun dışında yatırım bankacılığına yönelik birtakım çalışmalarımız bu noktadan biraz daha ürünlerimizi çeşitlendirerek rakiplerimiz olan konvansiyonel bankalarına daha fazla pay alma yolunda gideceğiz inşallah.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütmeyle devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Yine söz arasında biraz biraz bahsetmiştik aslında ama şöyle işte 80'lerde Albaraka ile başlayan ardından Kuveyt Türk, Türkiye Finans, 2015'te Ziraat Katılım devamında Vakıf Katılım ve şimdilerde Emlak Katılım ile 3 Kamu Katılım Bankası 3 özel Katılım Bankası gün geçtikçe pazar payımızı büyütüyoruz işte %4,5'lardan %8'lere geldik ama ana hedefimiz %15 seviyelerine çıkarmak, bunun için daha çok müşteri odaklı çalışıyoruz, nedir müşteri odaklı çalışmak? Hiç daha önce katılım bankaları ile tanışmamış müşteri aslında bizim öncelikli kitlemiz zaten katılım bankacılığıyla çalışmış müşteriler daha önce bu bahsettiğim özel katılım bankalar tanışmış müşterilerle tabii ki müşteri ediniyoruz ama o noktada ama onun dışında ilave olarak asıl hedeflediğimiz kitle katılım bankacılığının kafalardaki hep soru işaretleri biraz daha operasyonel yükünün fazla olduğundan dolayı tercih edilmiyor olması, biraz daha çalışarak psikolojik olarak onların aslında kafalarında oluşan soru işaretlerini gidermeye çalışıyoruz, biraz daha samimi duyguların olduğu her ne kadar teknoloji gelişmiş olsa da insan odaklı bir çalışma sistemi bankacılık sektörü bu tarafta da biz katılım bankacılığının doğru ürünlerini daha iyi anlatarak gün geçtikçe pazar payımızı büyütmeyle çalışıyoruz.

-Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Nesnelerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Bu konuda da bizim açıkçası IT bölümümüzün gerek diğer birimlerimizin işte pazarlama ve diğer iş kollarının çalışmaları var, satış strateji bölümümüzün bu konuda çalışmaları devam ediyor, Yapay Zeka sistemi konusunda şöyle bir şey yaptık, kısa vadede biraz ondan bahsedebilirim öncelikle normal şartlarda biraz her bankada katılım veya konvansiyonel bankalarda, bankaların çalışanlarına işte bir hedef gerçekleştirme çeşitli periyotlarda bir okuldaki karne gibi düşünün bunu bu karneye her 3 aylık dönemde sorgulama noktası olur bu noktada o karneleri yani o hedefleri normalde kişiler verirdi ama artık yapay zekayla hedefleri verdirmeye başladık sizin bir karneniz var yapay zekalar gerekli hesaplamaları yapıyor mevcut durum uygun bulduğunda üzerinde ne yapması gerektiği çalışanda o hedefine göre o periyotta çalışmasını gerçekleştiriyor ürün anlamında özellikle blok zincir tarafında konvansiyonel bankalarının bile çok daha verimli işler çıkarmadığını görüyoruz o konuda biraz daha hem katılım bankacılığı hem konvansiyonel bankacılığı biraz daha kendini geliştirmesi lazım buna yönelik yasal mevzuatların oluşması gerekiyor ama özellikle dünyada çok fazla hukuken bir mütevellimiz oluşmadığı için biraz da o kısım eksik kalıyor herhalde biraz da bir blok zincir tarafında herhalde o biraz yasal prosedürlerin gerçekleştirilmesi aşamasında gelirse özellikle bankalarda mutlaka adım atacaktır.

- Biraz da merkezi olmamasından kaynaklı galiba

- Evet evet mutlaka biraz da onun etkileri var herkesin aynı düşüncede olduğu veya bir yere bağlı olduğu nasıl BBKD var başımızda bizim blok zincirde atıyorum bir birime mutlaka bağlı olmalı, global olarak bağlı olmalı mutlaka.

-Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Veri güvenliği olarak yani şu anda dediğim gibi blokzincir duyulan çok şeyimiz yok İslami bankacılık tarafında en azından bizim bankamızda olmadığını biliyorum ama IT birimimizin buna yönelik bize bazı soru cevap şeklinde hani geçsek geçtiğimizde artıları eksileri gibi bununla ilgili mutlaka arka planda çalışıyordum şubetarafında onun yansımalarını çok göremiyoruz açıkçası.

-Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Şimdi bankacılıkta her ne kadar teknolojik gelişmeler ve odaklı ürünler yapılsa da hala bırakın blok zinciri normal kredi sözleşmeleri bile fiziken alınmıyor bazı hesap açılmalarvesaire işte şubemize gelmeden, biliyorsunuz ve işte internet üzerinden hesap açılmaları ama kredi ilişkilerinde mutlaka şubemize davet ediyoruz diye bir uyarı görürsünüz çünkü ıslak imza olmadan burası sorunlu hale geldiğinde kredi yasal mevzuat gereği davalarda Türkiye'de elektronik imzalı sözleşmeler kabul edilmiyor bu yasal sözleşmeler daha hukuken bir yasal zemin oluşturmadığı için bu tarafta da mutlaka yenilik getirecektir ama öncelikle bankacılık sözleşmelerinde bir akıllı sözleşmelere bağlanması lazım ondan sonra kuvvetli muhtemel bu tarafa da yenilik getireceğine düşünüyor.

-Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Böyle bir gözardı edeceklerini düşünmüyorum mutlaka bir çalışmaları olacaktır yasal zemin oluşturmaları lazım onun ama bir taraftan da oluşturulan bu etkinin dünyaya olan olumsuz olabilecek olası hasarlarında mutlaka bir denkleme değerlendiriyorlar diye düşünüyorum çünkü her ne kadar kripto para işte elektronik ortamda al sat kolay bir mekanizma olsa da işte futbol kulüpleri girdi biliyorsunuz en son onun dışında neredeyse her markanın kripto parası oluyor gibi o ederi değeri gösterende ,basit bir iktisat teoremi talep arz dengesi aslında bir şeye talep varsa fiyat yükselir talep düşerse fiyatta otomatik olarak düşer anlamında ama yasal zemine baktığımızda dünyada konvertible dediğimiz o yaygın olay 3 tane para birimimiz var bunlardan bir tanesi dolar, bir tanesi euro, bir tanesi de sterlin diyebiliriz işte sonrasında franktır dinardır vs gidiyor ama asıl global konvertibl olan yaygın olan dolar işte bu nasıl, bu doları piyasadan çekme anlamında veya etkisini azaltma noktasında Amerika'nın bu noktadaki şeyi çok önemli olacaktır isteği veya isteksizliği yani kripto paraların devreye girmesi ile kendi parasının değer kaybedeceğini düşündüğü noktada bu sisteme izin vermeyeceği kanısındayım düşüncem o aslında.

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- İslami finans tarafında enstrüman olarak biz işte gümüş altın birtakım emtialar bu noktada çok da yabancı değiliz aslında işte sen bana şu işi şu kadar yap Ben de sana şu kadar buğday veriyorum mısır veriyorum veya şu kadar kadar gümüş veriyorum gibi Yani para biriminin dışında da bir takım şeyler buna trampa diyoruz el değiştirme de bunlar kullanıyordu kriptopara tarafında İslami finansa uygun enstrümanlar geliştirilebilir mi geliştirilebilir tabii ki doğru anlatıp o inanca hassas insanların da bu duygularını dejenere etmeyecek veya o duygularını kullanmayacak bir şey yaratılırsa bu tarafta da mutlaka kişilerin tercih noktası olabilir diye düşünüyorum.

- **Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?**

- Şöyle amacının dışında kullanılmaya başladığı noktada, nedir o açalım onu işte daha önce yine bahsettiğim gibi borsadaki hissesi olan firmalara Normal şartlarda katılım endeksinde olan firmalara İslami finans gereği talep olabiliyor yalnız özellikle yurtiçi Türkiye'deki borsa eğer kişi uzun vadeli yatırım isteyip o şirkete ortak olup onun karınazararına neyse dönem sonunda yani oradan bir gelir elde etme planı ile yola çıkıp oraya bir yatırım yapıyorsa bu kanımca helal tabii ben burada danışma kurulu üyesi değilim ama sadece görüşümü söylüyorum bunun dışındaki sadece günlük al satlardan ben kriptoyu aldım şu kadar oldu 1 günde hiç çaba sarf etmeden kazanmak zaten bizim İslami inanışımıza çok uygun değildir diye düşünüyorum alın teri olmadan sadece bir takım şeye insanların bir şeye talep etmesi ve karşılığında bir şeyin değerinin yükselmesi bu çok bana sıcak gelmiyor açıkçası emek olmadan kazanılan her kazanç kanımca helal değildir diye düşünüyorum ama bu yine benim görüşüm fetva kurulu değilim.

- **Biraz da belirsizlikten kaynaklı sanki?**

- Tabi bir tarafında da o var ama örnek verdiğimizde de bize şunu örnek verdiğimizde bize bunu diyecekler altında bir yatırım aracı onunda yukarı gideceğine veya aşağı yönlü gideceğini bilen yok o zaman odamı haram veya işte belirsizlik olması zaten belirli olduğunda yani atıyorum biz de nasıl vadeli mevduat konvansiyonel bankalarında var mevduatın yatırıyor bir ay sonra belli orandan ne olduğunu ne geleceğini biliyor bildiği nokta da zaten faizli bankacılığa dönüşüyor şöyle anlatayım mesela bugün 1 Milyon TL 1 ay vadeli şu orandan şu faiz oranıyla dediği nokta da zaten ay sonunda aldığı o faiz oluyor faizin İslam hukuki gereği haram olduğunu hepimiz biliyoruz Kur'an-ı Kerim inancımız gereği katılım bankacılığında zaten bu netlik yok 1 Milyon TL ay sonunda % 12 mi gelir %10 mu gelir %8 mi gelir bu bilinmezlik var katılım bankacılığında bu bilinmezlik mutlaka bir yukarı yönlü olacağı nette bu ticaretle elde edilen karlardan havuzda birikme var o havuzda dediğimiz şey aslında oradan bir mudilere para yatırımlara kar payı aktarımı oluyor bu gibi şeylerde işte blok zincirde ya da Kripto para türlerinde Bitcoin veya diğer alt coinlerde herkes biliyor ki işte yukarı yönlü gidiyor Herkes bir şeyin arkasında daha ne olduğunu bilmeden sadece hızlı para kazanma hızlı zengin olma peşinde olduğu için birtakım olumsuz anlamda olumsuz anlamda zararlarını şöyle görüyoruz gerçekten Belki de yatırım'a gidilecek yatırımdan emekten kazanacak geliri veya bir işletme kurulacak o işletme kurulmadığı için onun yanında çalışabilecek bir iş gücünün kaybına da neden oluyor bireyselliğe döndüğü bu noktada işler herkes ben yatırdığım kadarını kazanayım Tamam bir belirsizlik var ama en azından kolay yoldan para kazanma yoluna ittiği zaman

kimseye yatırım yapmamaya başlar yatırım yapılmadığında işsizlik ortaya çıkar bundan dolayı da bir olumsuzluk denklemi var açıkcası.

- Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?

- Yıkıcı etki dediği Aslında bahsettiği düşündüğüm şu belli dönem sonrası sanki bir yerler şişiriliyor şişirdiği noktada balonlu birisi patlatacakmış kaygısı var 2008 yılında Amerika'daki konut mortgage kredisinin yarattığı etki gibi veya son dönemde içindeki bir konut şirketinin ciddi manada problem yaşadığı kredilerin ödeyemez noktaya geliyor Çünkü herkes önceden şey vardı titan aile zinciri gibi şu kadar yatırıyorsunuz şu kadarınız oluyor gibi sizi orayadoğru çekiyorlar bir ağacın dalları gibi bir anda odallar çeşit çeşit dallara ulaşıyor ve kökleşiyor bir anda çürüme noktasına geldiğinde ağacın bütün dalları yok olmuş oluyor bir yasal temel oluşturmadığı noktada yasal temeli oturmadığı noktada dünyaca sadece ülkemizde değil sadece bi gün birisi o balonu patlatacak ve herkes bu işten zarar görecekmış gibi bir kaygı var biraz böyle negatif yaklaşanlardanım bu konuda açıkcası.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Yine açıkçası işte operasyoneller olduğundan bende bahsetmiştim katılım bankacılığının daha az tercih ediliyor sebeplerinden biri de oydu ama insan insana dokunma temas noktasında biraz daha toplumdaki o katılım bankacılığı İslami finansa inanan kitlenin biraz daha böyle her ne kadar teknolojiden bağımsız olmasa da teknoloji ile birlikte yalnızlaşma ya başladığında bireysel ihtiyaçlarını çözme noktasında bu iş hala kişilerle yürüyor kişilerle yürüdüğü içinde o bağın kopmasını bu noktada pozitif değil negatif katkı sağlayacağını düşünüyorum bu gibi ürünlerin

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkân verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Kısa vadede oturacağını çok düşünmüyorum bizim çok daha böyle yasal temellere oturması için bu işide oluşturacak bir nitelikli personele ihtiyacımız var veya o noktada çalışacak bir ekibe de ihtiyacımız var biraz daha böyle ayaklar sağlam basmıyor gibi görünüyor bu işin biraz da dediğim gibi belki olumsuz yaklaşıyoruz gibi görüyorum ama dünyada belki bir şey olursa 4 Trilyon doları geçtiğinde duymuştum yakın tarihte buraya aktarılan paranın ama hadi bunun karşılığında herkes bir gün almak isterse aynı anda hadi ver bakayım 4 Triyon doları dediği noktada karşılığında öyle bir paranın olmaması

neticesinde bu balonun patlayacağı düşüncesindeyim açıkçası bu noktada Türkiye'de zaten daha zorlu işlerle uğraşırken bu tarafta çok fazla şey yapacaklarını düşünmüyorum ama gelişen global dünyaya ayak uydurmak zorunda zaman gelecek belki işte bütün alışverişleri mızı bunlarla yapacağım gibi görünüyor ama çok da olumsuz değilim ama mutlaka zaman alacak diye düşünüyorum kimsede yıllar önce şu anki kullandığımız dolar veya işte Türk Lirası bunların da zaman içerisinde ki dönüşümleri oldu işte Lidyalılar ilk parayı bulduğunda herhalde şu andaki kullandığımız para O zamanki para değildi haliyle ama belli kırılımlar da dönüşümlere uğradı işte bazı şeylerin dünya da global olayların bir takım şeyleri de aracılık ettiği söylenir bu dönemin geçişkenliği her anlamda ticari alışkanlıklarımız çalışma hayatımız özellikle bu covit ile birlikte de değişti covit ile Kripto paranın bu kadar aynı zamana denk gelmesi benim için çok rastlantı değil diye düşünüyorum yani açıkçası 2-3 yıldır dünyayı global olarak etkiliyor bu geçişkenlik insanlara alışkanlığı işte atıyorum evden çalışma Nasıl olsa evden çalışabiliyormuş ya da 100 kişinin yaptığı işi 20 kişi yapabiliyormuş yani teknoloji daha çok yararlı oluyor oraya daha çok yatırım yapalım diyen.

- Hatta eğitimde de

- Evet eğitim hayatında bile gördüğümüz üzere hepimize Olumlu ya da olumsuz manada etkileridir ama şunu görüyoruz mesela eğitim örneğini örnek verdik okulda birebir temas da konuşarak anlatıldığındaki karşılığını aynı şekilde performansı kamera karşısında göstermesine rağmen alıcı olarak çocuklarımızdan aynı etkiyi yaratmadığını görüyoruz aslında aynı öğretmen aynı öğretmen kamera karşısında aynı şeyi anlatıyor aynı sınıfım karşısında aynı kitle aynı öğrenciler bir kısa sınıfta bir kısmı kamera karşısında sınıfta olanlar daha çok anlayabiliyorsıcak temas işte bende bankacılıktaki ya katılım bankacılığında ki anlattığım hikaye oydu hala müşteriler bizde şöyle yürüyor işte abi nasılsın iyi misin İşler nasıl çay içiyorsun sohbet ediyorsun dolayısıyla uzaktan uzağa teknolojiiden yararlanıyoruz tamamen yok saymıyoruz ama mutlaka bir Kripto blok zincir sisteminin yasal temelleri dünyada yazılı kurallara bağlı oluyor olması lazım ki mütevelligüştüğünü ispatlasın yoksa biraz zor gibi görünüyor yoksa ama teknolojik gelişmeler mutlaka olur uzun vadede olsa gelecekte hayatımızda bir gerçek olacağı gerçeğinde ortadan kaldırmıyor bir an önce bizim de buna yönelik bir çalışmaları başlatmamız lazım işte atıyorum biz Sanayi Devrimini kaçırmış bir topluluk, insan grubu olarak bir daha bu teknoloji Sanayi 4 devrimini ya da Sanayi 5 devrimini bu gibi kıvrılımları yerinde yakalamış olarak son dönemde gelişmelerde teknolojide işte olumlu manada bizimle teknoloji alandaki çalışmalarda çokta geri kalmadığımızı bilakis bazı ürünlerde önde olduğumuzu gösteriyor burada da çok böyle negatif yaklaşırsak ben kendimle negatifliği bir kenara bırakıyorum atı alan Üsküdar'ı geçer biz de böyle bakarız gibi geliyor dolayısıyla yasal bir çalışma altyapısında bir grup devam ettiriyor olmakta fayda var.

- Kağıt paranın ilk çıktığında da halk aynı şekilde tepki vermiş biz bununla mı alışveriş yapacağız vs diye karşı gelinmiş

Değişime ayakdirmesi çok kolay değişim hemen kabul etmek çok zor ama teknolojinin geldiği noktada değişimi artık yıllar önce işte teknolojik aletlerin günümüzde kullanacağını söylediğinde hepimiz gülüyorduk aslında internette girmesi şeyin 25 sene öncesine dayandığını baktığımızda çocuğumu soruyor işte yüzyıl öncesinde kullanılıyor sanıyor ama geçmişine baktığımızda 25 yıllık bir geçmişi var teknoloji şirketlerinin bugün bir tane araştırma vardı şeye yollamışlar dünyadaki en önemli 10 şirket bugün bakıyorsunuz 1. sırada Apple 2,5 milyon dolar ile Microsoft ikinci sırada ama devam ediyor Amazon, Facebook bunlar trilyon dolarlık şirketler baktığımızda hep Amerika menşeli bir orada farklı petrol var onun dışında hepsi teknoloji şirketleri teknolojiye yatırım yapmazsak yapmamızın dezavantajını yaşıyoruz Facebook dediğimiz şirket 2006-2007 den beri kullanılan YouTube dediğimiz 2007-2008'lerde kullanılan şirketler doğrusu biz o taraflara yatırım yapmazsak böyle biraz daha trenin son vagonunda oluruz gibi geliyor değişime ayak uydurmak zorundayız yeniliklere açık olmalıyız.

-Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- Bankacılık sisteminde daha çok bağımsız hareket etmez diye düşünüyorum katılım bankacılığı o yine bankacılık sisteminin yanında durur gibi o da o tarafı seçer gibi duruyor blok henüz daha konvansiyonel bankacılıkta bile çok muteber değil ne yazık ki hem o tarafa hem bu tarafa karşılaştırıyor muşum gibi görünüyor ama gerçeklerlede yüzleşmemiz gerekiyor ama katılım bankacılığı tarafında isteriz ki biz de eğer ki normal bankacılık sistemimiz buna geçecekse biz katılım bankacılığında konvansiyonel bankacılığın yapıpta katılım bankacılığının yapmadığı bir iki tane ürün vardır onun dışında hemen hemen her ürün bankamızda yani katılım bankalarında gerçekleşiyor ki kendi doğruları üzerinde biz doğru bankacılık yapıyoruz aslında.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- İslami Finans ile ilgili olarak zaten devletimiz bu nokta da son 5-6 yılda çok önemli adımlar attı bu noktada daha fazla katılım bankacılığı şube sayılarımız arttırarak daha fazla ürün geliştirerek katılım bankacılığı İslami Finans Katılım Bankası olarak kullanıyoruz terim olarak bu tarafta bir hala dokunulmamış kitle var oraya ulaşabilmek doğru anlatabilmek bizim elimizde mevcut blokzincirinin durumu yine böyle satır aralarında söyledik biraz daha global anlamda ispatlaması lazım belki medyanın ine yeni sosyal medya tanıtımları oluyor bunların mutlaka olumlu etkileri olacaktır bir de işi ehline teslim etme durumu vardır ya bu konuda uzman kişiler yetiştiriyorlar bilmemiz lazım

ülkeye konusunda İnşallah bunlardan birisi de siz olursunuz teziniz gereği dilimizin döndüğünce yardımcı olabildiysek ne mutlu

- İnşallah, vakit ayırdığınız için de çok teşekkür ederim.

- Rica ederim.

Katılımcı C

-1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz ?

- Katılım bankacılığı bir dava işidir bence, ben de teorik olarak katılım bankacılığı okuduğum için aradaki farkı teorik olarak da gördüm uygulamalı da faizli bankalarda, Koç Bankta staj gördüm oradan da uygulamaları kısmen görmüş oldum katılım bankacılığı daha insancıl bir bankacılık bence, daha insana odaklı bir sistem İslam iktisadına dayanan bir sistem zaten dolayısıyla ilk soruda da bahsettiğiniz gibi 1960'dan sonra başlayan kapitalist düzeni bir nevi mümkün merteye kafa tutmaya çalışan bir sistem olarak kurulmuş, globalleşen teknoloji ile birlikte lojistiğin kolaylaşması teknoloji ile beraber para transferlerinin kolaylaşması faiz üzerine bir şekilde çanak tutmuş oldu ama katılım bankaları bu faiz üzerine nasıl İslami boyutta güzelleştirebiliriz ya da Müslümanlara nasıl finansal araçlardan faydalandırabiliriz prensibi ile yola çıkmış işte yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim olsun Peygamber Efendimizin Hadisi Şeriflerine dayandırarak Hz. Yusuf gibi onların yaşam hikayeleri ticaret ahlakı gibi örnek olaylar geçmişten günümüze. Bunlara örnek alarak finansal yapıya bir şekilde entegre etmeye çalışmışlar o şekilde hayata geçmiş bir sistem. Küresel krizden sonra hız kazanmasının nedeni dediğimiz gibi faiz düzene yapıcı değil yıkıcı bir düzen, çok olana çok kazandırıp az olan sürekli sömüren bir düzen fikrim olarak bir nevi, teşbihte hata olmaz, katılım bankacılığı ise yardımlaşma düzeni şeklinde bir nevi faaliyet göstermeye çalışıyor yani biz para satmıyoruz paradan para kazanmıyoruz reel ekonomi, real sektör, reel ticaret diyoruz biz bunun adına katılım bankaları bu yüzden hız kazandı bu yüzden krizden sonra ivmelendi çünkü gerçekten ortada bir mal ya da hizmet İslami kurallara uygun olan mal ya da hizmeti finanse ediyor dolayısı ile karşılığında mal ya da hizmet olunca ticaret doğru bir şekilde yapılmış oluyor doğru bir şekilde yapılmış olursa da girişimci firmalarımız kendi sektörleri dışına çıkmaması kaydı ile farklı işlerde birikimlerini ya da ticaretlerini değerlendirmedikleri sürece zaten 'rızkın onda dokuzu ticarettir' Peygamber Efendimizin (s.a.v.) söylediği gibi bir şekilde zaten yol alınıyor parası, birikimi olanlar birikimlerini tasarruf etmek istiyorlar katılım bankalarına katılım hesaplarına, kira sertifikası sukuklara yatırıyor o şekilde sermaye sağlamış oluyorlar sağ olsunlar biz de burada katılım bankaları olarak aracılık ediyoruz bu sermayeye emek veren girişimcilerimize var üretim imalat ticaret vesaire taahhüt işlemleri yapan firmalarımızın faaliyetlerinde büyümek isteyen firmalarımıza

destek olmuş oluyoruz arada bir aracılık etmiş oluyor katılım bankacılığı bu anlamda da her iki tarafı da korumaya dikkat ediyoruz, teminat yapısı olsun, verdiğimiz zaman zaman garanti aslında tam olarak vermiyoruz ama katılım bankacılığı zaten bizim sözleşmelerimizde para yatıran kişi de anapara garantisi bizde yok kız faizi bankalar gibi bir ay sonra yüzde şu kadar size faiz vereceğiz ya da kar vereceğiz diye bir taahhütümüz yoktur çünkü yatırdığı parayla biz o ay ticaretimizi yapıyoruz, firmaların mal alımları hizmet alımlarını yapıp peşin olarak satıcılara ödüyoruz ilgili finansman sahibi müşterilerimize karı koyup, vade farkını uygulayıp taksitle satmış oluyoruz aradaki kar payıda parasını yatıran müşterilerin oluyor büyük kısmı ufak bir kısmı da katılım bankalarında kalmış oluyor o da hizmet bedeli gibi düşünebiliriz aracılık ettiği için emeğini koymuş oluyor katılım bankalarında bu şekilde bir sistem kurulmuş bir düzen kurulmuş buna murahaba diyoruz, müşareke diyoruz bu tip terimler bu Arapça kökenli aynı zamanda katılım bankaları kendi sermayesinden bazı girişimcilere proje bazlı olabilir firmalara direk nakdi sermaye sağlayarak ortak olabiliyor buna müşareke diyoruz o şekilde de firmanın büyümesine katkı sağlıyor firma o projeyi gerçekleştirirse elde ettiği kar örneğin %100 ise bizim bankamız sermayedar olarak %50 örneğin sermaye sağladiysa elde ettiği karı direk yarı yarıya bölüşmüş oluyor bu şekilde katılım bankaları aslında bu tarafı daha eğilmeleri gerektiğini düşünüyorum ki Ziraat katılım olarak zaten bu konuda çok iddialıyız örnek projeler var ortaklık yaptığımız firmalarda var Savunma Sanayine hizmet üreten Aselsana örneğin mal tedariki bulunan bir firmaya sermaye ortağı olarak iştirak da bulunduk. Amerika'da yetişmiş bir Türk kardeşimize Türk girişimcisine sermaye desteği sağladık kendisini herhangi bir sermayesi olmadığı için olmadığı için böyle bir girişimi yapamayacaktı bankamız o anlamda destek oldu fabrikayı kurduk, bu gibi yatırımlar anlaşmalar sözleşmeler ortaklıklarda olabiliyor bu gibi örnekler var 5-10 tane şu an için bankamız 7 yıllık bir banka o anlamda 5-6 tane belki önemli proje var ufak çaplılar vardır bizim bilmediğimiz muhtemelen bu şekilde sürdürülebilir karlılık ama tabi öncelik kamunun yararı kesinlikle, müşteri odaklı müşteri memnuniyeti odaklı, kamu yararı odaklı var sosyal sorumluluk çerçevesinde vizyonumuzda zaten bunlar var önce ülkesinde vekendi dünyada hatta Körfez ülkeler diyelim Müslüman ülkelerde öncülük Katılım olmak bizim vizyonumuz o anlamda da emin adımlarla ilerliyoruz.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.) ?

- İslami finans uygulamaları konvansiyonel bankalara nazaran biraz daha operasyonel süreçler fazla olabiliyor bunun nedeni de dediğimiz gibi İslami kurallara uygun olarak süte

leke karıştırmamak diye *addediyoruz* biz düzgün bir şekilde yapmaya gayret ediyoruz dolayısıyla bazı ekstra imzalar sözleşmeler vekalet uygulamaları gibi şeyler olabiliyor bu tabi hem bizim açımızdan hem müşteri tarafından operasyonel süreçleri bazen uzatabilse de bunları en hızlı şekilde iyileştirme çabaları hala devam etmekte fintek çalışmaları devam ediyor katılım bankaları da bu anlamda konvansiyonellerden geri kalmıyor dijital bankacılık pandemiyle birlikte özellikle dijital olarak bir çok sektör hamle yaptı bankacılık sektörü Türkiye'de zaten bu konuda iyiydi şu anda pandemiyle birlikte ivme kazandı dolayısıyla bu süreçler birçok anlaşma, sözleşmeler dijital ortama aktarılarak dijital imzalar dijital onaylarla egale edilmeye çalışılıyor vakit kaybı diyebileceğimiz operasyonel süreçlerin bu şekilde hızlandırmış olmuş olacağız dezavantaj belki bu söylenebilir konvansiyonele nazaran, mevzuat açısından zaten 2005 yılında biliyorsunuz Özel Finans Kurumları geçiyordu 2005'e kadar 2005 yılı itibariyle BDDK bünyesine dahil olmuş oldu dolayısıyla mevzuat açısından tamamen aynı mevzuata tabi olmuş olduk o anlamda mevzuat açısından çok bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Avantajları olarak da dediğim gibi katılım bankalarında genel olarak çalışanlarda müşterileride ve yapılan araştırmalarla muhtemelen bunu destekleyecektir daha memnun hakikaten, dediğim gibi daha insancıl yaklaşım olduğu için her iki taraf için de çalışanlarda daha fazla müşteri odaklı davranmaya gayret ediyor müşteri memnun, biz memnun tamamıyla kazan kazan sistemi üzerine kurulmuş sömürü değil bir yapıyız açıkçası bütün katılımlar için bunu söyleyebilirim böyle olunca da zaten iyi niyetli çerçevesinde iki tarafta banka olarak ele güçlü biziz biz kullanıyoruz ya da müşteriler bize güvenip parasını emanet ediyor dolayısıyla oradaki güven bağı çok önemli ama bankacılıkta ama katılım bankacılığında güven bağı daha sıkı diyebilirim bu bir avantaj bence hizmet kalitesi kesinlikle tartışılmaz bir şekilde konvansiyonel göre çok daha iyidir yani onun garantisini verebilirim bunun itibari yapısı anlamında sonuçta Müslüman bir ülke olduğumuz için itibar ile ilgili bir sıkıntımız olduğunu düşünüyorum sadece İhlas Finans, Bank Asya olaylarını örnek vermek gerekirse tabi ki katımlım bankacılığına bir güvensizlik oluşuyor ama kamu Katılım bankalarının sektörü dahil olmasıyla bu açık hızla kapanmış oldu % 4.5'lara düşmüştü 2014-2015'lerde kamu katılımlar ile birlikte %8'leri çok şükür hızlı bir şekilde geçmiş olduk neredeyse ikiye katlamış olduk.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütme devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Pazar payını büyütme devam ediyor onlarda da değinmiş olduk zaten İslami bankacılığın çalışma sisteminde de kısmen değiştik dediğim gibi birikimi olanların birikimlerine getiri garantisi vermeksizin genel olarak katılım hesaplarında havuzlar oluşturarak o havuzlardan da sermaye küt bir ülke olduğumuz için genele olarak maalesef girişimcilerimizin firmalarımızın büyümesi için sermaye ihtiyacı doğuyor yatırım

yapmaları gerekiyor, makine almaları gerekiyor bu gibi durumlarda tabî ki bu tutarlarda ciddi tutarlar olabiliyor birkaç milyon TL dolar euro olabiliyor buna gücü yetmediği anlamda bankalar genel olarak destek alabiliyor biz katılım bankaları bankaları olarak leasing tarafı zaten leasing bizim olmazsa olmazımız katılım bankalarının oradan da lesinge dayalıya sukuk kira sertifikası zaten bir varlığa kira gelirine dayalı olduğu için orda mesela garanti bir gelir elde edebiliyorsunuz bir tutar verebiliyoruz 3 aylık 100 günlük 120 günlük sukuklar oluyor orda diyoruz ki işte 3 ay sonunda % 17 yıllık, 3 aylık kaçta geliyorsa 16 diyelim %4'e gelir garantisini verebiliyoruz niye çünkü leasing yapmışız leasingte müşteriye makineyi banka olarak biz almışız makine banka adına ruhsat vs bizim adımıza çıkıyor müşteriye diyoruz ki bu malı ben aldım sana satmak vaadiyle baştan bunu vaat ediyoruz 60 ay taksitle örneğin bir milyona alıyoruz 60 ay vadeyle bir buçuk milyona leasing olarak kiralamış oluyoruz yani bir buçuk milyon hesap yapıyoruz bir buçuk milyonu 60'a bölüyoruz aylık taksitleri ödüyor ama kira olarak ödüyor mal bizim olduğu için biz ona kiralamış oluyoruz firmaya dolayısıyla firma bunu da gider olarak gösterebiliyor kiralık araç gibi düşünebilirsiniz vergi matrahından düşebiliyor o anlamda da avantaj sağlamış oluyoruz mesela müşteriye, 60. taksitin sonunda da zaten sembolik bir rakama 100 TL'ye 300 tl'ye 1000 TL gibi küçük bir rakama müşteriye ruhsatı devrediyoruz tabuyu ruhsatı vs o şekilde de sonuçlanmış oluyor süreç orada da dediğim gibi kira gelirleri net olduğu için ne kazandığımız belli olduğu için kira geliri diyoruz ki sen parayı ver bizim gelirimiz var oradan biz sana kira ödeyeceğiz gelirimiz net o yüzden sana da o yüzden söyleyebiliyoruz. Tabii bunu nitelikli yatırımcılar dediğimiz 1 Milyon TL üzeri olan genelde limited ya da anonim şirketler nitelikli sayılabiliyor onlara verebiliyoruz kullandırırmyapabiliyoruz. Tabana yaygın olması tabii bunun süreçleri de var tabi o kadar alt yapı olmadığı için hani arkadaş planda kiralık ürün olmadığı için belki farklı sukuk yöntemleri de var tabii ama vekalet dayalı vs bu şekilde birkaç üründen bir tanesi böyle olabiliyor bir kolaylık olarak bunu söyleyebiliriz onun dışında da zaten değindik kaliteli bir hizmet var insan odaklı, insancıl yaklaşım var kazan-kazan sistemi üzerine kurulmuş, yardımlaşma sistemi üzerine kurulmuş bir sistem var, zaten bizim sloganımız paylaştıkça daha fazlası bankamızın sloganı o sloganda vizyonumuzda uygun bir şekilde elimizden geleni yapıyoruz.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- İslami fintech çalışmalar hızla devam ediyor, biliyoruz dediğim gibi yine Türkiye bankacılık sektöründe özellikle bu 99-2001 krizlerinden sonra batan bankaları olaylarından sonra işi çok sıkı tutuyor BDDK hakikaten hakkını teslim etmek lazım uluslararası sermaye yeterlilik rasyosu örneğin % 8'dir ama Türkiye'de BDDK bunu

%12'de olarak istiyor yani %8 olması dünya çapında ama bizde % 12 yaptılar neden sağlam olsun, bu bir önemli adım milyarlarca bilançolarda belki trilyon olan bankalarımız var bu durum %8- % 12 arasındaki fark küçük olarak gözüksede 1 Trilyon bilançoda 40 Milyar TL ediyor 8 olsa 80 Milyar ama 12 olduğu için 120 milyar bloke de tutmak zorunda kalıyor ilgili bilançoya karşı bankamız o anlamda zaten sıkı bir duruşu oldu onun peşinden de bu fintekler, İslami fintekler, yapay zekalar her sektörde olduğu gibi bankacılıkta da hızla dediğim gibi çalışmalar sürüyor zaten aslında teknolojinin interneti en yaygın hızlı kullanan milletlerdeniz genç nüfusumuz yüksek olması ile bence o anlamda yenilikçiliğe açığız Z kuşağı da var dolayısıyla hızlı adapte olabiliyoruz ve zaten yeni nesil açıkçası artık böyle gidip gelmeye zulüm görüyor 7/24 mümkünse cep telefonu dünyası içinde her şeyi halletmek istiyor bunun da farkındalardır diye tahmin ediyorum ilgili araştırmacılar bu sistemleri yazan çizenler, yani birçok sektörde olduğu gibi ama en hızlı adapte olabilecek en hızlı aksiyon alabilecek sektörde baklacılık sektörü diyebilirim Türkiye'nin hakikaten mevzuatsal olarakta yapısal olarak da kamu otoriteleri olarak da bu anlamda hızlı güzel aksiyonlar alındı alınmaya devam ediyor bu anlamda esnek ülkeyiz krizlerden de mesela hızlı çıkışımız bu nedenden dediğim gibi yapay zeka ve blok zincir teknolojisine en hızlı hatta bu anlamda bence dünya genelinde muhtemelen ilk beşler de onlar da oluruz diye düşünüyorum.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Müşteri işlem bilgileri vesaire bankacılık kanunu gereği müşteri verileri bilgileri kesinlikle zaten kişiye özeldir, ailesi, birinci derece akrabası ile paylaşılmaması gerekir bunun cezaları da var ayrıca, murakıplar, iç kontroller müfettişler bu anlamda zaten gerekli kontrolleri ve denetim mekanizması var onun dışında bildiğimiz üzere sanırım 2015'te biz de dahil olduk KVKK kişisel bilgileri koruma kanunu dünya genelinde aktif olduğu Biz de dahil olduk buna KVKK'nın da ilave yaptırımları oldu belki o anlamda zaten özellikle bankalar tarafından zaten bilgilerin gizliliği güvenliği oldukça sıkı tutuluyor bundan sonra KVKK ile birlikte daha bir sıkı tutuluyor diyebiliriz blok zincir kapsamına girer mi bilmiyordum ama bankacıların zaten mevcut serverları bilgi sakladığı serverları var onun dışında farklı bir şehirde yedek serverları da oluyor dolayısıyla sistemselsel bir sorun olsa bile mevcut sistemimize bir şekilde fiziken ya da sistemselsel olarak bir sorun yaşasak bile anında diğer mevcut farklı illerdeki belki iki üç tane bütün bankalar böylebelki de kanuni zorunluluktur muhtemelen bu, o anlamda bir sorun olacağını sanmıyorum arge çalışması da yapılıyor olabilir.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Akıllı sözleşmeler derinden bir etki yaratabilir belki ama biraz önce de bahsettiğim gibi Türkiye'de bankacılık sistemi zaten teknolojiyi iyi kullanıp daha önceden entegre olduğu için pandemi ile birlikte de bu insanlar bir şekilde teknolojiye market tekstilde alışverişine falan artık evlere kapandığını süreçte bir şekilde ebeveynlerimiz bile bunu öğrenmek durumunda kaldılar bu şekilde tabii dolayısıyla bizim bankamız o anlamda müşteri portföyüne baktığınızda yaklaşık %60-70 internet bankacılığı, mobil bankacılığı kullanan bir yapısı var ve emin olabilirsiniz şu anda birçok bankanın konvansiyonel de dahil 3 kişiden 2'si en az diyelim mobil ve internet üzerinden birçok işlemini yapıyor. Zaten şubelere artık eskisi kadar giren çıkan gişelerde kuyruk falan dikkatinizi çekiyordur öyle bir şey olmuyor dolayısıyla biz zaten olmuşuz yani. Türkiye'de bu anlamda hiçbir sorun yaşayacağımızı bir etki yaratacağını düşünmüyorum şu anda da zaten bir geliştirme var ve uzun yıllardır var gerçekten bankacılık sektörü çok gelişti çok dinamik bir yapıya sahip Türkiye'de. Dolayısıyla örnek olaylarda çok, krizler çok sektörel krizler var, seller, afetler var vesaire, coğrafya açıdan da dünyanın en güzel dünyanın en güzel belki coğrafyasına sahibiz ikamet ediyoruz, yaşıyoruz Elhamdülillah birçok badireler atlattı hepsinden alınının akıyla öyle ya da böyle çıktı ufak tefek zararlarla ama bunlar tabii tecrübe bir musibet bin nasihattan evladır demişler tecrübe kazandırıyor işte olumsuzluklar tecrübe kazandırıyor. Dolayısıyla o olumsuzluğu yaşamamış rakipler karşısında aslında 1-0 öndesiniz demek oluyor dolayısıyla blockchain teknoloji anlamında zaten yeni nesil dediğimiz gibi Z kuşağında bildiğim kadarıyla mühendislik yazılım vs anlamında çok ciddi yeteneklerimiz var, kardeşlerimiz var o anlamda zaten bu konuda öncü ülkelerden olabiliriz diye düşünüyorum, samimi söylüyorum oluruz da yani potansiyel çok anlamda.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Şöyle söyleyeyim bu tabii ülkeler öncelikle merkezi hükümetler diyelim kripto paraları bir kere zaten başından istemiyorlar, karşılar neden istemiyorlar? Merkeziyetsiz para olmasın yönetimi bende olsun istiyorlar. Kripto paranın kuruluş amacı ne? Bir proje sermayesini oluşturmak için bireysel projede olabiliyor, dünyaya açılmak 6-6.5 Milyar insanlar faydalanabiliyor. Dolayısıyla Merkez bankaları böyle bir şey çıkarmak ister, istiyor olabilir ama %10 başarılı olabileceğini maximum düşünüyorum çünkü zaten kripto paranın amacı merkeziyetsiz olmak hiçbir yer beni görmesi bilmesin paramı müdahale edilmemesinin paritesi ile oynayamazsın devüasyon yapılamazsın gibi kişisel verilerim korusun benden başkası bilmsin istiyor amaç o zaten genel olarak amaç bu olduğu için de Merkez Bankasının parasını zaten dijital ki şimdi hangimiz cebimizde parayla geziyoruz? Kredi kartı yani rakamlar yatıyor rakamlar gidiyor maaşı yatıyor rakam geliyor hesabıma

işte oradan rakamları kredi kartına finansman ödemelerine gönderiyorum dijital zaten şu anda bence dijital zaten %70-80 dijitalleşti zaten her şey kağıt para demir para çok az kullanılıyor pandemide keza aynı şekilde pandemi tetikledi bunu pandemi de herkes artık kredi kartı kullanmayı bir şekilde mecbur kaldı internetten alışveriş vs yapabilmek için bu da dijital karttan dijital harcıyorsun maaş yatıyor maaşından kesiyor banka mesela.

-Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

- Tabii ki, blok zincir güvenilir sistem, teknoloji hepsi bir arada yani dolayısıyla böyle bir şeyin olması birçok tüm sektörlerde olacağı gibi bankacılık sektöründe de tabii ki katılım bankacılığında İslami bankacılık sektöründe ciddi anlamda pozitif katkısı sunabileceğini ben de düşünüyorum.

- Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?

- Yıkıcı bir etki dönüşebileceğini düşünmüyorum açıkcası, ki zaten niye yakalayamayalım yakalarız Allah'ın izniyle

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Kesinlikle çok doğru. Zaten ilk başta konuşmuştuk zaten bizim operasyonel maliyetimiz kesinlikle daha yüksek dolayısıyla bu da rekabet hem kar açısından hem zaman açısından dezavantaj hem müşteri memnuniyetsizliğide oluşturuyor. Çünkü diğer banka x konvansiyonel bankada yarım saatte hallettiği işi müşteri bizde diyelim bir saat bir buçuk saatte halledince bu müşteri memnuniyetsizliği oluşturuyor bunlar tabi dezavantaj olabiliyor. Dolayısıyla bu anlamda kesinlikle blok zincir teknolojisi ile maliyetlerin azaltılması kesinlikle olur müşteri memnuniyeti artar zaman tasarrufu

olacağı için iş üretimi artar dolayısıyla şu an mevcut konvansiyonel bankalar bizden iyi iseler bu konuda ya da aktif kullanılabiliriyorsa biz eksik kullanıyorsak bu aradaki farkı kapattığımızda bizde çarpı iki üç etken sağlayacaktır ciddi anlamda hem de katkı sunacaktır bize. %15'i belki 2023'te yakalar.

- İnşallah.

- **Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)**

- Blok zincir tabi o anlamda her iki sistemde de şeffaflık, tabana yayılması öngörülüyorsa, önceleniyorsa çalışmalarda bir nevi zekatın sisteme yedirilmiş hali diyebiliriz bence o yüzden uygun yani kesinlikle, faydalı.

- **Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye'de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?**

- Bu anlamda yine deminde söylediğim üzere kamu otoriteleri bu anlamda oldukça fazla destek sağlıyorlar zaten dolayısıyla mevzuatta hızlı bir şekilde düzenlenebilir ne gerekirse yapılır diye düşünüyorum o anlamda pozitif diyebilirim sağolsunlar ama tabi bu şöyle de algılanmasın katılım bankaları ekstra tolerans sağlıyor gibi algılsın istemem, geçmişteki dez avantajlarından kaynaklı kayıplarını şimdi de pozitif ayrımcılıkla kapatıyoruz diyebiliriz, o anlamda bir sıkıntı yok yani.

- **Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer? Diyeceğim ama siz düşünenlerdensiniz zaten.**

- Kesinlikle ben düşünenlerdenim zaten dediğim gibi blok zincir, fintec, İslami fintec tarafı vs ben kısmen fırsat buldukça makale ya da yazı vs bulunca okuyorum ufak tefek. Dolayısıyla İslami fintek çalışmaları İslam blok zincir çalışmalarının olduğunu da biliyorum. TKBB (Türkiye Katılım Bankalar Birliği) bile hatta bu işin içinde onların da çalışmaları var diye biliyorum dolayısıyla ben olumlu taraftayım, kesinlikle uyumu yakalarız hızlı bir şekilde.

- **Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?**

- İslam finansla ilgili çözüm odaklı eklemek gerekirse, zaten yukarıdaki sorular bence gayet güzel hazırlanmış sorular bu soruyu da genel olarak cevap verdiğini düşünüyorum bu İslami finans blok zincir çalışmaları işte dediğim gibi Cumhurbaşkanlığı Finans ofisinin kurulması İstanbul Finans Merkezi'nin bu sene açılıyor olması o anlamda zaten ciddi atılımlar diye düşünüyorum İslam Finansı destekleyen atılımlar diye düşünüyorum teşekkür ediyorum vakit ayırdığınız için hayırlı olsun, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

- Asıl ben teşekkür ederim zaman ayırdığınız için.

Katılımcı D

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Konvansiyonel dediğimiz faizli bankalarda çalışmış birisi olarak, şimdi katılım bankacılığıyla normal geleneksel bankanın temelfarkı şu katılım bankaları bir mal ya da hizmetin alım satımına aracılık ettiği için kriz zamanlarında müşteriye alıp sattığı malı geri iade istemiyor yani şöyle örnek vereyim x konvansiyonel bankasında çalıştığım dönemde 2008 krizini ben orada yaşadım orada konvansiyonel banka olduğu için para satıyor para sattığı içinde rotatif kredi diyoruz o tarz kredi modellerinde herhangi bir kriz durumunda banka verdiği krediyi, parayı geri çağırma hakkı var bu da şu demek ben banka olarak sizin şirketinize parayı veriyorum aradan 3 ay 5 ay 1 yıl neyse bir zaman geçiyor ama borçlu olarak zamanında ödüyorum bankaya ona rağmen banka isterse ben size yıllık %10 faizle borcu vermiştim yeni faiz oranı %30 'a ya gel krediyi kapat ya da yeni faiz oranıyla devam edeceğiz deme hakkı var.Bu da şu demek bu firmanın ayağına sıkılmak demek, yani bu firmanın çünkü o firma % 10 faizle maliyet hesabı yaparaktan satın aldığı malın vadesi ile piyasa satacağı vadesini ayarladığına göre bir ticaret şekline girdi, faaliyet döngüsüne girdi siz onu bir anda 3 katına çıkarırsanız ya da oradaki sermayeyi geri çağırırsanız o firmayı batırabiliyor zaten bu krizler de duymuşsunuzdur x bankası krediyi geri çağırdı firma battı şu oldu bu oldu bunun hiçbir katılım bankasında yok.Neden yok ? Bir katılım bankaları para satmıyor her şeyden öncene yapıyor işte müşterimüteahhitolduğunu düşünün inşaat yapacak demir alacak biz demiri atıyorum 10 liraya peşin alıyoruz müşteriye vadesi ile 12 liraya satıyoruz müşteri gününde bana taksitini ödediği sürece sıkıntı yok kredinin maliyeti sabit vade farkı, oranı, kar oranı sabit ben müşteriye bugün

aylık 1.09 vade farkı oranıyla bunları sattıysam 3 ay sonra Türkiye'de Enflasyon oldu kriz çıktı o oldu bu oldu hiçbir önemi yok ben akit yapmışım, sözleşme yapmışım oran sabit bu aslında müşteriye koruyan bir şey zaten buna sağlam bankacılık diyoruz yani katılım bankacılığının temel olmazsa olmazı akit yapmak işte belli bir kar oranı üzerinden anlaşmak, krediyi geri çağırıyorsunuz çünkü kredi değil aslında bir finansman şekli belki ama bir mal alım satımına aracılık etmişim yani demiri ben 10 liraya almışım 12 liraya satmışım piyasa kötüleşti ya ben sana 12 liraya demir satmıştım bana demiri geri ver deme hakkım yok, bir teknik olarak yok zaten gerçekte bunu isteseniz uygulama şansınız yok zaten katılım bankacılığının mantığı da budur o yüzden işte 1960 yılından beri İslami Finans uygulamaları Katılım bankacılığı küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanması temel sebebi bu yani x bankasında çalışıp da 2008 yılında bu gol yiyen müşteriler şu an en iyi bankalar katılım bankalar beni şahit olduğum bire bir firmalar var ama isim veremiyorum şu anda yani düşünsenize banka ipotek vermişsiniz müşterinin çekini teminata vermişsiniz 100 lira bir kredi kullandırmışsınız, ona göre ayağımızı yorgana göre uzatmışsınız, hesap kitap yapmışsınız birden diyor ki size borç veren banka paramı geri getir bu çözüm ortaklığı değil bu denize düşen yılanı sarılır misali kötü bir şey. Neden ?Çünkü sizden o parayı bir an önce geri alıp daha yüksek faize başkalarına satmak istiyor yani aslında bankanın orada direkt yediği bir gol yok sadece kardan zarar ediyor onların iş tutuş şekli ya da İslami bankacılığın ayrıştığı temel nokta bu o yüzden Türkiye açısından değerlendirecek ben 10 sene önce bu bankaya girdiğimde 150-160 şubesi vardı şu an 440 şubesi var büyüyerek gidiyor çok şükür yani daha da büyüyecek, çünkü bizim insanımız güvene dayalı ticareti seviyor istiyor ve bunun güvene dayalı ticareti yaparken de biraz da profesyonel teknolojik altyapınız varsa size hiçbir bankayla değişmiyor.

-Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.) ?

- Yine ben kendi yaşadıklarımın örnek vereyim 10 sene önce bu bankayabaşladığımızda sadece Business Card dediğimiz şirket kartı vardı ürün anlamındaama diğer bankalarda konvansiyonel bankalar işte hediye veren puan kartından tutunda işte kart şeklinde her türlü ihtiyaca cevap verebiliyor, bu tarafta eksiklik vardı ama son 4-5 yıldır %90 oranında azaldı diyebilirim.Şöyle ki bugün katılım bankaların ÖTS dediğimiz taksit sisteminin yapabiliyor ne bileyim şirket kredi kartının taksitli versiyonun kobi kart dediğimiz bir ürünümüz var yani ben şirkete 100.000 lira kredi kartını cebine koyduğum zaman yani

İslami noktada bir caizlik anlamında sıkıntı olmayan bir sektör de ya da yasal yani gıda sektöründe taksit yapamıyorsun bunun gibi yasal bir engel yoksa her yerde o kart aracılığıyla taksitle finansmana kavuşabiliyor. Yani şöyle düşünün şirket telefonu alıp satıyorsunuz, bir firmasının 100.000 liraya 100 tane cep telefonu alacaksınız 50000' tlniz var ama 50000' tlniz yok bu sırada devreye kobi kartla o 50.000 liralık malı alıyorsunuz bana 3 taksite, 4 taksite 18 vadeye kadar vadelendirebiliyorsunuz. Eskiden bu ürünümüz yoktu proforma isterdiksistemi girerdik vekil tayin işlemi yapıldı ondan sonra fatura karşılığında verirdik şimdi o kart da postan çekilmiş işlemide yine fatura kesiliyor yine vekil tayin işlemi işlemine baştan yapıldığı için yine bir İslami noktada bir sıkıntı yok ama şöyle bir kolaylık var yaptığımız her işlemde eskiden fatura proforma irsaliye isterken şimdi cebinizdeki kartla anında işlem yapabiliyorsunuz işte o anlamda ihtiyaca cevap vermesi diğer konvansiyonel bankaları finansal uygulamaları arasındaki dezavantaj/avantajda yani % 90 oranında yakınlaştı mevduat tarafında eskiden çok gol verdik biz atıyorum bugün oranlarına göre konuşuyorum kar oranı % 15 % 14 civarında brüt kâr payı dağıtırken faizli bankalar şu an 18,5'lardabrüt faizli mevduat topluyor ama 13-14-15 de topluyorum arada 4 puan 5 puan fark var 1.000.000 TL mevduatı olan bir müşteri de bu aylık nereden baksanız 2000 lira 3000 lira farka tekabül ediyor ama günümüzde mesela sukuk dediğimiz kira sertifikası yani katılım bankalarının kiraladığı makinedir, gayrimenkul buradan elde ettiği gelirleri paylaştığı yatırım ürünü, mesela fonumuz kkdf fonumuz var bunların getiriri oranları 17-17,5'lara geldi yani nete vurduğunuzda çok yakınız mevduat tarafında bu şu demek bir firmanın ya da bir insanın faiz hassasiyeti varsa zaten bir şekildebiz de çalışıyor ama belli bir kesimin öyle bir hassasiyeti yok. Ama bizim bankamızın hizmetinden memnun, kredisinden kullanıyor işte iyi bir müşterimiz ama faiz hassasiyeti olmadığı için mevduatın eskiden bizde tutmuyordu ama şimdi artık bu rekabet alternatif ürünler olduğu için kimse o aradaki farka bakıp oraya gitmiyor en azından benim şubemdeki müşteriler gözlemlediğim kadarı ile.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Çalışma sistemişöyle temel anlamda birden çok çalışma yöntemi var ama Türkiye'de en çok kullanılan en yaygın murábaha dediğimizmal alımına satımına aracılık ettiğimiz aslında bir nevi komisyonculuk yaptığımız bir ürün. Şöyle anlatayım yani siz manavsınız bir manınız var manav gidiyor işte halden elma, muz, armut ürünleri alıyorsunuz atıyorum

işte 100.000 lira tuttu cebinizde 50.000 liranız var ama 50.000 liranız yok, bize diyorsunuz ki ben bu malları alacağım 50.000 liram var ama 50.000 liram yok, bizde tamam diyoruz işte kimden alacaksınız işte haldeki Ayşe hanımdan alacağız diyoruz, Ayşe Hanım'a size satacağı malların proformasını düzenlesin size göndersin siz bize verin, işleyiş anlatıyorum şu an işte proformada diyor ki 100 kilo elma birim fiyatı 5 liradan 100 kilo ne kadar yaptı işte 500 TL elmanın tutarı yani proformada birim miktarı, birim fiyat yazacaktı ve ürün cinsi yazacak katılım bankacılığının prensiplerinde bu çok önemli yaptığımız akitlerdebiz hangi ürün alıyoruz, ne kadar alıyoruz, hangi fiyattan alıyoruz çünkü hangi ürünü ne kadar aldığımızı bileceğiz sizin ona göre bir akit yapacağız, üzerine ben bir karkoyacağım ve satın aldığım kişiden size satacağım atıyorum işte proforma fatura 100.000 lira ben de size diyorum ki 'kaç taksit dönersiniz'siz de diyorsunuz ki 'ben de bunu 3 ayda satarım 3 taksitle de size öderim' diyorsunuz 50.000 liraya aldığımız o malları diyoruz ki 3 taksitle geri ödersiniz işte şu kadar kâr vade farkı gelir, işte atıyorum 5000 lira 50.000 liraya aldığım ürünü sizi 55 bin liraya satıyorum ben 5000'i de bu işten kar elde ediyorum para kazanıyorum bu kazandığım 5000 liranın %80'inibankaya mevduata yatıran müşterilere kar payı olarak dağıtıyorum. Aslında benim gerçek reel kazancım %20 civarında yani o para tamamen benim cebime giren bir para değil çünkü ben bu ticaretten elde ettiğim karı öteki tarafta mevduat sahiplerinin bana sermaye sağlayan müşterilere dağıtacağım ki bu işin bir cazibesi olsun, sizin de bir avantajınız var, kredi kullanan kişinin de avantajı var ben olmasaydım 100.000 liralık o malım tamamını alamayacaktınız belki o kadar yüklü bir miktarda mal aldığımız için birim fiyatlarda İskonto sağladınız, ben olmasam benim peşin paramla yani sermayemle bu işi yaptığınız için orası size çekle, açık hesapla ya da senetle o malı satabilirdi ama o zaman 100.000 tl demeyecekti size o zaman malın tamamına 110.000 tl diyecektin yani ne olacaktı 50.000 tl cebinizde vardı kalan 50.000 tl için çekle senetle mal oluyor olsaydınız 50.000 tl yerine 60.000 tl diyecekti Çünkü piyasa öyledir neden nakit her zaman candır yani sizin nakit aldığınız zaman hiçbir riskiniz yok para bir tarafta mal bir tarafta ama vade olduğu zaman 3 ay sonra siz hayatta kalacak mısın öldünüz mükaldınız mı ödeyebilecek misiniz bu riski aldığı için fiyata yansıtıyor burada ben devreye girdiğim için vadeli ya da açık hesap 60.000 tl alacağınız o ürünleri 50000 tl' ye mal ettiniz yani 5000 lira siz kazandınız 5000 lira ben kazandım satıcıdan parayı peşin aldığı için ve iskontolu verdi yani bir malı alırken her zaman kazanmak diye bir tabir vardır ticarete aslında bizim yaptığımız tamamen firmaları mal alırken kazanmasına aracılık etmek. Katılım bankaları olduğu için yastık altında tuttuğu parasını faiz hassasiyeti olması sebebiyle faize bulaşmak istemeyen

insanların Türkiye'de çok var bize getiriyor bizde anlatıyoruz Biz de sizin paranızla bu mevduatla gideceğiz ticaret yapacağız, ev alacağız, araba alacağız satacağız, cep telefonu alıp satacağız,İslam'ın helal kıldığı herhangi bir mal hizmetin alım satımına aracılık edeceğiz, elde ettiğimiz karın % 80'ini size vereceğiz ama şöyle de bir şey var zarar edersekde % 80'ini sizin çünkü katılım bankalarında sürekli kar edeceğiz diye bir şey yok bu bir ticaret zaten sürekli kar ediyor olsaydık faizli sistemden bir farkımız kalmayabilirdi onu soran müşteriler var, ya siz her zaman kar payı veriyorsunuz hiç zarar etmiyorsunuz gibi aslında ediyoruz bankamız 1991 yılında zarar etmiş müşterilere de zarar payı dağıtmış hatta ana paralarından bile bir miktar azalmış günümüzde o çok yaşanan bir durum değil. Neden? Çünkü bugün insanları kredi verirken istihbarat ekranlarına bakıyoruz, kart ödemeleri düzenlimi, kredi ödemeleri düzenlimi, gelirine bakıyoruz... Yani biz bu krediye verirsek bu kişi bu geliriyle bunu ödeyebilir mi yani 100 kişide 5 kişi belki sıkıntı yaşıyorsak, batıyorsa kredi 100 lira değilde 95 lira kâr payı dağıtıyoruz ama dahaaz kar dağıtarak müşteri hissediyor şu var 100 kişiye kredi verdik yüzü de batarsa o zaman tabi ki dediğimiz olay zarar payı dağıtımı veya ana parasının erime ihtimali var ama öyle bir şey olması için de bir savaş çıkması lazım, bu pandemide olduğu gibi herkesin bir anda işsiz kalması lazım ama biz zaten hep aynı sektör guruplarına vermediğimiz için bir yandan memurlara kredi veriyoruz galericeye veriyoruz bir sürü portföyde çeşitlilik yaptığımız için o konuda sıkıntı olmuyor.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zekâ ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Bu konu hakkında aman aman bir bilgim yok az önce de bunu konuşmuştuk sadece şunubiliyorum nesnelerin interneti sanal gerçeklik herhalde oraya doğru gidiyor en çok duyduğumuz şey işte bitcoin, veri madenciliği ama onun dışında maalesef aman aman bir bilgim yok.

- Peki, zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

- Rica ederim.

Katılımcı E

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz ?

- Tüm kriz dönemlerinde bizim buradaki süreçlerde katılım bankacıları ciddi büyüme yaşıyor çünkü bir ticaretin finansmanında yer aldığımız için kriz dönemlerinde daha konvansiyonel bankalara güvenli liman arayıp piyasadan çekilirken katılım bankaları daha fazla piyasada yer alıyor ve daha fazla işlem yapıyor bu tabii hem dünyada hem ülkemizde çok ciddi faydaları olabiliyor hani bunu 94 krizinden tutunda 2001, 2008 krizlerinde katılım bankaları hep büyüyerek çıktı ve daha da büyüyecek inşallah.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- 2005'e kadar biz banka olarak zaten kabul edilmiyorduk 2005yılı itibariyle Katılım Bankası adını alarak ticaret hayatına devam edebildik. Burada daha önce yaşanılmış çok önemli olarak ithalat piyasalarında ciddi sorunlar vardı artık o sorunlar yok yani mevzuatsal tüm sorunlar aşıldı bizim burada ürün eksikliğimiz olabilir bireysel hane halkına hitap edebilecek orda çünkü genelde borcun finansmanı söz konusu ticaretten sonra oluşan bir borç, oraya aracılık edemediğimiz için oraya yönelik işlemler yapılabilir mesela elden yapılabilir ya da başka işlemler yapılabilir oraya aracılık edemiyoruz çünkü belgeye dayandırmamız gerekiyor bir şekilde aslında İslam'da en önemli şey akittir sözdür söze binaen işlemler yapılabilir onunla ilgili ürün geliştirme yapılırsa bireyselde daha hacimli daha iyi işlemler yapılabilir ürün eksikliğimiz var yani o konuda ama avantaj konusunda daticari kurumsal firmalar daha çok ön plana çıkıyor. Çünkü orada belge temininde herhangi bir sorun yaşamadığımız için her türlü işlemi her türlü evrağı yapabiliyoruz daha rahat anlaşıyoruz çünkü finansal tecrübeler var okuryazarlıklar var maliyet analizini daha iyi yapabiliyorlar biz orda ciddi anlamda avantaj olarak farklılaşıyoruz.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütme devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Biraz önce söylediğim en önem verdiğimiz gibi ticaret finansmanı ürün hizmet mal alımı hepsini yapabiliyoruz bizim burada herhangi bir sorun değil tamamen buradaki Dünya Ticaret'inde de artık daha fazla büyüdüğü için biz eskiden çölde bir kum tanesiyken şu an çöl olmaya başladık ve daha da büyüyecek, bizim en önemli buradaki sıkıntımız belli bir kesimin soğuk yaklaşması süreci anlamadan farklılaşarak devam etmesi onun dışında çok bir sıkıntı yok Sadece bizim buradaki en önemli ürünlerimiz murâbaha müşareke gibi sistemler varicare gibi leasing yöntemleri var Türkiye'de ağırlık olarak murabaha yapılıyor şu an bizim gibi katılım bankalarından beklenen şey aslında kar zarar ortaklıkları müşarekler bekleniyor. Katılım bankaları olarak farklılaşmalarımız farklı müşareke projelerimiz de var.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zekâ ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Blok zincir geleceğin teknolojisi tüm bankacıların altyapısı üzerine kurulacak mecbur bu 1 yıl da olabilir 10 yıl da olabilir bilmiyorum ama blok zincir teknolojisinin zaten şu an 2-3 tane konvansiyonel banka kullanmaya başladı zaten Big dataları bankalar hep yapıyor teknoloji altyapıları yapmak zorundasınız çünkü sürekli saldırı altındasınız. Türkiye en çok siber saldırıyla muhatap olan kurumlar çünkü para var parayı korumanız gerekiyor onun için de teknolojiye yatırım yapılmalı blokzincir geleceğin teknolojisi olduğu için şu an yapmaya çalışan bankalar var daha da artabilir.

Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Biz zaten KVKK'yabağılı olarak çalışıyoruz KVKK kapsamlı işlemler yapmak zorundayız müşterilerinin verilerinin gizliliği ve saklanması bizim için ana unsur bunu yine teknolojik yatırımlarımız var koruma siber alt yapılarımız var yani gelecek gösterecek ona blok zincir teknolojisi bankalara gelecek ama hangi aşamaları nasıl gelecek ama saklama aşamasından ziyade işlevsel olarak geleceğini düşünüyorum ben uygulamalarda süreçlerde daha çok hafif olacağını düşünüyorum herkes blok zincir deyince bitcoin falan

geliyor akla ama teknoloji aslında tam tersine bir teknoloji ve bu teknoloji geleceğin teknolojisi

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Her devrimin bir dönüşü oluyor bu da bir devrim bu da daha önce Çin devriminde yaşandı insanlar bir anda iş gücüne dayalı bir sermaye varken oradaki süreç tamamen değişti sanayi devrimi geldi Sanayi Devrimi'yle insan oranı azaldı burada da blokzincir aynı olacak belki, bu şubedeben ilk başladığımda bir şubede 20 kişi vardı şu an 8 kişi var zaten bir dönüşüm başladı daha da dönüşecek belki de 2-3 kişi olacak belki de böyle şubeler olmayacak artık tamamen belli hat noktaları olacak bu teknolojiler sayesinde her şey mobilde telefonda olacak bir devrim olacak ama nasıl yansıması olacak dersiniz o konuda bir bilgim yok açıkçası.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Bunu Çin yaptı belli ülkelerde yapıyor bizim ülkemizde araştırmalarını yaptı dahabir teknoloji açıklamadılar. Çin dışarıya bir kripto para gitmesin diye yapılan bir işlem Bitcoin caiz midir değil midir ohocaların işlemi bu teknolojiye dayalı bir işlem olduğu için sadece yüksek voliteli piyasalar olduğu için kâr zararını helal olup olmadığı benim çok kafama yatmıyor açıkçası çünkü çok ciddi voliteli bir piyasa bir anda 100 liraya aldığınız yarın 10 Lira da olabilir 1000 lira da olabilir ciddi bir kar zarar var fahiş kar zarar da haram orda bir süreç var o yüzden ben soru işareti ile kapatayım bu süreci.

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz ? Akıllı sözleşmeler mi ? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Bunlar akıllı sözleşmeler dediğimiz zaten dünyada var olan bir olgu, kriptolar yeni yeni girdi bir adamın tweeti ile %500 değişebiliyor yani %1000 arta biliyor bence caiziyeti hakkında bir şey söylemeyim bana göre şüpheli.

- **Block zincir teknolojisi ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?**

- Tabi ki en önemli şey swift sistemi tamamen Amerika'ya bağlı bir sistem Amerika derseki dolar swiftini kapatıyorum her hangi bir bankaya, banka hiçbir işlem yapamaz blok zincir aslında bunu sağlıyor, 'ben herhangi bir sisteme bağlı kalmadan kendi sistemim içerisinde bu tarz transferleri yapabiliyorum, güvenirlir bir şekilde devrediyorum,alabiliyorum',belki ileride şu anki Yahudilerin elinde olan finans sistemi bile değişebilecek bu da tabii ki İslami bankacılığını ön plana çıkaracak, daha da ön plana çıkacak insanlar daha da tanıyacak, daha masrafsız, daha ucuz maliyet şu an bir swift işlemi yaptınız 50 dolardan başlayıp 150 dolara kadar giden bireysel bir ödeme var onların belki de 2 dolara 3 dolara belki de masrafsız yapılacak bu çok ciddi bir dönüşüm.

- **Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)**

- Teknoloji zaten bir ürün olmadığı için teknoloji nasıl bilgisayar, televizyon, telefonun kullanabiliyorsak bu da bir teknoloji bu da kullanılabilecek bir işlem ama bunun metaya dönüştürölüp hani kriptopara olarak değerlendirilmesi mi dersiniz onun hakkında bir beyanda bulunmayım ama teknolojinin kullanılmasının bir şeyi yok, doğruya kullandıktan sonra, doğru teknoloji doğru kişilerin elinde olduktan sonra bir sorun olmaz.

- **Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Merkez Bankası bununla ilgili çalışma yapıyor özellikle kripto para olarak değerlendiriyorlar bunu şimdi belli bir boşluk var o boşluktan dolayı bankalarla anlaşılmıyor daha katılım bankalarla anlaşım yok ama bankalardan 2-3 banka gitti bir fiil anlaşmalar imzalandı, yasal alt yapısı yok, yasal boşluktan ilerleme var teknoloji olarak sunuluyor çünkü biz argeyi geliştirirken herhangi bir teknolojiyi sormuyoruz mevzuat uygun mudur değil midir diye burada bir sıkıntı yok ama ileride belki bir merkez bankasının yayınladığı kripto para mevzuatından sonra bu teknolojinin de bankacılığa

uyarlanması ile alakalı ekstra bir mevzuat yayınlanabilir ama daha şu an ortada yok, tamamen bir boşluk var orda teknoloji diye görünüyor ve onun üzerinde ilerleniyor.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- Ben uyum olacağını düşünüyorum açıkcası bankacılık askeriyeden sonra en çok teknolojiyi kullanılan bir kurum askeriye bir teknoloji keşfediyorsa onun akabinde bankacılık finans sistemi bunu uyguluyor, ben bu teknolojinin uyumlaştırılacağını düşünüyorum yani İslami finansın bundan etkilenir mi etkilenmez miden ziyade bu teknoloji şekilde günlük hayatımıza girecek yaşadığımız sadece bankacılık finans alanında değil sağlık sektöründe bile her şekilde karşımıza çıkacak yani gelecek o kadar yakın ki belki 5 yılda bambaşka noktalarda olup bambaşka şeyler konuşacağız

- Teknoloji zaten bir ürün olmadığı için teknoloji nasıl bilgisayar, televizyon, telefonun kullanabiliyorsak bu da bir teknoloji bu da kullanılabilecek bir işlem ama bunun metaya dönüştürülüp hani kripto para olarak değerlendirilmesi mi dersiniz hani onun hakkında bir beyanda bulunmayım ama teknolojinin kullanılmasının bir şeyi yok doğruya kullandıktan sonra doğru teknoloji doğru kişilerin elinde olduktan sonra bir sorun olmaz.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

-Yok teşekkür ederim ben bu teknoloji özellikle big data'lar için çok daha hızlı çözümler, çok daha hızlı olanaklar veriyor ama tabii bu insan için sıkıntı ya evrimleşmesi gerek ya başka bir alana geçmesi lazım çünkü belli başlı özellikle şu robotik süreçlerden ve kripto bu blok zincir teknolojisi girerse belki mavi yakalı işçiye ihtiyaç kalmayacak belki dünyada 7 milyar insan değil 500 milyon insan yetecek onun içinde belli hatta koronavirüs da bunlardan biri olarak söylüyorlar, belli belalar insanlara bulaştırılabilir bir şekilde nüfusun azalması lazım çünkü öyle düşünerek belli başlı yanlış işlemlere girebilirler.

- Çok teşekkür ederim vakit ayırdığınız için

- Estağfirullah, ben teşekkür ederim

Katılımcı F

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Aslında şu an %9 gibi bir payımız var Türkiye Cumhuriyeti'ni söylüyorum faizli politikalar, faizli bir ülkede ekonomik faize yönetilirken faizsiz bankacılık yapıyoruz bu oranın çok yüksek olması lazım yani benim tahminime göre 2021 yıllarına şu an en azından % 20'lere ulaşması lazımdı fakat dediğim gibi sebep faizli ekonominin içerisinde faizsiz bankacılık yapmaya çalışıyoruz insanlarımız genelde faizle ekonomi alışkın oldukları için bu konuda tedirginler ve bu konu ile ilgili olarakta çok fazla bilgiye sahip değiller aslen yurtdışındaki özellikle 1. sınıf ülkeler Amerika, İtalya İngiltere, Almanya gibi ülkelerde faizsiz sisteme yakın bu tür sistemler var onlar daha henüz bunu keşfetmedi, biz daha önceden bunu keşfetmişiz ama bunu bizim insanlarımıza anlatmamız aktarmamız ekonominin de bu çark çevresinde dönmesi gerekiyor çünkü biliyorsunuz faizin tanımı karşılığı olmayan paradır biz ise derdimiz para muhakkak mal ya da hizmet anlamında paranın karşılığını bulması. Son dönemlerde ülkemiz 3 tane daha devlet, Kamu Katılım Bankası açarak bu konuda birkaç daha da adım attılar bizim katılım bankaları olarak hükümet tarafından ve dış güçler tarafından yurtdışından da kaynaklı beslenmemiz gerekiyor ki bu konuyu daha da geliştirelim bu çarkı daha da arttıralım.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- Dünyada zaten bu konuyu en iyi yapabilen ülke Malezya mantıken baktığınız zaman. Çünkü onların ekonomik sistemleri bizim gibi değil tamamen faizsiz politikalarla üretiliyor aslında kökten bir değişiklik olması lazım %99 Müslüman olan bir ülkede, ülkemizde bu ekonomilerini tekrar baştan alınıp politikalarının tekrar buna göre değiştirilmesi lazım elbette ki bu ekonomileri beğenmeyen konvansiyonel bankalar içerisinde bulunan bazı sektörler var bunlar içerisinde farklı durumlar oluşması lazım sonuçta biz Türkiye Cumhuriyetiyiz ama yurt dışında da bağlantılarınız var ve yurtdışında birçok ülkede faizli ekonomi ile karşı karşıya onlarla beraber bu işi götürüyorlar avantajları ve dezavantajlarına gelince dezavantajları biz piyasada tam olarak tutunamayışımız, müşteri sonuçta parayı sever dolayısıyla biz hiçbir müşterimize de nakit para vermiyoruz bize herhangi bir malı satın almak istiyor onun karşılığında kredi kullanıyoruz. Murabaha

dediğiniz sistem ve bu sistemde kendisini borçlandırır, karşı tarafa yani satıcıya parayı ödüyoruz bu ilk başta insanlarda öyle şey olur mu kardeşime getiriyor çünkü alışkın değiller, sistemde buna alışkın değil konvansiyonel bankaların kazanmasının sebebi ise müşterilerine hesabına direk para geçiriyorlar para sıcaktır,akıcıdır böyle bir durum söz konusu oluyor halbuki biz ekonomide çarklar dönsün ve tamamen bunu kontrol altına alalım sistem olarak da alalım istiyoruz faizsiz bankacılık sistemi de bu, bu durumu görüp avantaja çevirmemiz gerekiyor.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Aslında şöyle çalışma sistemi dediğim gibi yine aynı yere dayanıyor faizli ekonomide faizsiz bankacılık yapmaya çalışıyoruz, aslında 32-33 tane hem kredi hem mevduatanlamında İslami bankacılık da faizsiz bankacılıkta bu ürünler var işte müşarekeydi, murabahaydıgibi bir sürü fakat biz bunlardan daha çok en fazla kullandığımız ülke ekonomi sisteminde en geçerli olan murabaha sistemi yani aslında kredi sistemi tabii ki faizsiz bankacılıkta kredi ismi yoktur, fonlama vardır ya da murabaha vardır. Bunu çok fazla kullanıyoruz yani %90'ı bu diğer ürünleri de kullanmaya çalışıyoruz ama bizim ekonomimiz uygun değil ve tabi ki bir Katılım Bankası'nın en önemli amacı kar etmektir. Tatlı karda murabahadan geliyor buradan devam ediyoruz mümkün olduğu kadar bunun dışında piyasada özellikle TL yabancı para ve kıymetli maden toplamakta bankacının görevidir zaten katılım bankalarında dahiltüm bankaların iki görevi vardır, bir para toplarsın, iki para verirsın diğer şeyler teferruattır. Biz para toplamayı normal mevduat sistemi içerisinde diğer kazandığımız mürabaha sistemi ile kazandığımız karlardan ortaklarımızla bölüşerek, havuzlarda bölüşerek veriyoruz. Para verme sistemi ise parayı da müşteriye değil, alınmış olan mal karşılığında satıcıya ödüyoruz bu sistemde mürabaha olarak yapıyorum. Onun dışında tümleasing, çek, cari hesaplar katılım hesapları bizim bankamıza has, bizim yabancı para, kıymetli maden alım satım gibi platformlarımızın hepsi zaten var ama dediğim gibi para topla para ver gerisi teferruat.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Bankacılığın en büyük yani kesinlikle olması gerekeni dijitalleşme ve teknoloji. Ne kadar istersek ne kadar teknolojiye açıksak ve ne kadar değişim açıksak o kadar çok ilerleriz. Bankamızda, Türkiye'de özellikle katılım bankacılığı dünyasında bu konuda öncü, bu konuda çeşitli ödülllerimiz de var. Bizim gerek sosyal medyadan, gerektv aracılığıyla, reklam aracılığıyla zaten bunlar dönüyor. Ben diğer katılım bankalarında biliyorum hepsi profesyonel dijitalleşiyorlar bir yerlere geliyorlar ama mobil bankacılık konusunda biz mesela ön ayağız, az önce söylediğim bir ürün vardı TFXTarget dediğimiz elinde iki tane kıymetli maden ve yabancı para alım satımıyla ilgili, bunu Türkiye'ye ilk getiren biziz, patentini de alan biziz, bunu müşteriye sunanda biziz bu dijitalleşmemizde ki en büyük katkılardan bir tanesi onun dışında tabii ki tüm bankalarda olduğu gibi müşteriye şubeye almadan veya ATM ile yönetmeden kendi evinde ya da bulunduğu yerdeteknolojiyi kullanarak kredilendirebiliyoruz, mevduatını alabiliyoruz bu tür durumlar oluşturabiliyor. Hızlı finansman diye bir sistemimiz var onun tamamen teknolojiye yönlendiriyoruz, hızlı finansman dediğimiz bayilerimiz var, bankaların bayiliği var çok kısa anlatıyorum bu bayileri işte beyaz eşyalar olabilir veya herhangi bir sektör olabilir bizim vasitamızla adımıza kredi kullandırabiliyor, tahsilatı da bunlar yapıyorlar, aslen müşteri atıyorum Arçelik bayisine gidip bir televizyon almak istediği zaman kredi için şubemize gelmesine gerek kalmıyor. Arçelik bayisi bizim adımıza kredi kullanılabiliyor bunlar hep dijital platformdan geçiyor. Teknolojiye bu açıdan çok fazla sıcakbakıyoruz. Elbette ki demin saymış olduğunuz Yapay Zeka ve diğerleri daha da geliştirilecek ama bunların hepsi bir kenara şahsi düşüncemi söylüyorum insan unsuru olmadığı sürece her şey yapay zekaya ya dadijitalleşme ile yürütülemez bizim hala Emineteyzelerimiz, Ayşe ablalarımız, Mehmet amcalarımız var gelip bizimle karşı karşıya çay içerken emekli maaşını isteyenlerimiz var, iletişime geçmek isteyenlerimiz var kültürümüz böyle. Çünkü her ne olursa olsun bu kültürü de unutmamamız lazım son dönemlerde de uzaktan müşteri edinme adına bir sistem kurduk diğer bankalarda da var oturduğumuz yerden imza atmadan ya da dijital imza ile müşterimiz olabiliyorsunuz bu tür durumlarda var.

- Blokzincir hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çok güvenli bulmuyorum kripto paralardan da bahsediyorsunuz sanırım oda var onun içerisinde çok güvenli bulmuyorum neden bankacılıkta en esas tabir edilebilecek bir sıfat varsa oda güvendir çünkü bir denetim mekanizması yok, herhangi bir ülkeye bağlı değil hızlı mı? Hızlı, para kazandırıyor mu? Eyvallah çözüm odaklı mı? Eyvallah Bunların

hiçbirine lafım yok ama şunu örnek vereceğim size, buna gidiyor mu dünya gidiyor biz uzak kalabilir miyiz görmezden gelebilir miyiz? Hayır, kesinlikle çünkü şu anda bankaların en büyük rakibi haline geldi bu sistem. Çünkü neden? İnsanlar blokzincir dediğimiz olayları ya da bitcoin olaylarıyla daha çok yatırımlarını mevduatları nerede toplayabilirim düşüncesine giriyorlar, zahmeti de yok baktığımız zaman kolay, herşeye Eyvallah ama denetlemesi yok yarın bir gün herhangi bir hukuki problemde veya herhangi bir durumda karşımızda muhatap bulamayacağız. Bundan dolayı sıkıntılı ama bu ne zaman devletlerarası ülkeler arası ya da devlet politikaları içerisine girip kanunlaştırılırsa veya bir nizam getirilirse o zaman o bankacılığın esas güven dediğimiz sistemin içerisine girmiş olur o zaman sıcak bakarım şimdi çok soğuşum.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Bildiğim kadarıyla var, çalışıyorlar bizim katılım bankacılığı sistemi var, Katılım Bankacılığı Birliği Dünyası var bunlar özellikle bununla ilgili olarak çalışıyorlar şimdi bankacılığın tabi birçok unsuru var özellikle veri çok çok önemli, özellikle KVKK dediğimiz Kişisel Verileri Koruma Kanunu çıktığından itibaren bu veriyi koruma veriyi başkasına aktarmama veya uygun kanalları aktarma konusunda ki, bunun içerisine özel hayat da giriyor her şey giriyor ülkemiz çeşitli kanunlar yapmış durumunda yeterli mi? Bence değil. Fakat bunun üzerine çalışmalar sürüyor bize özellikle bankacılara çünkü biz gerek tüzel gerek gerçek kişi müşterilerimize hesap kredi ilişkisine girdiğinizde, mevduat ilişkisine girdiğimizde birçok şeyi öğrenmek zorunda kalıyoruz yani ne iş yapıyor? İstihbaratı ne? Evli mi? Nerede çalışıyor? Maaşı ne kadar? Bunlar insanların özel bilgileri vefirmalar içinde, firmalarında mali verileri var, bilançoları ve gelir tabloları var bunlar da bize geliyor biz neredeyse her şeyini görüyoruz orada çünkü neden görmek zorundayız, kredi veriyoruz para kullanacağız, mevduatını toplayacağız ona göre bir oran vereceğiz, çalışacağım bunu görmeden de böyle bir çalışma yapmamız imkânsız. Bu verilerin korunması saklanması kötü kişilerin eline geçmemesi dolayısıyla bizim üstümüzde çok büyük bir yük var. Dolayısıyla biz tabi ki bunu kendimizi rahatlatmak açısından karşılığında imza alıyoruz ona göre devam ediyoruz ama her ne olursa olsun bizim ülkemiz ve bizim gibi gelişmekte olan ülkeler her türlü sorumsuzluğa açık olan ülkeler, sorumsuzluk derken kolay para kazanmak isteyen çok fazla insan var kanun

boşluklarından yararlanmak isteyen var bu da insan unsurlu ama veri korumakla ilgili çalışmalar yapıldığını biliyorum Katılım Bankalar Birliği tarafından.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Sözleşme dediğiniz şey iki tüzel ya da gerçek kişinin karşılıklı olarak bir konuda anlaşıp altına imza attığı bir sistemdir. Bu sözleşmenin bağlayıcılığı iki kişiyi bağlar bu işin denetlenmesi için üst merci gerekir blokzincirde üst merci olmadığı sürece o sözleşmenin hukuki anlamda çok fazla bir anlamı olmadığını düşünüyorum. Bugün bir araç alımı yaparken notere gidiyorsunuz araç ruhsatı size geçsin diye ya da bir ev almak isterken, bir arsa almak isterken tapuya gidiyorsunuz tapuda noter nedir? Devlettir. İki kişi arasında bir sözleşme yapmışsın yanında bir kişi yoksa o iki sözleşme sadece bizi bağlar hukuki bir itirafta herhangi bir aracı herhangi bir denetleme olmadığı sürece ben bunu hukuki olarak nasıl ön göreceğim o yüzden sıcak bakmıyorum.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Hiçbir farkı yok sadece boyamak başka bir şey değil. Yani ben olumsuz bakıyorum kripto paralara sebebide çok açık denetleme mekanizması ve hukuki olmadığı için ondan dolayı yani bir bankacıdan da bunu beklersiniz, bilmiyorum benim gibi düşünen olur mu başka.

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Şöyle söyleyeyim tutunmamız lazım biz bu piyasa içerisindeyiz bu piyasaya uzak kalamayız bu bir gerçek mi? Kripto paralar gerçek mi? Evet, ülkenin bir gerçeği mi? Dünyanın bir gerçeği mi? Evet, bizim bundan uzak kalmamız ne demek yabancı olmanız yabancılaşmamız demek ama biz bu piyasa içerisindeyiz İslami unsurları açısından uygun bulduğumuz zaman girmemiz gerekiyor ama temkinli davranmamız gerekiyor.

- Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli? Vallahi hiçbir fark yok

- Aynı şey diyebilirim.

- **Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?**

- Zaten şu anda özellikle yurtdışı swaplarda, forward işlemlerinde bununla beraber yurt dışı ithalat, ihracat swiftişlemlerinde bunlar da kullandığımız sistemlerimiz var, bunlarla ilgili ürünlerimiz var akretifti şuydu buydu... Az önceki soruyla aynı cevabı vereceğim, bundan uzak durmamız mümkün değil bu piyasada çünkü insanlara kolaylık sağlayan bir sistem biz buna yabancı kalamayız gerçek norm ve güven norm şartları altında bulunduğu sürece bunun geliştirilmesinde bence hiçbir sakınca yok

- **Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?**

- Kesinlikle dönüşebilir bunun çok büyük bir tehlike olarak da görebiliriz aslında. Ben bunu şöyle görüyorum, internet yani 1990'lı yıllarda da hattâ 80'li yıllarda hayatımıza girdi ama internetten dolayı birçok insanımızın, birçok firmanın canı yandı. Çocuklarımızın yetişmesi, ailelerin topluma adapte olması, boşanma sayılarını devam etmesi gibi unsurlar... İnterneti doğru kullanmamız gerekiyor diye sürekli olarak kamu spotları ile empoze ediliyor değil mi? İnterneti çok da kötü kullanabilir hala kullanan da var ben de buna benzetiyorum. Aslında dizginler bizde olduğu sürece biz istediğimiz zaman ya da gerçek ekonominin yapıtaşları bu, istediği zaman o dizginleri tutabilmeli ya da bırakıp salıverip coşturabilmeli işte bu her zaman aynı şeye geliyor denetlemeye geliyor bir güven ortamını oluşturmaya geliyor bu olduğu sürece bir sıkıntı çıkarmaz ama bunun dışında biz yabancılaşsak ya da yabanileşirsek elbette ki bizim için çok büyük bir tehlike olur.Bileceğiz, tanıyacağız bizim için yabancı olan bir şey, yeni bir şey kötü gibi geliyor algılarımdan o çıkıyor ama iyi taraflarını da görmemiz gerekiyor, temkinli olmamız gerekiyor önce görmemiz lazım ben o şekilde bakıyorum.

- **Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin**

azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Çok haklı soruyu soran kişi konvansiyonel bankalar özellikle operasyonel anlamda bizden çok daha kolay işlem yapabilme durumundalar çünkü bizde ortada bir malın ya da hizmetin olması bu malın hizmetin kanıtlanması bunun belgelenmesi vekalet unsurları, alımı, satımı şusu busu... Konvansiyonel bankalar ortada bir mal ya da hizmet olmadan direk para verebilmek, kredi verebilmek bu daha kolay ama bizde bu unsurların olması daha da zorlaştırıyor ama biz onlarla bu konuda başa de biliyoruz. Soru şuydu blokzincir ne kadar katkıda bulunabilir maliyetleri düşürebilir mi? Bence düşürür çok daha fazla katkıda bulunur çünkü işin kimyası öyle baktığımız zaman daha çok sanal halinden bahsediyoruz yani bulunabilir diye olumlu bakıyorum.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Hoca değilim, fetva verecek durumda da değilim ama kendi fikrimi söyleyeyim net olarak, dinimiz o kadar büyük bir din ki yani birçok konuda ticaret ile ilgili olarak özellikle, hatta bırak ticareti geçtim Hadis-i Şerifiniz var 'Dinde zorlama yoktur kolaylık vardır' diye. Ticari unsurlar da şöyle söyleyeyim daha doğrusu ticaret dediğimiz olay nedir? 2 ya da 3 ya da daha fazla kişinin ama en az 2 kişi olması lazım gerçek olur tüzel kişi olur karşılıklı anlaşmalar yaptığı bir sistemdir birisi zarar görür diğeri faydalanır ya da birisi sömürülür diğeri yükseltilere çıkartırsa bu ticaret olmaz sömürü olur. Ben şahsen bizim dinimizin her iki tarafında kazandığı bu ticaret sistemine sıcak baktığını ve blok zincirde de her iki taraf kazanıyorsa ya da 3 taraf kazanıyorsa ona sıcak bakarım çünkü dinimiz sıcak bakıyor buna ama birisi sömürülüyorsa işte orada dur demek lazım bu zaten bizim dinimize de uymaz diye düşünüyorum.

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye'de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Çok hızlı gelişti ben kripto parayı ilk 2013 yıllarında duydum belki çok da geç duymuş olabilirim ama ülkemizde hayatımıza girmeye başlaması, sosyal medyaya düşmesi, dijitalleşmesi, platformlara düşmesi 2016-2017'leri buldu ama özellikle pandemi dönemi ile beraber 2020'den sonra birçok firma platform aldı ve devam ediyor ve çok hızlı

gelişiyor yani ben çok kısa zaman da belki 2-3 yılda en fazla 5 yılda blok zincirin, kripto paranın 7 yaşındaki çocuğun hayatına bile gireceğini düşünüyorum net olarak.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- Alternatif yol seçmeye gerek duyar mı ondan emin değilim çünkü bazı normlar kalıplar vardır onlar asla yıkılmaz değiştiremezsiniz yani onları ama bir şekilde ticari hayata ve hatta ekonomik hayata ayak uydurmak zorundasınız blok zincir buna nedenli destek olur? Şahsi fikrim, kolay olduğu için, erişilebilir olduğu için, anlaşılabilir olduğu için katkı sağlar diye düşünüyorum ama bunların hepsinin altına ama fakat getiriyorum denetlenebilir, hukuki mallar içerisinde faydalanabilir olması gerekir. Bunlar olmadığı sürece buralar hep tezatneredeyiz önümüzü göremiyoruz ama bunlar olursa ne yapacağımızı bilirsek karşılığında blok zinciri çok daha faydalı kullanabiliriz diye düşünüyorum.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- Az önce söylediklerimi özetleyimblok zincirsiz bir hayat olmaz hayatımıza girdi, kılcal damarlarınıza kadar girdi her gün karşılaşıyoruz kendi müşterilerinden dahi gelenler var buna, dolayısıyla şu an tanımıyoruz tanımaya çalışıyoruz, algılamaya çalışıyoruz tabii ki gözümüz kapalı giremiyoruz öyle bir cesaretimiz yok çünkü ekonomimiz çok çok kırılğan, bir zaman gerekiyor ve bununla beraber az önce söylediğim ve her zaman da söylediğim gibi hukuki normlarla denetleme gerekiyor bence.

- Çok teşekkür ederim zaman ayırdığınız için.

- Ben teşekkür ederim.

Katılımcı G

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Bu soruya şöyle cevap verebiliriz, İslami Finans'ın şöyle bir ayrışan özelliği var İslami finansta vade ve maliyet hesaplaması işleminin başına fixleniyor, bağlanıyor bu yönden İslami Finans talep görüyor daha da görmeye devam edecek. Çünkü biz bir işi yapıyorsak

işin başından sonuna kadar hiçbir maliyet değişimi yapmıyoruz bu maliyetdeğişiminin olmaması firmaların ve insanların Maliyet Muhasebesini yapabilmesi çok etkin olarak burada fayda sağlamakta.

- Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- Türkiye’de ilk İslami finansın, artarak bir ivmesi var ama bu hal yeterli değil bunun nedeni de Türkiye bankacılık sisteminde vade ve fon arasında çok ciddi bir farklılık var. Şöyle örnek vereyim katılım bankaları burada ortalama 70 gün vade ile para topluyor yani bizim kaynaklarımız 70 gün ortalama vade ile toplayıp ortalaması ticaride 11 ay yani yaklaşık ne oluyor 300 günü vade ile kullanıyoruz, bireysel yaklaşık 450-500 gün vadeyle kullanıyoruz. Bunun çözülmesi gerekiyor, çözülmesi için kamunun veya özel kuruluşların sukuk çalışmaları var ama yine de vade olarak çok bunu karşılamıyor. Bununla ilgili çalışmalar var İslami Finans uygulamalarının daha iyi bir konuma gelmesi için son günlerde ürün yönetimlerinin çok ciddi başarıları var, bunların artması örnek veriyorum, bankamız için örnek veriyim AlbaFX dediğimiz bir ürünü çıktı, müşteriye kur ile ilgili işlemlerde maliyet avantajı sağlıyor burada artışlar var katılım bankacılığında bir artış sağlıyor bayide finansman tarzında ürünlerimiz çıkmaya başladı bunlar da eskiden çok süren kredi işlemleri veya murabaha işlemlerinin tabiri caizse işin anında bitmesini sağlıyor bu da bir ayrışma sağlıyor yakın zamanda da katılım bankalarının çalışmaları var bununla ilgili belki kredi sistemleri ve fon havuzlarıyla ilgili çalışmalar yapıyorlar bunlar da açıklandığı zaman bunun daha da artacağını göreceğiz.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Katılım bankacılığındaki çalışma sistemi aslında çift taraflı yani muhasebe sistemi gibi düşünün bir kaynakta iki varlıklar kısmı var ya da şöyle söyleyeyim pasif varlıklar aktif varlıklar diye geçiyor önemli olan buradan fon toplama kısmı olan, bu para toplama kısmında bizim buradan nelerimiz var? Cari hesabımız var, katılım hesaplarımız var cari hesap zaten biliyorsunuz katılım hesapları da murabaha kullanılan kaynaklar bunlar var, yeni çıkan ürünlerimizde var fon toplama kısmında bunlar sukuklar kamunun ve kendimizin oluşturduğu sukuklar ve yatırım finansmanları gibi tarz şeyler var bir kısmında, diğer kısmında da ise ihtiyaç sahiplerine fon kullandırım yöntemleri var, murabaha sistemi var, murabahasının mantığı şudur, bizim kaynaklarımızı vekalet yoluyla firmaların finansman için kullanılıyor katılım bankaları burada vadeli olarak satmakta bu var, kar zarar ortaklığı var, bankamızın geçmişi çok fazla kullandığı işlemler vardı bir kısım tecrübesini işini ortaya koyuyor bize Albaraka olarak da bize para yatırıms

insanları sermayelerini koyarak kullandığımız bir sistem var,bunu çok aktif kullandık kullanabiliriz de. Bu tarz işlemlerim var ama kullanılan yönde öyle fon toplama kısmı var, bir de fon kullandırma kısmı var.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Bankamızda ve diğer katılım bankalarında Yapay Zeka çok aktif kullanılmakta bunun kullanılması şu anda çoğu işlemler Yapay Zeka tarafında kastım şu, birçok kredi direkt Yapay Zeka tarafından, makine kısmında, robotlar kısmında direk eliminasyon edip bize tabiri caizse hiçbir işlem yetkisi doğurmadan red ve ya onay kısmına getirebiliyor burada çok ciddi kullanımlar var. Kripto sistemi ile ilgili de aslında daha çok yeni bir işlem bununla ilgili de bildiğim kadarıyla biz de çok bir çalışma yok ama diğer katılım bankaları olsun genellikle bu kripto işlemlerinde, bu spekülative işlemler değil de EFT, havale gibi para transferinde kullanılması ile ilgili çalışmalar var bunlarla ilgili net açıklama oldukça bakılabilir şu anda tam bir karar vermişlik olduğunu biz görmedik.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Yani bunun yapılacağı kısım şubeler değil genel müdürlükteki birimlerdir. Şube kısmında bize herhangi bir şey aktarıldımı pek bilgim yok ama bununla ilgili çalışmalar var. Kripto para sistemi ile ilgili temel şu an sıkıntı çok fazla spekülative işlemler olması, spekülative işlemler ne kadar artarsa buraya olan uzaklaşma da artıyor yaklaşma farklılaşıyor şu anda bizim onunla ilgili çok bir bilgimiz yok.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Bekleyip göreceğiz, dünyada zaten çok fazla kullanılıyor ama dünyada cari fazlalığı olan ülkelerin para sahibi olan ülkelerle para ihtiyacı olan ülkeler arasında fark var ülkemizde paraya ihtiyaç duyan bir ilke bizim üzerimizdeki etkileri nasıl olacak onu göreceğiz yani şu an için çok bir şeyimiz yok, yani bir fikrim yok bununla ilgili.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Burada daha az önce bahsettiğim gibi bu spekülative hareketlerden dolayı kimsenin bir yere bir şey oturtabildiği yok. Bitcoin (BTC) dışında, eteryum dışında çok oturmuş bir para

birimi yok. İnsanların bu kripto paralara bakış açısının sadece işte bu tabiri caizse birine makas alma olayı, biraz daha bu dinerse, biraz daha sistem oturursa dünyada bildiğimiz büyük firmalar olursa çok daha farklı olacaktır şu anda arka tarafta nelerin olduğu çok bilinmiyor ülkemizde de olduğu gibi todex gibi kripto para borsaların bir anda kapatılması sonrasında yaşanan maduriyetlerin sonrasında nelerin olabileceği bilinmiyor tamamen arkasında net gücünün olması gerekiyor. Şu anda bu sektörün en büyüğü olan Bitcoin veya işte en büyük borsa olan Binance bile arkada ne olduğu belli olmadığı piyasa da yani oturması için bir süre var.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Yapay Zeka ile ilgili bankamızda çok ciddi çalışmalar var, operasyonel maliyetler yavaş yavaş etkisini göstermeye başladı bu maliyetler bayağı aşağı gelmiş durumda. Bununla ilgili örnek vereyim size 100 kişinin yaptığı işte Yapay zeka kullanıldığında belki 30 kişiyle 20 kişiyle yapılabilir konuma geldi. Çok ciddi bir personel avantajı ve sistem avantajları oldu yapay zekanın çok etkisi var ama şu ana kadar blok zincir ile ilgili bir işlem oldu mu sanmıyorum olduğunu. İlerleyen zamanlarda bakılabilecek bir durum. Ama bankacılık sektöründe hala blok zincir teknolojileri kısmında çok hızlı değil. Çünkü bankalar çok ciddi mevzuatsal uyuma tabii her işlemin kanundan onay alınması gereken bir sistem yani hiçbir açığı bir işlemin olmayacağı bir sektöre yüzden şu anda ne kadar kullanılıyor açıkçası çok fazla değil, zaman ne gösterecek göreceğiz.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Blok zincir sistemi benim gördüğüm kadarıyla çok bir uygunluğunu göremiyorum çünkü blok zincir sisteminde işlemin niye olduğu nasıl oldu artışların veya işlemlerin neler olduğuna dair bir ibare yok, arkasında kimler olduğuna dair, kimlerin bu işi yaptığına dair bir şeffaflık yok, sadece tutar ve hacim bilgisi var onun dışında hiçbir bilgi yok. Sorgulanabilir şu anda benim için ne kadar uygun olduğuna dair bir bilgi ibaresi yok elimizde yeterli veri yok, bekleyip göreceğiz.

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Türkiye finansal piyasaları yurtdışına çok bağımlı piyasalar, yurtdışı ile ilgili şu an çoğu ülkede bırakın mevzuat çıkmasının çoğu ülkede yasaklanıyor Çin gibi, yani şu anda yurtdışı ile ilgili bir şey yok, bir mevzuatsal bir çalışma yok ya da oluşmuş çok bir şey yok,

bunu zaman gösterecek şu anda herkesin kafası karışık bekleyip göreceğiz ama çok ciddi kazanımlar elde edeceğimiz kesin ama belli bir kesimde çok mağdur olacak bu sistemden.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- Şu an bunu konuşmak için erken İslami Finans zaten bankacılık sisteminde kendini ayıran konular var bahsettiğim gibi az önce her şeyin başında, işte bir kere bizim işlemlerde getiri garantisi yok, biz ticaret yapıyoruz, biz ticaretten ne kadar kazanırsak işte paylaşım usulüne göre paylaşıyoruz burada zaten farklılaşma var onun dışında yine kredi kullandırım kısmında veya murabahalar da bizim maliyetlerimiz işin başından sonuna kadar net onunla zaten ayrışmamız var. Sistemi iyi bilen firmalar veya insanlar ve ya hassas insanlar zaten başka bir yere geçmiyor. İlerleyen dönemlerde İslami finans çok daha iyi yenilikçi ürünlerle, İslam hukukuna ve çalışma sistemine uygun ürünlerle, zaten kendini geliştiriyor geliştirmeye devam edecek 3 tane kamu katılım bankası girerek fayda sağladı kamunun desteği de en son %50'lerde olan bankacılık sistemindeki payımız artarak devam edecek. Bu bir süreç bu süreçte yavaş yavaş ilerliyor.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- Bu sistem 7-8 yıllık bir sistem şu an da belki 500 yıllık bankacılık sistemine kafa tutuyor gibi gözüküyor ama artıları var ama artıları olmayan en büyük en önemli şey hala şeffaf değil şeffaflık paranın kaynağı ile ilgili çıkışı ile büyük sıkıntılar var güvenlik sorunları ile ilgili çok büyük sıkıntıları var örneğin Thodex gibi birinin sizin varlıklarınızın bir anda sıfıra ulaşma şansı var ama bankacılık sistemi Türkiye için böyle bir şey yok arkasında devlet var, merkez bankası var, garantiler var, kurumsal yapılar var o yüzden İslami finans ve bankacıların hala geleceği farklı durumda blok zincirlerin daha gelişmesi var, gelişmesi gerekiyor, daha oturması gerekiyor bence belki de blokzincir sistemi bir devrim olacak devlet garantisinin oluşmaya başlaması ülkemizin desanırım böyle bir dijital TL gibi çalışmaları var ama dediğimiz gibi gelişmekte olan hiç hiçbir ülkede sahip çıkmış değil ne olacağını da gelecekte göreceğiz.

- Kıymetli zamanınızı ayırdığınız için çok teşekkürler.

- Rica ederim.

Katılımcı H

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Şimdi katılım bankaları öncelikle reel sektörü destekliyor nasıl destekliyor diyeceksiniz yaptığımız katılım bankaları direkt alımları finans ettiği için diğer bankalar gibi kredi vermediği için reel sektöre destek sağlıyor bu yüzden katılımların büyümesi aynı zamanda ekonominin de büyümesi demek ticaret hacmi artması demek. Çünkü biz mal alım satımına, finansmanını aracılık yapıyoruz, alım satım yapıyoruz daha doğrusu bir ticari firma düşünün, hammadde alacak, geliyor Katılım Bankası'na diyor ki benim hammaddemi alır mısınız şartları, limitleri müsaitse biz o hammadde alımını firma adına gerçekleştiriyoruz. Bu tamamen reel sektörü fonlama işi var, konvansiyonel bankalarda nasıl çalışıyor bunlar genellikle nakit kredi ağırlıklı çalıştıkları için kredi çeken müşteriye ne yapacaksın? Nasıl ve nerede kullanacaksın? diye sorulmuyor ama buralarda sorulur 1. aşaması burası, 2. aşama ise katılım bankalarının büyüme hızı şu anda istenilen seviyede değil yani bir ivme katediyor ama beklenen seviye ilk etapta %15'leri görmek, toplam paydan %15 alabilmek şu anda %50 seviyelerinde, oda yaklaşık gittiğimiz kadar daha yola ihtiyacımız var hedef 2022-2023'lere doğru %15'leri görmeyi arzuluyor katılım bankacılığı devlette bu işin içine girdi biliyorsunuz 3 tane katılım bankasıyla beraber onlarda yeni yeni şubeleşiyorlar devletinde girmesi tabi pastadan daha fazla pay almasına sebep olacak.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)

- Katılım bankaları bu işin lokomotif, İslami Finans'ın lokomotif yine finansim gibi finans kuruluşları açılabilir eskiden günümüze gelen katılım bankaları bu sektörü çevirenlerden bir tanesi, yeni girenlerin tabii ki etkisi var konut kredilerinde, taşıt kredilerinde faizsiz finansman şirketleri var onların da piyasaya olumlu manada etkileri oluyor. İhtiyaca cevap verilebiliyor mu? Diğer bankalara bakarsak şubeleşme biraz katılım bankalarında düşük mesela her ilde şubesi olmayan katılım bankaları var şube sayısı arttıkça ihtiyaçlara daha fazla cevap verecek örneğin 400-400 küsur şubesi olan bankalar var, 300'e yakın şubesi olan bankalar var ama ortalama bir bankaya bakarsan 500-600 şubesi var konvansiyonel bankaların biraz o şubeleşme hızlanırsa ihtiyaçlara daha fazla cevap verebilecek diye düşünüyoruz avantajı az önce bahsettiğim reel sektörü desteklemesi direk ekonomiye katkısı, dezavantajı da hitap ettiği biraz daha dar olması çünkü konvansiyonel bankalarda her türlü müşteri geliyor, katılım bankalarına hassasiyet olanlar geliyor ağırlıklı ama katılım bankaları asıl istediği konvansiyoneldeki müşterileri katılım bankalarının çekebilmek, mevzuat tarafında bir sıkıntı yok bankalar kanunu tabii eskiden kararname ile yürütülüyordu bankalar kanunu tabii oluyordu şu an diğer bankalar neyse bizde aynı şeyleri sahibiz, itibar yapısı gün geçtikçe itibarı artıyor katılım bankalarının piyasada bilinirliği artıyor. Özellikle iç kesimlerde biraz daha rağbet fazla katılım bankalarına.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- İslami bankacılığın çalışma sistemi 2 temel üzerine kuruluyor bir tanesi mevduat toplama, fon toplama diyoruz, bir tanesi fon kullandırma diyoruz fon toplamayı 2-3 tane enstrümanla yapıyoruz. Temel başlıklardan bir tanesi cari hesaplar bir tanesi katılım dediğimiz hesalar, birvadeli birisi vadesiz, konvansiyonel bankadaki karşılığı tabii katılım bankaları gün geçtikçe enstrümanlara daha da çoğaltmaya çalışıyor örnek mesele İslami tahvil dediğimiz sukuk ürünleri var diğer bankalar tahvil yaparken katılım bankaları sukuk ürünleri çıkarıyor orayla rekabet etmeye çalışıyor konvansiyonel bankalar repo hesapları yaparken, ertesi günü faiz veren hesaplar yaparken katılım bankaları günlük sukuk dediğimiz hesaplarda buna cevap vermeye çalışıyor fakat piyasada rekabet edebilmek adına yeni ürünler geliştiriyor, yeni ürünler piyasa sürüyor çünkü piyasa global piyasa, müşteri ihtiyaçlarını karşılamak gerekiyor şunu diyemiyorsunuz artık diğer bankalar günlük hesap açarken katılım bankalarında niye yok cevap verebilmek için yeni ürün geliştirmek zorunda geliştirdikçe de daha katedilebilir seviyeye geliyor gittikçe. Fon kullandırım tarafındada ana unsur şu az önce bahsettiğim mal alımı satımının finansmanı katılım, finans kiralama, değişik metodlar var, leasing dediğimiz finansal kiralama özellikle makina techizat alanlarında firmanın yatırımlarında diye katılım bankaları yapıyor avantajı olarak mevduat bankaları dediğimiz konvansiyonel bankalar finansal kiralama şirketleri üzerine yapabiliyorlar böyle bir avantajı var, kullandırılan krediler sistemi çok detaylı bu bir kataplık bir şey ama işte ana hatları ile finansal kiralama, murabaha, müdarebe diyebiliriz yani emek sermaye ortaklığı felan var az önce bahsettiğim alım-satım var,kiralama yöntemleri var bunlarla beraber piyasaya finansman sağlayabiliyor.

- Bilindiğı üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değeriendirmeleriniz nelerdir?

- Şimdi son dönemde dijitalleşme arttı biliyorsunuz dijitalleşme ile bankalar uzaktan müşteri diye bir şey çıkartırlar mevzuata da öngörölü bir şekilde dediler ki müşteriler artık şubeye gelmeden uzaktan, Almanya'dan bir müşteri hesap açabilecek oradan bütün finansal işlemleri internet bankacılığı üzerinden yapabilecek gibisinden bir sistem başladı. Bunu ilk başlatan bankalardan birisi bankamız. Şu anda da güzel bir şekilde de hizmet vermeye devam ediyor. Dijitali takip ederseniz çağı ayak uydurmuş oluyorsunuz dijitalden koptuğunuz anda gerisinde kalmış oluyorsunuz. Mecburen ayak uydurmak zorundasınız bizim teknolojik altyapımız gün geçtikçe daha iyiye gidiyor yani bu konuda diğer bankalardan artımız var eksikimiz yok diyebilirim.

- Blok zincir hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Biz o tarafa çok sıcak bakmıyoruz.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Verilerin saklanması ile ilgili biliyorsunuz KVKK denen bir kanun var bu tüm bankaları ilgilendiriyor o yüzden bankacılık bu işe biraz daha hassas davranıyor verilerin işlenmesi konusunda. Genel müdürlükte bu işle ilgili ayrı bir birimimiz var bilgi işlem ayrı takip ediyor yani saklamayla ilgili şu ana kadar en ufak bir problem yaşamadık diyebilirim çok hassas davranıyorlar. Tabii sürekli arge var dijitalleşme konusunda sürekli yeni bir şeyler yapmaya çalışıyorlar sürekli bir şey üretiyorlar çünkü zaman artık dijitale gidiyor. Biz mesela, şöyle söyleyeyim mesleğe başladığımız zaman şubedeki çalışan sayımız ortalama 15-16'ı idi şu an da görüyorsunuz 4-5 kişiyle çalışıyoruz. Bu neyi getiriyor işte dijitalleşme birçok yükü alıyor, personel iş yükünü azaltıyor ihtiyacı azaltıyor teknoloji ile zaten daha rahat gitmiş oluyoruz daha rahat ilerliyoruz.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Şu anda akıllı sözleşme tarafı genelde bireysel tarafta daha yoğun hesap açılışlarında veya bireysel kredi taleplerinde, sözleşme imzalarında vs, ticaret tarafında başlayacaklarını da biliyoruz tabii bunda arka tarafın yazılımı ciddi yazılım çalışması gerekiyor orası da tamamlanınca burası da bitecek. Artık yön böyle dijital her alanda, dijitalleşmeye banka ağırlık veriyor banka derken sektörün tamamı buna ağırlık veriyor katılım bankalarında onu takip etmek durumunda zaten. Derinden bir etki yaratması bekleniyor mu diyorsunuz, derinden bir etki yarattı zaten eskiden diyoruz ya, müşterinin şubeye gelmemesi çok büyük bir velinimet müşteri açısından bankaya gelse banka çok bir sıkıntı yok ama müşteriye ulaşamayacak durumda oluyor yani bir çok işini dijitaler halledince şubeye gelme ihtiyacı da duymuyor. Ben bazen düşünüyorum müşteri şu an da ne yapamıyor sadece nakit para yatırması yapamıyor bunu da muhabir alanında yapabiliyor. Müşteri atıyorum Bayburt'ta bankamıza bir para yatırması gerekiyor PTT Atm'lerinden yatırabiliyor Yapı Kredi ATM'lerinden yaptırabiliyor transfer yoluyla yapabiliyor sadece fiziken teslim şeklinde kişi olmadığı için şube olmadığı için o şekilde yapamıyor ama işini görüyor mu? Görüyor, önemli olan burası. İki taraf açısından da dijitalleşme sektörünün yolunu belirliyor müşteri açısından da çok olumlu sonuçları var bankacılık açısından da çok olumlu sonuçları var hız, müşteriye ulaşım, daha fazla müşteriye ulaşma imkânı, maliyet açısından faydası var.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Biz Kripto para konusuna çok sıcak yaklaşmıyoruz, katılım bankaları genelde fetva tarafında olduğu için fetvadan alamadığı bir işleme yaklaşmıyor. Bir ara kripto para ile ilgili çalışıldı genel müdürlük tarafında sonradan fetvası alınamayınca bu işlemten vazgeçildi şu anda katılım bankaları tarafında kripto paralar yok, yarın öbür gün farklı fetva gelir de bir açılım yapalım derlerse olur ama şu anda yok.

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Bu 8. soru ile bağlantılı zaten.

- Ama bu paralar İslami finansa uygun olarak çıkartılan helal kripto paralar.

- Evet öyle var birkaç site ama onunla ilgili de genel bir ayırım yok bizim tarafta kripto para deyince dur dediler o yüzden İslami- İslami olmayan ayırımı yok çünkü bir yasal dayanağı olmadığı için ikisinin de takibi yok, yasal dayanağı yok herhangi bir olumsuz durum da hakkını isteyebileceği muhatap yok o yüzden buraya soğuk bakıyoruz.

- Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?

- Dönüşebilir tabii örnekleri de var Türkiye'de yaşananlar var daha önce batan takip etmişsiniz muhtemelen thodex gibi... Bunlar olumsuz örnek oldu, çok fazla bir denetleme olmadı takipleri olmadı paranın nerede olduğu belli değil değişik bir konuda sıkıntılar yaşandı tabi ciddi sıkıntılar oldu, olur, olacak.

- Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilenkte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

- Eğer fetva konusunda geçerse illaki olur, çünkü İslami hassasiyeti olupta katılım bankacılığı ile çalışanlar bu kripto tarafındaki hareketlilikten diğer taraflara kaymalar oldu biz yapamadığımız için, fetvası olmadığı için, eğer katılım bankaları böyle bir şey yapabilmiş olsaydı müşterileri tutma imkânı olacaktı o yüzden faydası olur.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Hemen hemen diğer soru ile bağlantılı, blok zincir tarafı yok dedik olursa tabii avantajları olabilir mi? Olacak noktaları var, o da bizim temelde takıldığımız nokta fetvası geçmeyen bir işlemi tartışmaya gerek yok çünkü burada şu an fetvası yok o yüzden bu konuda şöyle olsaydı böyle olurdu demenin çok da bir faydası yok, o yüzden bu konuda yapabilmemiz için öncelikle danışma kurulu geçecek ondan sonra konuşalım faydası olur mu illaki olur.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Uygun değildir dedik.

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Merkez Bankası finansal işlemlerde blok zincir teknolojisinin kullanılması bir düzenleme yapılacağı ile ilgili bir haber geldi ama henüz bir düzenlemesi benim bildiğim kadar yok eğer bir düzenleme olur da bir yasal dayanağı oturursa bu sistem tabii Türkiye’de tam oluşma süreci, ama tabii yasal otoriteler karar verecek bunun bizim düşüncemizle çok bir etkisi olmaz önce devlet olarak bu işin yapılabilir yapılamaz kısmına bir dayanağı olacak şu anda bu bize çok uzak bir mevzu.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- İslami finans kendini yenileyen, kendini geliştirmek isteyen bu konuda çalışan yeni ürünler üretmek için çabalayan piyasada ne varsa onlarla rekabet edebilecek bir sistem. Bununla ilgili genel müdürlük arge çalışmaları var ve İslami bankacılığa uygun acaba daha neler yapabiliriz derdindeler. Şimdi son 2-3 yılda bu dijitalleşme ile çok değişik ürünler çıktı mesela bundan 10 sene önce sukukdan çok bahsedilmiyordu, günlük vadeli hesapları sukuk dediğimiz hesaplardan bahsediyorduk şu anda yapan çok fazla bir Katılım Bankası yok, bir tane, iki tane var piyasa yani her geçen gün piyasa birbirlerine rekabet etme durum olduğu için mevduat bankalarının çıkardığı ürüne benzer bazı ürünlerde örnek olduğu şeylerde oldu diğer bankalardan daha önce davrandığı ürünlerde olabiliyor. Mesela TFXTarget dediğimiz bir döviz alım satım platformu dediğimiz bir sistem var bu diğer bankalar da yokken bankamız öncülük etti dedi ki, artık bu makaslara döviz kurlarını yurt dışında 5 gün 24 saat yani hafta sonuna hariç normalde bankacılık sistemi

nedir saat 17.00 olunca makaslar açılır çünkü kur alamazsın böyle bir sistem geliştirdiler dediler ki 'Türkiye'de piyasa kapanmış olsa bile yurt dışında bankalardan fiyat alıp ekrana yansıtacağım benim müşterim 5 gün 24 saat makaslar açılmadan işlem yapabilecek' burada bir öncelik yaptılar buna benzer sistemlerde de kendilerini geliştiriyorlar. Yani katılım bankaları yerinde saymıyor yerinde durmuyor %4'lerden %7'lere gelmek belki rakamsal olarak küçük ama hitap ettiği şeye bakarsanız bütçe tarafına bakarsanız ciddi ciddi şeyler var.

- Yaklaşık 2 katı zaten.

- Tabi çünkü konvansiyonel bankalar şube ağı açmaya devam ediyorlar ortalama 5-6 şube ile çalışıyor en düşük banka 5-6 şube ile çalışıyor, çalışan sayılarına bakınca 10.000-15.000 çalışanı olan bankalar var, katılım bankaları ortalama 3000-3500 en iyisi o civarda personelle çalışıyor buna rağmen bu piyasada rekabet edip payını artırabilmek ciddi bir mesele. Tabi hedeflenen bu değil ilk etapta %15 yukarısını görmek sayı arttıkça, şubeleşme arttıkça biraz daha artacak. Bu yüzden yani dediğim gibi teknoloji sürekli artırmak istiyor, kendini geliştirmek istiyor, yeni ürünler çıkarmak istiyor nasıl piyasada kendimi büyütürüm diye sürekli kafa yoruluyor, yeni şeyler düşünülüyor dönem dönem, ben 19 senedir bu kurumdayım ilk başta yapabildiğimiz sınırlı sayıda işlemler vardı bugün bakıyorum hemen hemen birçok işlemi konvansiyonel bankalara rekabet edebilecek şekilde yapıyoruz yani bundan 5 sene 10 sene sonra ne olur artık bu gidişle çok daha iyi şeyler olur diye düşünüyorum.

- İnşallah

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- Amacımız katılım bankalarının önce sayısal olarak artması sayısalardan ziyade dijitalleşme ile beraber pastadan daha fazla pay almak ana hedef. Gelişmelere bakarsak olumlu gelişmeler var, yeterli mi? Belki bu piyasa pandemi şu bu falan çok olumsuz etkiler oldu bunlar olmasaydı katılım bankacılığı çok daha farklı bir yerde olurdu niye böyle diyorum çünkü önünü göremediği için ne zaman biteceğini bilmediği için... Çünkü müşteri geliyor şurada şubeniz var mı dijitalleşme gibi çok isteme görüyorsun da o yüzden İslami bankacılığının büyümesinin belki dijitalleşme kadar şubeleşmenin etkili olduğunu düşünüyorum. Çok büyük şubeler artık yok 4-5 kişilik şubeler var ama şu var birçok yerde olmak durumundasınız. Yani Türkiye'de 81 il var büyük vilayetlerde birçok şubeler var ama şubelerin olmadığı küçük vilayetlerde var. Buralarda en azından katılım bankacılığını temsil edebilecek oradaki sektörü sistemi anlatabilecek birer temsilci ihtiyaç var. Öncelikle tabi bakış açısı şu nihayetinde bu gibi kurumlar ticari mantıkla çalışıyorlar öncelikle kar edebilmek için şubeler açıyorlar daha sonra doyum noktasına ulaşıncı bu sefer küçük şubelere, küçük illere de gitmeye başlıyorlar dijitalleşmenin bu manada

olumsuz etkisi oldu şöyle oldu müşterilerimize her türlü ulaşılma konusunda biraz frene basıldı. Piyasa normalleşince şubeleşmede artınca İnşallah daha güzel yerlere gelecek katılım bankacılığı, temennimiz bu.

- Çok teşekkür ederim Vakit ayırdığınız için

- Biz teşekkür ederiz

Katılımcı I

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Aslında İslami finansın geçmişine baktığımızda çok daha eskiye dayanıyor ama evet krizin yaşanmasıyla bir hız yakalandı fakat biliyorsunuz 2000'li yıllarda İslami finans kurumu diye işlem görüyordu 2005 yılında katılım bankası oldu sonra katılım bankaları arkasına devlet desteği aldı ilk ziraat katılım bankası açıldı sonra vakıf katılım ve en son emlak katılım biliyorsunuzdur. Aslında katılım bankacılığı kamu katılım bankalarının açılmasıyla işte birtakım bankaların teknolojiyle işte 2008 krizinden sonra yenilikler oldu şu anda da zaten internet bankacılığı var müşterilerimiz şubeye gelmeden istediği zaman istediği yerde işlem yapabiliyor bunlar katılım bankacılığının hız kazanmasında rol oynayan birkaç etken diyebiliriz.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- Şu an ki durumuna baktığımızda aslında geleneksel bankaların kullandığı hemen hemen her ürün bizde de var bu anlamda fakat şube anlamında katılım bankacılığında konvansiyonel bankalara göre az mesela her ilde şube mevcut değil şubeleşme arttığında bu anlamda daha iyi olabileceğini düşünüyorum demin de dediğim gibi ihtiyaca cevap vermesi anlamında bir sıkıntımız yok.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Teknoloji artık her sektörde var ve bankacılık sektörü bu anlamda daha yakın daha iç içe şöyle geçmişe baktığımızda işlemler hep şubelerde personellerle yapılıyordu daha yavaş olabiliyordu tabi hala şubelerde işlem yapılıyor personel aracılığıyla fakat internetin hayatımıza girmesiyle internet bankacılığı mesela mobil bankacılıkta şubeye gelmeden hemen hemen her işlem yapılabilir şubelerde işlemler eskiye nazaran daha hızlı ilerleyebiliyor teknoloji açısından çalışmalar geliştirmeler yapılmakta daha da ilerleyecek

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Evet deminde söyledik çalışmalar mevcut.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Aslında bu beklenen bir şey dijitalleşme şu anda da bir etki yarattı aslında birçok işlem yapılıyor bu dijitalleşme sayesinde daha da nasıl etkileri olur az çok tahmin ediyoruz ama zaman gösterecek

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Kripto paralar aslında çok sıcak bakılan bir konu değil henüz çok yeni ama kendi fikrimi söyleyecek olursam bende ne zaman ilgilenirim işte ancak fetva kurulundan onay aldığı zaman

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Bu kripto paralar henüz çok oturmuş değil ama şöyle olur mesela bir düzenleme gelir İslami prensipler çerçevesinde oturur ve fetva kurulundan geçerse tabi neden olmasın ki zaman bu konu üzerinde de çalışmalar mutlaka yapılacaktır diye düşünüyorum.

- Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilen. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

- Evet katkısı olabilir teknoloji her anlamda her sektöre mutlaka katkısı oluyor ki blockchainin de İslami bankacılığa katkısı olacaktır zaten şu anda da teknolojinin büyük katkılarını görüyoruz blockchain ile de rekabet bakımından, hız ve maliyet bakımından avantajlı konuma gelebileceğini düşünüyorum.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bunda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin

azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Şöyle bizim maliyetlerimizin yüksek olması yaptığımız çalışma sisteminden kaynaklı ilk başta anlattığımız gibi, blok zincir de girse hayatımıza katılım bankacılığının çalışma mantığı bu şekilde olacağı için yine maliyetlere ne kadar etkisi olur bilemiyorum ama tabi mevcut duruma göre katkısı olacaktır.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Şu anlık bir belirsizlik var evet çok sıcak bakılmıyor kripto paralara blok zincire ama bunun üzerine çalışmalar yapıldığını ve daha da iyisi yapılacağını düşünüyorum belki şu an değil ama ilerleyen zamanlarda neden olmasın.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- Ben o uyumun yakalanacağını düşünüyorum yakalamak zorundayız da

Katılımcı J

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- İslami finansın geçmişi aslında çok eskilere dayanır, Osmanlı zamanındaki para vakıfları güzel bir örnektir. Dünya açısından Ortadoğu'daki İslam ülkelerinin petrolden elde edilen gelirlerini elde etmek için Uluslararası İngiliz konvansiyonel bankaların alt birimleri olarak başlamıştır. Günümüzde dahi dünyadaki İslami finansın büyük miktarları buralarda yapılmaktadır. %99'u Müslüman olan Türkiye de İslami Finans hacminin yeteri kadar büyümediği ve Orta doğudaki Petrol gelirlerinden yeteri kadar pay alamadığı kanaatindeyim.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.) ?

Osmanlı zamanında Adapazarı'nda kurulan ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde 2000'li yıllara kadar faaliyet gösteren Adapazarı İslam Ticaret Bankası İslami finansın Türkiye'deki yeri ve tarihi hakkında önemli bilgiler verir. Ayrıca 1975 yılında Ağır Sanayi hamlesi zamanında kurulan Desiyab (Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası) bankasının faaliyetlerinin dikkatle incelenip günümüz Katılım bankalarında uygulanmasının faydalı

olacağı kanaatindeyim. 1985 yılında özel sektörün Özel Finans Kurumu adıyla piyasaya girişinin Türkiye'deki İslami finansın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Günümüzde çeşitli özel sektör ve kamunun da piyasaya girmesi ile Bankacılık piyasasındaki payını %7 civarlarına çıkarabilmiştir. Her sektörde olduğu gibi bu sektörde de arz talep dengesi vardır. Piyasaya ilk girildiğinde ticaret kanunu hükümleri uygulanmaktaydı. Çifte faturalandırma maliyetleri, fon kullanım sürelerinin uzun olması vb. sebeplerle çok talep görülmemiştir. Sonrasında Bankacılık kanunu altında faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu haliyle konvansiyonel bankaların hızına ve maliyetlerine yaklaşılmış ve Pazar payı %7'lere çıkarılmıştır.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütmeyle devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

Mudarebe yöntemiyle paylaşım anlaşmasına göre fon toplayıp, topladığı bu fonları ağırlıklı murabaha yöntemiyle piyasaya kazandırmaktadır. Mal ve Hizmet ihtiyacı olan bireysel ve tüzel kişiliklere vekalet verilir, mal ve hizmetin anlaşmasını bankamızı temsilen yapar ve bankaya bildirir fon kullandırılıp satıcıya gönderilir. Ödemeler geldikçe fon topladıklarımıza anlaşma oranında dağıtılır. (Örneğin %85 vb.) İdeal olanı ortaklık esasına göre fon kullandırımı olmalıdır. (Desiyab bankacılığında olduğu gibi)

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Bankacılık sektörü diğer sektörlerle nazaran teknolojik yeniliklere daha yakındır. Bu konuda çağa ayak uyduramayanlar silinip gideceklerdir. 2000'li yıllara kadar müşterilere yüz yüze, personel ile hizmet sunulurken, internetin hayatımıza girmesiyle internet bankacılığı, cep telefonlarının hayatımıza girmesiyle mobil bankacılığa doğru hizmet evrilmiştir. 2000'li yıllarda banka şubelerinde 30- 40 personel bulunurken ve personel maliyeti yüksek iken, günümüzde şubelerde çalışan personel 7-12 aralığına kadar düşmüştür. Çok uzak olmayan bir zamanda Şube bankacılığı tükenme aşamasına gelecek, tüm hizmetler, mobil, internet ve çağrı merkezleri verilecektir. Büyük verinin işlenmesi Fon verenlerin, Fon talep edenlerin ihtiyaçları, talepleri, davranış biçimleri ölçülebilmektedir. Yapay Zeka ile daha önce Fon kullananlar için yapılan değerlendirmeler toplanıp takibe dönüşme durumları incelenip, değerlendirme sistemleri revize edilebilecektir. Blockchain, sürekli korsan saldırılara maruz kalan bankaların verilerini daha güvenli hale getirecek sistem olacağı aşıkâr, fakat henüz bankacılık sisteminin aktif olarak bu alana girmediğini düşünüyorum

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması

hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Bu alanda IT ekipleri daha güncel bilgilere sahip olmaktadır. Bu yapının güvenilirliği netleştğinde tahminim bu alanda çalışmalar hız kazanacaktır.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Bankalar bu yapıyı kullanarak paranın bir bankadan başka bir bankaya güvenle taşınmasında kullanabilecek bir yapı kurarak Fon transferindeki maliyetleri azaltabilir.

Katılımcı K

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- İslami finans uygulamaları son 20 yıl içerisinde hareketlilik göstermiştir. Ülkemiz adına katılım bankacılığı dünyaya nazaran daha da hızlı ve olumlu bir ilerleyiş göstermiştir. Sukuk, katılım fonları ve kredi politikaları anlamında konvansiyonel bankalar ile rekabet edilebilir bir ortam oluşmuştur. Bir Katılım bankası yönetici merkez bankası başkanı olabilmektedir. BDDK başkanı katılım bankacılığı kökenlidir. Son 5 yıllık dönemde 3 adet devlet katılım bankası açılarak, devletin bu konuya bakışını resmedilmiştir.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- Türkiye'de katılım bankacılığının payı %7 seviyelerindedir. Yeni ürünlerin ortaya çıkışındaki yavaşlık ve gelişim, katılım bankacılığı için dezavantajdır.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Ülkemizde katılım bankacılığı kredi tarafında ağırlıklı olarak murabaha yöntemini kullanmaktadır. Mevduat tarafında ise son yıllarda sukuk ürünü geliştirilmiş olmasına rağmen ağırlıklı olarak toplanan fonlar katılım hesaplarında değerlendirilmektedir.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

Bu konuda çalışmaların olduğunu tahmin ediyorum. Ancak bir katılım bankasının şube personeli olarak konu hakkında detay bilgi sahibi değilim.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

Blockchain bence tüm bankacılık sisteminde derinden bir etki yaratacaktır. Alışlagelmiş yöntemler bir anda rafa kaldırılmak zorunda kalınacaktır.

- Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilen. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

Bence blockchain ile İslami finans hızlı bir yükseliş yakalayacaktır. Ancak hızlı ve doğru yorumlanması gerekir. Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi? Bankacılık sistemi bence söz konusu teknolojiyi dönüşümün yakalayacaktır. Aksi halde yıkıcı olması muhtemeldir.

- Blok zincir teknolojisi ile katılım bankalarının rekabet avantajı yaşayacağını düşünüyorum. Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Bence bu konu toplumun büyük bir kısmı tarafından bilinmiyor. Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız

- İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- İslami finans bence blockchain istemine entegre olmak zorunda. Aksi bir yol olduğunu düşünmüyorum.

- Son olarak sizinde, İslami finans ve blok zincirin mevcut durumuyla ilgili veya çözüm odaklı eklemek istediğiniz bir konu var mı?

- Ben ülkemizde bu konunun yeterli seviyede bilgi aktarımı ile tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Şu anda ilgisizlik görüyorum. Umarım bu teknolojiye entegrasyon sağlamaya çalışan ekipler ve yöneticileri şeffaf bir bilgi aktarımı ile finans tabanını bilgilendirirler.

Katılımcı L

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Katılım bankacılığı 1980'li yıllarda Albaraka Türk piyasaya girdi bizim için önemli 2000'li yıllarda İslam Finans Kurumları katılım bankacılığı olarak değişti ve Kuveyt Türk kendi bankasını açtı sonra Türkiye Finans açıldı ve kamu katılım bankalarıyla bir ivme kazandı katılım bankacılığı.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.)?

- İhtiyaca yönelik çıkan bir şey olduğu için peki ne kadar karşılıyor bir de ona bakmak lazım katılım bankacılığı %7-8 pay almış durumda hem kredi hemde mevduatta. 25 banka bunların içinde bunların içinde %7 paya sahip kamu bankalarıyla oran arttı artmaya daha da devam edecek. İhtiyaç bakımından şöyle ticarete Fıkhi boyutta olması gereken faktörler var 1 malın fiyatı belli olmalı 2 vadesi belli olmalı 3 ortada mal olmalı. 10000 tı borç ver bende sana 11000 TL geri ödeyim dediğinizde bu faize girer. Katılım bankası ise bir mal olacak bu daire olabilir araç olabilir ekipman olabilir veya hammadde olabilir. Katılım bankası diyor ki satıcıyla konuş malın fiyatını belirleyin ben senin yerine ödemeyi satıcıya yapayım ticaret olabilmesi için alım satım olması gerekir. 1995 yılına kadar vardı vergi ile kanun çıkana kadar o zamana kadar kiralama işlerine tek vergi çıkıyordu şimdi çift vergi var hem alana hem satıcıya. Katılım bankası sözlü vekalet sistemi ile ilerliyor. Banka ödemeyi yaparken mesela A limited adına B limitetten alıyorsun A limited adına B limite de 100000 TL gibi piyasada 3 satış şekilleri var bunlar nakit, peşin, vadeli satış konvansiyonel bankalarda bizim işimizi yapabilir fakat merkez bankası faiz güncellediği zaman konvansiyonel bankalar kullandığı kredi üzerinde günceller fakat katılım bankası verdiği oran ile devam eder hiçbir koşulu değiştirmez azaltmaz ama diğer bankalar yapıyor.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyütme devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Çalışma sistemini bir önceki soruda açıklamış bulunduk.

Katılımcı M

- 1960'lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Önce Malezya'da ve sonra İslami ilkelerde yeni körfez ülkelerde yaygınlaşıyor 1980'li yıllarda sonra Türkiye'ye geliyor, gelmesi yine körfezdeki bankaların desteğiyle oluyor yine Albarka Türk, Kuveyt Türk kendi bankasını kuruyor İslami bankacılığı benimseyen bir grup var İslami bankacılığı kullanıp sömüren bir grupta var örnek olarak Bank Asya gibi. Aslında altyapısı İslami bankacılığı kullanarak açılan bankalar olarak tanımlanabilir günümüzde oturdu ve ilerlemeye büyümeye devam ediyor.

- Türkiye'de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.) ?

Konvansiyonel bankacılığın yapmış olduğu para ticareti bizimkisi ise bir iş yeri bir dükkan içinde vitrinde göstermediği her türlü İslama uygun olan bir dükkan. İhtiyacı olan kişiler arasında ticaret yapılan bir yapı diyebiliriz. Tamamen mal alım satımı yapıyoruz parası olanla ihtiyacı olanı buluşturuyoruz. Banka olarak orada hukuksal güvence ve kar paylaşımı noktasında destek bilgi aracılığı yapıyoruz. Diğer bankalardan ayrıştığımız nokta para ticareti değil mal ticareti yapıyoruz.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyötmeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Çalışma sistemi mal alış-verişe aracılık etme parası olana firma ve şahısları buluşturup ticareti yapan bir yapı. Müşterilere paralarını değerlendirilmesi noktasında kar payı vererek parası olan parasal değer katmakta ticaret yapacak olan kişilerde malın tedariki almış vadelenendirilmesi hususunda destekleyici çözümler üretmekte.

- Bilindiği üzere İslami Bankacılık sistemi teknoloji konusunda önemli atılımlar yapmakta. Bu kapsamda IOT (Neslerin İnterneti), Büyük veri, Yapay Zeka ve Blockchain hakkında genel değerlendirmeleriniz nelerdir?

- Yapay zekayla alakalı bütün bankalarda olduğu gibi bizde de atılımlar var telefon bankacılığı gibi aktif kullanımlar mevcut. Müşterilerin ihtiyaçlarına yönelik pazarlama yapılabilir. Özellikle telefon bankacılığında yapay zeka aktif olarak kullanılıyor. Geliştikçe de avantajı ve dezavantajı olacağını düşünüyorum.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

- Çalışmalar mevcut.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Hız ve kolaylık sağladı daha öncesinde 45 dakika da açılan hesaplar şu anda bu sistem sayesinde 2-3 dakikada açılıyor. 1 Eylülde yürürlüğe giren yüz yüze hesap açılmasına izin veren BDDK'nın onay sonucu yerinden kalkmadan müşteri telefonda hesap açılış işlemleri yapılabilmekte imzalarını sanal ortamda onaylayarak geçebilmekte. Derinden bir etki yaratması bekleniyor çünkü bazı sistemleri kullanan kişi sayısı artıyor ve yaş ortalaması gençleşiyor. Önceden 30 yaşına gelmiş birisi parasını biriktirmeye anca başlayıp o zaman hesap açtırıyordu ya da yastık altındakileri değerlendirmek için çevresinden duyup hesap açtıranlar oluyordu. Şimdi öyle değil artık öğrenciler hesap açtırmakta müşterileri gençleştirmeye başladı yani.

- Merkez bankası parası olarak lanse edilen CBDC (Merkez bankası kripto paraları) hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Mutlak değer bir alıcısı olacaktır. Bizim dünya açısından kabul görmesi açısından bilemiyorum. Kendi ülkemizde bir değeri olacaktır muhtemelen.

- İslami finansa uygun olarak çıkartılan kripto paralar (Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar) hakkında ne düşünüyorsunuz? Akıllı sözleşmeler mi? Helal kripto paralar mı öncelenmeli?

- Neye göre helal olduğunu çok bilemiyorum. Karşılığı olmayan bir şeyin hangi İslam din adamı fetva vermiş o önemli bunlarda da bir değer olacaktır ama helal olacaktır. Ehl- i Sünnete göre helal haram değişmez dairesi bellidir netleşince helal mi haram mı ona karar verilir.

- Blockchain teknoloji ile pek çok bankacılık uygulaması aracısız bir şekilde yapılabilmekte. Bunun gerçekleşmesi için yürütülen pek çok proje bulunmakta. İslami bankacılık alanında düşündüğümüzde İslami Finansal enstrümanlara olan talebin Blockchain ile arttırılabilir olması İslami bankacılık sistemine pozitif bir katkı sunabilir mi?

- Evet sunar. Sonuçta teknoloji ile hız kazanmak aynı zamanda İslami bankacılığın bilinirliğini arttırmak daha kolay ve daha hızlı olacaktır.

- Bankacılık sisteminin dönüşümünü yakalayamaması durumunda Blok zincir yıkıcı bir teknolojiye dönüşebilir mi?

- Eğer öyle bir şey olursa tüm sistem çökeceğinden dolayı sistem kilitlenir ve kişiler kendilerince önlem almaya çalışabilir ve kaos oluşabilir.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bunda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Evet bizim maliyetlerimiz yüksek şöyle örneklendireyim biz kulağımızı kısa yoldan değil uzun yoldan gösteriyoruz çünkü uzun yolu helal. Kurban keserken Besmele ile kesilmesi helal Besmelesiz kesilmesi haram, nikahta akit yapılması halinde helal akit olmadığı durumda haram. İslami bankacılıkta finansman yapılır kredi verilmez finansman yaparken de para kişiye direk ödemeyiz malın satışını yapan kişiye ödenir. Alıcıda banka adına vekil tayin edilerek sisteme yani helal dairesine dahil edilmiş olur. Kuveyt Türk ihtiyaç kart ürünü ile bireysel ihtiyaçların satın alınmasında ayrı ayrı yerlere ödeme yapmanın ve her bir işlem için ayrı fatura proforma fatura olması tekrar tek tek firmaları para ödemesi için aranmaktan kurtulmuştur. Tek seferde verilen ürün ile alış verişi yapılması sağlanmıştır. Proforma kart sayesinde operasyonel maliyet düşürüldü. Blok zincir ilerleyen teknoloji ile yani blok zincirle maliyetleri düşeceğini düşünüyorum.

- Blok zincir İslam hukukuna ne kadar uygun? (Her iki sistemde şeffaflık, servetin tabana yayılması gibi amaçları öncelemiş durumda)

- Burada blok zincir bildiğim kadarıyla İslam hukukuna uygun olan mal alım satım işlemi olduğu sürece teknoloji kullanılmasında bir sakınca yoktur. Hatta kolaylaştırmak zorlaştırmamak İslamın öncelikleri arasındadır.

- Finansal işlemlerde Blok zincir teknolojisinin kullanılmasına imkan verecek mevzuatın Türkiye’de tam olarak oluşma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Herşey çok hızlı bir şekilde ilerliyor mevzuat çok hızlı bir şekilde gelecektir. Çok kısa zamanda entegre olacaktır sadece Türkiye değil bütün dünya.

- Eğer Blockchain sistemi ile Bankacılık sistemi arasında bir uyumun yakalanamayacağını düşünüyorsanız İslami finans ilerleyen teknoloji döneminde kendine nasıl bir alternatif yol seçer?

- İslama uygun olduğu sürece teknoloji ilerler.

Katılımcı N

- 1960’lı yıllara dayanan İslami finans uygulamaları, küresel kriz yaşanmasıyla birlikte hız kazanarak günümüze gelmesini dünya ve Türkiye açısından nasıl değerlendirirsiniz ?

- Olumlu buluyorum özellikle 2015 yılında sonra kamu katılım bankalarının da açılması ile birlikte sektördeki payın arttığını düşünüyorum.

- Türkiye’de İslami finans uygulamalarını nasıl konumlandırırsınız (İhtiyaca cevap vermesi, konvansiyonel finans uygulamaları karşısındaki avantaj/dezavantaj durumu, mevzuatı, itibari yapısı vb.) ?

- İslami Finans son 10 yıl içerisinde konvansiyonel bankalar ile rekabet edebilecek argüman ve ürünler geliştirmiştir. Başta Sukuk ihraçları ve kısa vadeli fonlar ile günlük ve aylık bazda piyasa şartları ile rekabet edebilecek konumdadır.

- 1985 yılında ülkemizde faaliyet göstermeye başlayan ve gün geçtikçe Pazar payını büyümeye devam eden İslami bankacılığın çalışma sistemi nasıldır? Müşterilere ne tür kolaylıklar sağlamaktadır?

- Kısaca Ticaretin finansmanı şeklinde açıklanabilir. Mudilerden toplanan fonun belirli havuzlarda tutularak finansman ihtiyacı bulunan ticari firmalara belirli kar payı üzerine konularak fonlanması şeklinde yapılmaktadır. En yaygın ürünü MURABAHA’dır.

- Verinin (Müşteri ve işlem bilgileri) önemi hizmet sektörü için malum, bu verinin güvenle ve dağıtık bir biçimde Blockchain sisteminde saklanabiliyor olması hakkında İslami Bankacılık sistemi ne düşünüyor. Bununla ilgili bir Ar-Ge çalışması var mı?

Şuana kadar herhangi bir katılım bankasının blok zincir hakkında AR-GE çalışması yaptığını bilmiyorum. Fakat hızlı bir şekilde proje çalışması yapılması gerektiğini düşünüyorum.

- Blockchain üzerinde gerçekleştirilen akıllı sözleşmeler bankacılık dünyasına ne gibi değişiklikler getirecek? Derinden bir etki yaratması bekleniyor bu görüşe katılıyor musunuz? (Müşteri açısından – bankacılık açısından)

- Günümüzde bankacılık sektöründe internet bankacılığı üzerinden hesap açılış işlemleri yapılabilmektedir. Şubeye gelmeden hesap açılabilmesi müşteriye sunulan en önemli üründür.

- Konvansiyonel finansal kesime oranla katılım bankacılığı çalışma sisteminin operasyonel maliyetinin nispeten yüksek olduğu bununda rekabet dezavantajı olduğu göz önüne alındığında, blok zincir teknolojisinin bu maliyetlerin azaltılmasında rol oynayarak durumu tersine çevirme avantajlı konumda olmasına katkısı noktasında fikirleriniz nelerdir?

- Operasyonel maliyet tüm bankacılıkta sektöründe aynısıdır. Maliyeti azaltan unsur bankaların sistemlerini geliştirmesi şubeye gitmeden internet/mobil üzerinden işlem

yapılabilmesi ile alakalıdır. Bu nedenle Blok zincir (ağ güvenliği) teknolojisi maliyeti azaltan unsur olarak görmüyorum.

